

IN MEMORIAM.

HENRI MARI VIS,

Eerste Luitenant der Inf. van het N. O.-I. Leger, laatstelijk waarnemend Civiel-
Gezaghebber in de VII Moekims (Pediā.)

Ridder der Militaire Willemsorde 4de klasse.

HENRI MARI VIS.

Smartelijk heeft zeker niet alleen de kameraden van de Indische Krijgsmacht, maar ook die van het Nederlandsche Leger de mare getroffen, dat, niettegenstaande door het veldheerstalent en de onbezweken volharding van den Generaal VAN HEUTZ de rampen van den oorlog grootendeels van Atjeh's met bloed gedrenkten bodem zijn weggevaagd, deze algemeen om zijn kennis, zijn moed en zijn beleid zoo hooggeschatte officier toch nog op zoo noodlottige wijze het leven heeft moeten laten.

Dat nu juist *hij* moest vallen bij *deze* onderneming, waarin naar wij hopen, slechts een der laatste stuiptrekkingen van het bijna bedwongen verzet moet worden gezien, zie dat maakt, alhoewel hij zijn leven duur genoeg heeft doen betalen, voor allen, die hem en door de voortreffelijke gaven van zijn hart, en door de edele trekken in zijn karakter, en door de voorbeeldige eigenschappen van zijn verstand hadden leeren waardeeren en hoogachten, het verlies nog smartelijker. Zeker, elk ander zou wellicht niet minder diep gevoeld zijn en geen geringere smart in den meer intiemen familiekring veroorzaakt hebben, maar toch... Vis was als het ware een nationale held, wiens daden van weergaloozen moed, wiens beleid in zoo menig gevecht, wiens warme toegenegenheid voor zijne minderen, met wie hij lief en leed steeds trouwhartig deelde, in alle kringen der militaire wereld bekend waren en, dank zij Boom's uitnemend geslaagde karakterschets in de Wereldkroniek van Januari 1897, ook in de burgermaatschappij weerklank gevonden hadden. Op het veld van zijne werkzaamheid noemen wij slechts als de voornaamste bedrijven de gevechten der marchausees, ten deele onder zijne aanvoering, bij Tjot Rang, Senelop, Lam Pisang, Toengkoep en Anagaloëng, waar zij zich lauweren plukten, waarvan de wedergade in den Atjehkrijg te vergeefs wordt gezocht. En altijd, en overal werd Vis, die overigens bescheiden op den achtergrond bleef, door den loop der handelingen tegen wil en dank op den voorgrond geplaatst.

Geboren den 14^{en} Januari 1870 trad Vis, nauwelijks der kinderschoenen ontwassen, den 1sten April 1886, dus reeds op zestienjarigen leeftijd, als adspirant-officier in den militairen dienst. Door zijn ijver, zijn aanleg en zijne toewijding, reeds toenmaal bekend, gelukte het hem binnen betrekkelijk zeer korten tijd op den 1sten Augustus 1890 den officiersrang te verwerven. Twee jaren later in November 1892 treffen wij hem reeds aan op den Atjehschen bodem, waar hij zijn naam als dapper, beleidvol en kranig officier binnen kort zou vestigen.

Doch niet alleen spreken de tallooze uitnemend geslaagde ondernemingen tegen den vijand, waarvan wij er enkele hierboven noemden, alsmede de daaraan verbonden Koninklijke onderscheiding door zijne benoeming tot Ridder in de Militaire Willemsorde der 4de Klasse, zijn roem, maar niet minder ook het feit, dat, alhoewel nog zeer jong in jaren, hem reeds op zes-en-twintig jarigen leeftijd de zoo hoogst verantwoordelijke functie van waarnemend gezaghebber in de XXVI Moekims werd toevertrouwd, eerst met de standplaats Roempit, later in de XXII Moekims te Selimoen en eindelijk in de VII Moekims te Padang Tjiti in het Pedirsche. Dit had hij, naast zijne militaire deugden, voor een groot deel te danken aan zijne degelijke kennis van de taal, de zeden en de gebruiken van het Atjehsche volk, welke hem zelfs de onderscheidende waardeering van Dr. SNOUCK HURGRONJE deed verwerven.

Tot dusverre had het vijandelijk staal hem in zooverre gespaard, dat, niettegenstaande zijn aan vermetelheid grenzende persoonlijke dapperheid hem tallooze malen met den vijand in handgemeen bracht, hij alleen in 1894 bij Lam Koenjit aan het been werd gewond. Weinig kon de door den krijgsgod zoo verwende Officier vermoeden, dat de bestraffing van Toekoe Lhon met zijn leven zou worden betaald.

Met diepen weemoed in het hart, een traan in het oog en een bede op de lippen gedenken wij dan ook hier den edelen, te vroeg aan zijne ouders ontrukten zoon, die aan hun huwelijkskroon de schoonste parel vormde, en den helaas aan het leger ontvallen wapenbroeder, voor wien eene zoo schoone toekomst scheen weggelegd te zijn.

Een troost spreke echter uit dit, hoewel korte, toch zoo welbesteede leven tot allen, die zijn heengaan beweenen of betreuren, namelijk de getuigenis dat het voorbeeld, hetwelk het in alle opzichten te aanschouwen gegeven heeft, tot navolging wekt en daarmede aan dat leven de kroon van verdiensten en eene hoogere wijding gegeven zal zijn.

**Een protest naar aanleiding van: Tijd- en strijdvragen,
door A. L. W. Seyffardt, in „de Gids” van
April 1899.**

Ware het niet, dat in deze Tijd- en strijdvragen ons Tijdschrift mede in den strijd betrokken werd, dan hadden wij ze gaarne gelaten voor hetgeen zij o. i. uitsluitend zijn, namelijk eene der verschillende pogingen, welke in den laatsten tijd aangewend worden om het niet- of min-deskundige publiek door allerlei drogredenen en verkeerde voorstellingen de overtuiging aan te praten, dat de verkorte oefeningstijd, met de algemeene oefenplicht in het verschiet, een der voor de toekomst van ons vaderland meest zegenrijke gevolgen van de invoering van den persoonlijken dienstplicht zal zijn.

Zonder zich in het minst te bekommeren over de zware verantwoordelijkheid, die zij op zich laden, door aldus de désorganisatie onzer weerkracht te helpen voorbereiden, de stem van het eigen geweten door het roeren van de groote trom overstemmende of door een: „Après nous le déluge” tot zwijgen brengende, hollen deze ijverige propagandisten op het eens van stal gehaald stokpaardje door naar het einddoel, aangegeven door die politieke richting, welke in de vernietiging van de kracht van het leger een harer idealen ziet. En zij zijn zoozeer verblind door den snellen gang, welke zij met opoffering van eigen krachten aan hunne montuur gegeven hebben, dat zij niet eens ontwaren, hoe zij eenig en alleen het werktuig zijn in de handen van enkele, met groote vaardigheid manoeuvreerende politici.

Den Heer SEYFFARDT schijnt die rol bijzonder welgevallig te zijn; gedurende zijn lidmaatschap van de Tweede Kamer het werktuig in handen van hen, die de legerwet—BERGANSIUS tot elken prijs wilden vermoorden, gedurende zijn ministerschap het werktuig in handen van hen, die het militaire vraagstuk onder een berg papier wilden begraven, blijft hij ook thans, nu zijn politieke rol afgespeeld is, zich in de zelfde richting bewegen.

De Heer SEYFFARDT doet ons de eer aan in zijn boven aangehaald artikel van ons Tijdschrift te spreken als van: „het sterk militaristische, behoudende tijdschrift, de Militaire Spectator”.

Tegen deze betiteling meenen wij allereerst protest te moeten aantekenen, niet omdat er ons veel aan gelegen is wat de Heer SEYFFARDT en zijne vrienden van ons zeggen, maar omdat wij daarin eene niet zeer waardige poging zien om de door ons in het belang der zaak gegeven adviezen, door het aanhangen van eene bijzondere etiquette, te disqualificeeren. Dat die poging tegenover ernstige lieden niet gelukken zal, en deze dientengevolge noch ons, noch de zaak, welke wij voorstaan, zal schaden, betwijfelen wij geenszins; toch stellen wij er prijs op de aandacht onzers lezers daarop te vestigen om te doen zien tot welke middelen sommigen meenen hunne toevlucht te moeten nemen, wanneer het arsenaal der argumenten ledig, of beter gezegd nooit gevuld geweest is.

Want wij tarten den Heer SEYFFARDT aan te toonen, dat zijne qualificatie juist is.

In welk opzicht zijn wij: sterk militaristisch? Of om aan deze uitdrukking eenigen zin te geven: in welk opzicht hebben wij getoond de belangen van het land te willen opofferen aan zuiver militaire belangen? Hebben wij integendeel niet steeds gestreden en strijden wij op het oogenblik niet nog voor eene legerinrichting, waardoor het werkelijk landsbelang duurzaam behartigd wordt? En hebben wij niet steeds op den voorgrond gesteld, dat geene leger-inrichting goed is, die niet rekening houdt met de eischen, welke van financieel en economisch standpunt gesteld moeten worden? Of worden wij „sterk militaristisch” gedoopt, omdat wij geenszins ingenomen zijn met de onderscheidene door den Heer SEYFFARDT uitgedachte stelsels van legervorming, juist omdat wij daarbij het landsbelang niet behartigd vinden?

En waarom heeten wij „behoudend”?

Omdat wij niet met het woord „democratisch” schermen, zooals de Heer SEYFFARDT doet zonder nochtans sterk genoeg in de leer te zijn om ook alle consequenties van dat woord te aanvaarden. Want wat moet men toch denken van de democratische gevoelens van iemand, die het reservekader — een voorrecht der meer ontwikkelden, dat zijn dus de meer bezittende klassen, — o. a. aanprijst op grond van de daaraan verbonden geldelijke voordeelen, welke zulk een welkome steun zijn bij de voorbereiding voor een of ander beroep. Zijn dat argumenten voor een democraat?

Omdat bij de behandeling van het ontwerp-legerwet BERGANSIUS in de kolommen van den Spectator in het bijzonder een lans gebroken werd voor de vrijstelling der kostwinners en voor de verplichting tot den dienst der eenige zoons?

Welnu, in tegenstelling van den Heer SEYFFARDT, die het militaire vraagstuk op opzuiver terrein brengt, door er zijne democratische politiek mede te mengen, hebben wij ons altijd onthouden van het te berde brengen van politieke overwegingen, omdat wij daarmede de zaak zelve in geen enkel opzicht gediend achten. Alleen hebben wij vermeend er, waar zulks pas gaf, op te moeten wijzen, dat men door de geoefend-

heid, den samenhang, de krijgstucht, in een woord de militaire waarde onzer soldaten te verminderen, in het spel speelt van hen, wien uit politieke overwegingen een goed georganiseerde krijgsmacht een doorn in het oog is. Dat men dit niet inziet, is jammer genoeg, want, eenmaal voor het „fait accompli” staande, zal men, doch te laat, ontwaren, dat het leger noch geschikt is om tegen een buitenlandschen vijand op te treden, noch in staat is om de inwendige rust te handhaven, wanneer die op eenige wijze bedreigd mocht worden.

Geven dan de verschillende gevallen van dienstweigering, bij het in dienst treden der jongste lichterij, voorgekomen, niet te denken? En is het zelfde niet het geval ten aanzien van de met zekere stelselmatigheid van verschillende zijden zoowel tegen officieren als tegen het kader gerichte aanvallen, het publiceeren in de bladen van berichten omtrent berispingen aan officieren toegediend en al dergelijke voor de krijgstucht hoogst schadelijke feiten?

Een tweede zaak, waartegen wij protesteeren, is dat de Heer SEYFFARDT het wil doen voorkomen, alsof in militaire zoowel als in burgerkringen het stelsel van verkorten eerste-oefeningstijd meer en meer verdedigers vindt.

„De Regeering kon in 1892—'93”, heet het in zijn artikel, „geen korten eerste-oefeningstijd voorstellen wegens de toenmaals nagenoeg algemeenen tegenstand daartegen zoowel in militaire als in burgerkringen. Dit militaristische standpunt wordt thans, in verband met de invoering van den persoonlijken dienstplicht, meer en meer verlaten”.

Daargelaten, of een man van karakter met dit gelegenheidsargument zou kunnen verdedigen, dat door hem, als hoofd van een departement van algemeen bestuur, een wetsontwerp ingediend werd, lijnrecht ingaande tegen de te voren door hem verkondigde en de ook daarna weder door hem verdedigde beginselen, verkrijgt men uit de Memorie van Toelichting, behoorende bij het Wetsontwerp, houdende regeling betreffende de samenstelling der Landmacht, door den Heer SEYFFARDT, als Minister van Oorlog, onderteekend, volstrekt niet denzelfden indruk welken bovenstaand argument ons geeft. Daar toch leest men op blz. 3: „De eerste weg” (het eischen van ongeveer denzelfden dienstdtijd van alle dienstplichtigen, met geen ander verschil dan voor de oefening bij de onderscheidene wapens onvermijdelijk blijkt) „leidt uit den aard der zaak tot eene verkorting van dienstdtijd voor allen; voor zoover slechts de dienst het toelaat en de in elk geval te bereiken graad van geoefendheid gedooft.”

„Het is om zulk een stelsel vruchten te doen dragen evenwel noodzakelijk om eerst aan de vrijwillige oefeningen in gymnastiek, wapenhandel en schieten eene veel grootere uitbreiding te geven dan thans het geval is. Tevens sluit dit stelsel niet aan de bestaande toestanden aan en zou om dadelijk te worden ingevoerd eene zeer groote wijziging in allerlei zaken te weeg brengen. Het mag wellicht het „ideale stelsel” der toekomst zijn, doch het is op het oogenblik niet te bereiken en

„eene Regeering, die het ernst is met de zaken, mag alleen het bruik-
„bare tot grondslag harer voorstellen nemen”.

Uit het vorenstaande kunnen wij althans niet afleiden, dat de Regeering, die het ernst was met de zaken, over al de door haar zelve opgesomde bezwaren zou zijn heengestapt, indien zij eene meerderheid in de Staten-Generaal had kunnen vinden voor een stelsel, waarvan zij zelve niet beter kon zeggen dan: „*het mag wellicht het ideale stelsel der toekomst zijn*”.

Voorts wordt de bewering, dat zoowel in militaire als in burgerkringen het stelsel van verkorten eerste-oefentijd meer en meer bijval vindt, o. i. door niets gerechtvaardigd. Integendeel wij stemmen geheel in met den Luitenant-Kolonel Buys, waar hij in een ingezonden stuk in een der dagbladen onlangs schreef: „Hij heeft daarbij in het oog te houden, wat den verkorten oefeningstijd betreft dat er een breede schaar van mannen, zoowel hier als elders, is, die besliste tegenstanders daarvan zijn”. En wat de omstandigheid betreft, dat men in de Tweede Kamer der Staten-Generaal de mededeeling van den Minister van Oorlog betrekkelijk den verkorten oefeningstijd zonder tegenspraak heeft aangehoord, ook deze bewijst niets. Hoe de Kamer daarover denkt, zal eerst blijken, als een Wet, waarin een dergelijk denkbeeld wordt belichaamd, bij de Volksvertegenwoordiging mocht worden ingediend.

En wij vermoeden, dat het dan aan tegenspraak niet zal ontbreken.

Waarschijnlijk om te doen zien, dat een eerste-oefeningstijd van één jaar niet altijd noodig geoordeeld werd en den lezer op grond daarvan tot de overtuiging te brengen, dat men dus ook thans wel weér tot eene kortere eerste-oefeningsperiode kan overgaan, deelt de Heer SEYFARDT in zijn artikel mede, dat die oefeningstijd van 1859 tot en met 1868: 5 in 1869 en '70: 10, van 1871 tot en met '73: 8 maanden en daarna een jaar bedroeg. Hij verzuimt echter daarbij mede te deelen, welke ervaringen men in 1870 ten aanzien van de zoo korten tijd geofende miliciens opdeed en onthoudt zijnen lezers evenzeer de motieven, waarop de Minister WEITZEL in de Memorie van Toelichting bij de onlogsbegroting voor 1875 den eerste-oefeningstijd van een jaar noodig oordeelde. Aldaar lezen wij: „De militie zal dan ook” (in verband met het afnemen van het aantal vrijwilligers) „bepaaldelijk de kracht van „het Leger moeten uitmaken; langere oefening is dus noodzakelijk en op grond van dien is het tijdvak der eerste oefening met 4 maanden vermeerderd en thans op 12 maanden gesteld”, terwijl in het Voorloopig Verslag, ten aanzien dier aangelegenheid, aangeteekend werd: „Ofschoon „het in dienst houden der miliciens ter eerste oefening gedurende 12 „maanden bij eenige leden geen bijval vond, meenden toch de meesten, die „zich daarover uitlieten, dat die maatregel volstrekt noodzakelijk was”.

Geen wonder, wanneer men bedenkt, dat het jaar '70 een ieder toen nog duidelijk voor den geest stond!

In de derde plaats teekenen wij met nadruk verzet aan tegen de be-

wering van den Heer SEYFFARDT, dat de tegenstand, ten deele ook de tegenwerking der militairen, vooral der hoogere chefs, tegen den verkorten eerste-oefeningstijd voortspruit uit: niet onvoorwaardelijk af te keuren eerezucht; natuurlijke neiging tot vertoon, aan den militairen stand lang niet vreemd; vooroordeel tegen diep ingrijpende nieuwigheden.

Op deze wijze wordt het „grootte min-deskundige publiek door den Schrijver voorgelicht omtrent de beweegredenen, die de hoogste autoriteiten bij het wapen der infanterie geleid hebben tot hun beslist ongunstig oordeel over den verkorten eerste-oefeningstijd.

Ziet, wanneer een gewezen officier, zelfs al noemt hij zich democraat, met zulke argumenten zijne vroegere collega's bestrijdt, dan vervult dat feit ons met ergernis, omdat hier tegen beter weten in eene insinuatie gebezigd wordt, van zoo gering allooi, dat wij voor den Heer SEYFFARDT gewenscht hadden, dat zijne pen geweigerd zou hebben zulke woorden neer te schrijven.

Maar dat was niet genoeg!

De krijgstucht moet onophoudelijk ten strengste worden gehandhaafd, zegt de Heer SEYFFARDT, en om aan te toonen, dat indien de krijgstucht niet is, wat zij zijn moet, dit de schuld der officieren is, deelt hij zijn publiek mede, dat er officieren zijn, die zich vóór 4 uur in burgerkleeding in het openbaar vertoonen, en dat, ten tijde dat het dragen van wijde rijpantalone voorgeschreven was, er officieren waren, die nauwe droegen. Kwaad voorgaan, doet kwaad volgen, wordt er aan toegevoegd.

Wij zullen tot de laatsten behooren, die eene overtreding van gegeven voorschriften in bescherming zullen nemen, maar toch, wij hopen, dat de Heer SEYFFARDT gedurende zijne militaire carrière de krijgstucht nimmer door ernstiger zonden geschaad heeft, dan de hier genoemde, want waarlijk men moet wel geheel zonder zonden zijn om aldus den steen te durven werpen.

Maar hoe dit ook zij, het heeft ons pijnlijk verbaasd in een toeh in de eerste plaats voor burgerkringen bestemd tijdschrift een oud-officier te zien optreden als beschuldiger van den officiersstand voor de rechtbank der publieke opinie; het heeft ons in onze gevoelens van loyaleiteit ten diepste gegriefd, dat een oud-Minister van Oorlog met zulk een los daarheen geworpen praatje een smet durft werpen op een geheel officierskorps, omdat bij uitzondering zich wellicht hier en daar een enkele aan de bestaande voorschriften omtrent de tenue vergrijpt, en wij vragen, wie hier de krijgstucht het meest schaadt: hij, die de officieren op deze gronden in publieke geschriften van plichtsverzuim beschuldigt, of de eenling, die zich voor den gestelden tijd in burgerkleeding in het openbaar vertoont?

Tegen deze o.i. zeer laakbare handelingen teekenen wij met nadruk protest aan.

En te eerder doen wij dit, omdat indien er ooit sprake mocht kunnen zijn van verslapping der krijgstucht, deze door niemand minder zou

zijn ingeleid dan door den Heer SEYFFARDT zelve, die gedurende den tijd, dat hij Minister van Oorlog was, door het invoeren der langdurige winterverloven, de voorwaarden geschapen heeft, welke eene verslapping der krijgstucht bijna onvermijdelijk tengevolge moest hebben. Hij zelf erkent dat, waar hij zegt: „het bezighouden gedurende de wintermaanden is niet bevorderlijk voor het onderhouden van de krijgstucht”. En wat deed men in die maanden anders dan bezighouden?

Dat de Heer SEYFFARDT het trouwens met de krijgstucht nooit ernstig genomen heeft, blijkt wel het best hieruit, dat hij — de gewezen Minister van Oorlog — *kan* schrijven: „Men kan het (streng handhaven der krijgstucht) beproeven, en het zal door sommige chefs ook wel beproefd zijn, maar of het bij onzen volksaard ooit zal gelukken, mag ten ernstigste worden betwijfeld”.

* * *

Het Tentvraagstuk voor Nederlandsch-Indië. ¹⁾

(Met schetsen in den tekst.)

1. GESCHIEDKUNDIG OVERZICHT.

Het gebruik van tenten dagteekent reeds van eeuwen her.
Een van de vroegere Engelsche dichters vermeldde o. a.:

„With solemn pace through various rooms he went.
And found Achilles in his inner tent”.

Ook hebben beeldhouwers in *Oud-Assyrië* bij *Layard (Nineveh)* de vormen van tenten ontdekt. De materialen, voor de vervaardiging ge-

¹⁾ Geraadpleegde boeken en brochures:

- Vorschrift betreffend die tragbare Zelt-Ausrüstung 1892.
Bulletin officiel du ministère de la guerre 1897.
Aide-mémoire de *Laisné* pour les officiers du génie.
Voorschrift voor pionierarbeid ten dienste van het korps genietroepen.
Duncan. Prevention of disease in tropical campaigns.
Wolseley. The soldiers pocketbook.
Van der Maaten. Pionierkunst en versterkingskunst.
Veeartsenijkundige Bladen 1895.
Col. Irwin. Notes on the introduction of field-hospitals in war.
La tente modèle 1894.
Vereeniging tot beoefening van Krijgswetenschappen 1892/93, 3e Verslag.
Meijer's Konversations Lexicon.
Britannica.
Journal of the Royal United Service Institution 1883.
Maurice. The campaign in Egypt
Record on the expedition to Abyssinia.
L'expédition de Madagascar.
Poirier. La campagne au Dahomey.
Dr. M. A. Legrand. L'hygiène des troupes européennes.
Dr. G. Reynaud. L'armée coloniale au point de vue de l'hygiène pratique.
Maj. E. Marcella. Geschiedenis van het Korps Genietroepen van het Leger in Oost-Indië.
Revue du Génie 1894.

bruikt, waren dezelfde als die, welke nu nog in het Oosten van *Azië* worden toegepast.

Ook de *Israëlieten* maakten gedurende hunne omdoling door de *Arabische* woestijn gebruik van tenten. De tegenwoordige bewoners van het grootste gedeelte van *Azië* wonen in tenten. De gewone familie-tent van de *Arabische* nomaden bestaat uit een vierkante ruimte (± 10 tot 15 M. lang en breed en 2 M. hoog). Het dak wordt door negen stijlen ondersteund en gedekt met een dik vel van geitenhaar.

Door de legers werden reeds in den ouden tijd tenten gebruikt. Toen reeds was het bij den verdediger de gewoonte om tenten binnen de muren der stad op te slaan. Doch ook de aanvaller voerde ze mede. Die van de aanvoerders onderscheidden zich daarbij door groote pracht. Ook gedurende de middeleeuwen werden zij toegepast, zoolang in den oorlog nog langdurige legeringen voorkwamen.

Door de legers van NAPOLEON werd er weinig gebruik van gemaakt.

In de nabijheid des vijands werd meestal gebivakkeerd; waardoor de troepen in eene kleinere ruimte konden worden verzameld. De Keizer en zijne naaste omgeving bivakkeerden de laatste dagen voor den veldslag in de bekende vijf tenten. Tot bescherming tegen wind en regen werden schermen van stroo gemaakt; menigmaal gebeurde het echter, dat de troepen in het geheel niet tegen de invloeden van het weer werden beschermd, vooral wanneer voor een enkelen nacht bivak werd betrokken.

De officieren bedienden zich meestal van met stroo gevulde zakken, die een zeer dragelijk warme ligplaats aanboden. Door deze regeling werd de trein kleiner en konden de marschen zooveel sneller plaats hebben.

Trad na de door den slag verkregen beslissing of in andere gevallen in den loop der operatie een stilstand in, dan betrok het leger kantonnementen of maakte eene legerplaats. Die legerplaatsen bestonden uit straten van houten barakken en stroohutten, tot welker aanmaak de dorpen het materiaal leverden. De barakken werden door de soldaten vlug en handig gemaakt. ¹⁾

Na dien tijd hebben verschillende mogendheden, de eene in meerdere, de andere in mindere mate, in den oorlog tentmateriaal gebezigd. In den oorlog van 1870/71 heeft *Duitschland* zoogoed als geen tenten voor zijne troepen medegevoerd. Meestal werd gekantonneerd. Na 1870 is het

Algemeine Militaire Zeitung 1892.

Militair Wochenblatt 1891, 1895, 1896, 1898.

Beihefte Militär Wochenblatt 1888/89.

Cercle militaire 1892, 1893, 1894, 1895, 1897.

Internationale Revue 1896.

Streffleur 1895, 1897.

¹⁾ Beihefte Militär Wochenblatt 1888/89.

tentvraagstuk meer dan ooit op den voorgrond getreden. Alle rijken bezitten nu voor hunne legers te velde een of meer soorten van tenten. Hiertoe is men gekomen door de wetenschap, dat de bewoonde oorden, waar kwartier moet worden betrokken, in den vervolge te klein zullen zijn voor de groote legermassa's.

Wat het gebruik van tenten voor troepen in koloniën betreft, zoo hebben *Engeland* en *Frankrijk* ze veelvuldig toegepast. Hierop wordt evenwel straks teruggekomen.

Het gebruik van tenten in onze koloniën heeft zich beperkt tot enkele proeven, waaromtrent in de „Pionierkunst en Versterkingskunst” van den Kapitein VAN DER MAATEN het volgende is opgeteekend:

„In 1829 werden op voorstel van den kolonel COCHUIS, commandant der troepen te *Djokjokarta* en onderhoorigheden, proeven genomen met 36 zestienmanstenten, die daartoe om beurten aan elk der mobiele colonnes onder zijn commando werden meegegeven. Bij die proeven bleek:

1°. dat de tenten in den drogen moesson wel beschermden tegen de nachtelijke koude, dauw en mist, doch dat bij dag de hitte daarbinnen ondragelijk was, tenzij men de tenten met kelapa-bladeren e.d. belegde.

2°. dat zij tegen de tropische regens weinig bescherming verleenden. „Voorts bleek voor elke twee tenten één pakpaard noodig te wezen, zoodat de trein aanmerkelijk werd verlengd, hetgeen in moeilijke, voor paarden onbegaanbare terreinen in nog sterkere mate met dragers het geval zou zijn. Bovendien werd hierdoor ook een grootere sterkte aan troepen noodig tot bewaking van den trein.

„In 1847 werd op voorstel van den luitenant-generaal COCHUIS, toen legercommandant, door de *Indische Regeering* licht vervoerbaar tentmateriaal voor drie bataljons aangevraagd, doch op advies van den generaal-majoor VON GAGERN werden in 1849 slecht 2 officiers- en 10 driemanstenten ter beproeving uitgezonden. Ook nu bleken weer de moeilijkheden van het vervoer, zoodat de *Indische Regeering* zich bepaalde tot het aanvragen van zeildoek voor 28 officierstenten. Na ingewonnen advies van den luitenant-generaal COCHUIS en de generaal-majours JHR. VAN DER WIJCK en JHR. F. V. A. RIDDER DE STUERS, toen allen in Nederland aanwezig, werd in 1851, in verband met het vroeger ingewonnen advies van den generaal-majoor VON GAGERN, door de Regeering in *Nederland* voor goed afgezien van de uitzending van tentmaterieel ten behoeve van ons leger.

„Bij de 2^e expeditie naar *Atjeh* werden eenige tenten, nog in de magazijnen op *Java* aanwezig, medegenomen ten behoeve van den staf van den opperbevelhebber en van de staven der brigades. In het bivak *Penajoeng* zijn die tenten ook gebruikt geworden”.

Ook bij de *Padri*-expeditie en bij de 2^e Bonische expeditie werden ten behoeve van den Luitenant-Generaal VAN SWIETEN en van zijn staf een paar tenten meegenomen, waarvan het resultaat onbekend is. Dikwijls werden tenten geïmproviseerd met behulp van de zeilen der

schepen, zooals b.v. door den geneeskundigen dienst bij de 1^e *Atjeh*-expeditie. Bij de 2^e *Atjeh*-expeditie werd een cholera-barak gemaakt met zeilen van een transportschip, hetgeen ook geschiedde bij de expeditie naar *Samalanga* in 1877.

Ook vermeldt het veeartsenijkundig tijdschrift het volgende: ¹⁾.

„De commissie tot aankoop van het benoodigd aantal remontepaarden, in 1888 naar *Soemba* gezonden, had ten behoeve van het toegevoegde detachement tenten meegenomen. De bodem, welke uit harden koraalsteen bestond, veroorzaakte nog al eenige moeite om de veldtenten behoorlijk geplaatst te krijgen. Het duurde niet lang, of die tenten bleken, doordat de manschappen niet voldoende beschut waren tegen de nachtelijke koude, welke op *Soemba* steeds gepaard gaat met aanzienlijke vochtigheid, niet te beantwoorden aan de verwachting, welke men zich daarvan had gemaakt, althans het aantal koortslidders nam dagelijks toe. Uit een sanitair oogpunt werd besloten de veldtenten niet meer als logies te gebruiken, maar de gevangenis tot dat doel in te richten”.

Tenten voor zieken en gewonden werden in *Europa* eerst in 1812 in den *Spaanschen* bevrijdingsoorlog gebruikt. De troepen onder NAPOLEON voerden geen materiaal voor veldhospitalen mee. De gewonden lagen onder den blooten hemel en hadden veel te lijden van de weersinvloeden.

Later werden de tenten door *Oostenrijk* warm aanbevolen en in den *Krim*-oorlog met voordeel aangewend. In den aanvang was het gebruik zeer schaarsch. De *Engelschen* hadden de hospital-marquée en de circular-tent meegevoerd, doch weldra waren deze stampvol. De eerste was ingericht voor 15 man, doch bevatte weldra het driedubbele aantal zieken. De ongeschiktheid van de circular-tent voor hospitaal-doeleinden bleek in hooge mate. Bedden waren daarin niet aanwezig en de zieken waren al blijde, indien men ze op een zak legde.

De *Franschen* hebben gedurende dien oorlog gelegenheid gehad om eene vergelijking te maken tusschen tenten en gebouwen, gebezigd als hospitalen te velde. Toen nl. de verbonden legers voor *Varna* lagen, ontstond er cholera onder de troepen, waardoor de Fransche officieren van gezondheid zich verplicht zagen een groot aantal zieken onder zeildoek te behandelen, hetgeen een zeer groot succes had. In de „Notes on the introduction of tent field-hospitals in war” lezen wij daarover:

„Zonder de verschrikkelijke verwoesting te verhalen, door de cholera aangericht in de *Piraeus* in enkele betrokken gebouwen, zooals het Oostenrijksche lazaret en te *Gallipolis* in de geheel gesloten, vervallen *Turksche* huizen, welke voor den veldhospitaaldienst waren aangewezen, vonden wij te *Varna* de elementen vereenigd om eene goede vergelijking te maken. De twee hospitalen hadden van 10 Juli tot 28 September (1854) 2414 cholera-lijdens opgenomen, waarvan er 1389 overleden, dus 1 : 1.66. In de drie hospitalen van tenten werden 2635 lijdens aan die

¹⁾ Veeartsenijkundige Bladen voor Nederlandsch-Indië 1895.

ziekte verpleegd, waarvan er 698 stierven, dus 1 : 3.76, een bijzonder gunstige verhouding dus.

Een ander voordeel: Het besloten hospitaal te *Varna* bleef geruimen tijd, niettegenstaande alle moeite, een zekere mate van infectie behouden; met de tenten had geen infectie plaats; geen enkel officier van gezondheid overleed daar, terwijl zeventien met hun leven hunne toewijding aan cholera-patienten in de hospitalen te *Gallipolis*, *Adrianopel* en *Varna* betaalden".

Op groote schaal maakte men in den *Noord-Amerikaanschen* oorlog gebruik van tenten voor hospitaaldoeleinden.

Na den slag bij *Shiloh* werd dit voor het eerst gedaan en het geschiedde zóó goed, dat de directeur van den geneeskundigen dienst kon schrijven: ¹⁾ „Voor al voor de zieken en gewonden wordt in het ziekenkamp zoo goed zorg gedragen, dat deze aangewezen worden om het laatst van allen aan boord van de schepen te worden overgebracht".

De voordeelen van tenten als veldhospitalen boven woningen en gebouwen werden dan ook spoedig daarna erkend. Vooral Dr. HAMMOND heeft in zijn werk „*Military Hygiene*" de groote voordeelen, aan het gebruik van tenten verbonden, doen uitkomen. Voornamelijk drukt hij er op, dat wonden in tenten veel vlugger en beter genezen, omdat men de volle versehe lucht en het volle licht geniet.

Niettegenstaande de waarde der tenten voor veldhospitalen zoo duidelijk was aangetoond, baart het toch verwondering, dat in den oorlog van 1870/71 de zieken en gewonden van de betrokken legers zelden meer dan eene tijdelijke behandeling op het slagveld genoten; degenen, die buiten gevecht gesteld waren, werden zoo spoedig mogelijk naar de hospitalen op de operatiebasis vervoerd en over groote afstanden naar de steden en plaatsen overgebracht, waar de meesten werden opgenomen in geïmproviseerde hospitalen, om tegemoet te komen aan de plotselinge eischen, gesteld aan den actieven militairen dienst. Wel is waar kon voor de *Franschen* gelden hun verlangen om hunne invaliden te behoeden voor krijgsgevangenschap en hen dus te behouden voor eigen dienst, doch dit kon niet voor de *Duitschers* als motief dienen, daar de verbinding met hunne operatiebasis zeer goed was verzekerd en er dus geen angst behoefde te bestaan om afgesneden te worden.

Uit de enkele personen, die eene verpleging in tenten genoten, heeft men weer de conclusie kunnen trekken, dat niet alleen gewonden, maar ook zieken en voornamelijk de besmettelijke bij behandeling in een tent veel vlugger en beter genazen dan in andere ziekeninrichtingen. Daarbij wordt ook het overbrengen van eene ziekte van de eene plaats naar de andere zoo goed als vermeden.

Tegenwoordig bestaan, behalve in *Nederlandsch-Indie*, in alle rijken en in alle koloniën hospitaal- of ziekententen.

¹⁾ Notes on the introduction of tent field-hospitals in war.

2. INRICHTING VAN DE THANS BESTAANDE TENTEN IN ENKELE RIJKEN VAN *EUROPA* EN IN DE KOLONIËN EN HET GEBRUIK, HETWELK MEN VAN DIE TENTEN GEMAAKT HEEFT, MAAKT, OF DENKT TE ZULLEN MAKEN.

I. *Tenten voor valide troepen.*

Tot voor korten tijd waren alle tenten ongeveer op dezelfde wijze samengesteld. Een geraante werd gevormd van een of meer stijlen, waarom of waarover het tentdoek werd gespannen, hetwelk door middel van piketten (haringen) met den grond was verbonden. Deze inrichting maakte het noodzakelijk, dat bij een oorlog of expeditie het materiaal door den trein werd vervoerd, waardoor deze zeer werd vergroot.

In de laatste jaren evenwel is men in verschillende rijken van *Europa* op het denkbeeld gekomen, om de tent zoodanig samen te stellen, dat zij door den man zelf kan worden vervoerd, zonder dat het gewicht van zijne bepakking daardoor veel vermeedert. Vermoedelijk heeft hiertoe *Frankrijk* den stoot gegeven. Reeds in 1854 bij den *Krim-oorlog* werd door de troepen van dat rijk meegenomen de z.g. „tente-abri”, bestemd voor 3 à 6 man. Deze werd evenwel in 1878 afgeschaft, hoofdzakelijk, omdat de breedte en lengte der tent onvoldoende waren en de belasting van den enkelen man met de stukken der tent te groot zou worden. Alleen in *Afrika* liet men haar bestaan, terwijl de troepen op expeditie er ook gebruik van maakten. Sedert kort is zij nu evenwel geheel vervallen en vervangen door eene hieronder te beschrijven tente-abri.

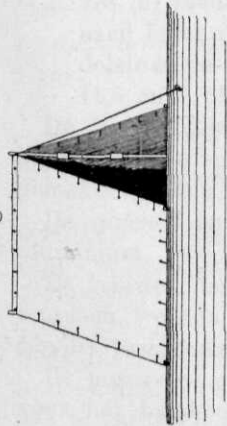
Sinds 1890 ongeveer zijn proeven met draagbaar tentmateriaal in *Duitschland*, *Oostenrijk*, *Rusland* en *Zweden* genomen, terwijl nu reeds door de eerste drie rijken een tent voor het leger is aangenomen.

De *Abyssinische* troepen zijn eveneens voorzien van tenten, terwijl de proeven in de *Vereenigde Staten van Noord-Amerika* met draagbaar tentmateriaal nog geen bevredigende uitkomsten hebben gehad. De „cerce militaire” van 1895 schrijft daaromtrent:

„Een kapotjas, die als tent kan worden gebruikt, is in beproeving in de *Vereenigde Staten*. Zij is reeds met succes beproefd geweest in het *Oostenrijksche* leger.

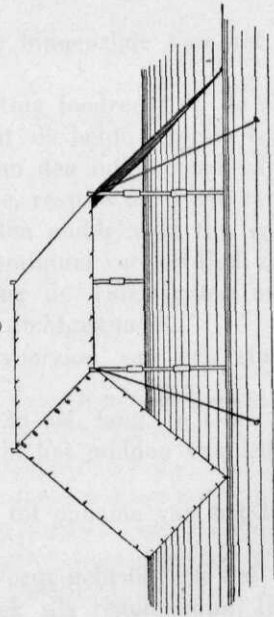
„Wanneer zij geheel uitgevouwen is, vormt zij een tent, die den vorm heeft van eene pyramide met vier zijden. Wanneer zij door den man wordt gedragen, wordt zij opgevouwen, zoodat zij een overjas vormt, die tot over de knieën reikt. Een van de punten vormt dan een capuchon, die tegen de koude of den zwaren wind beschutting verleent. Deze combinatie is uitgedacht om te dienen in geval van geforceerde marschen, bij den voorpostendienst, enz. De vervorming van de kapotjas in een tent geschiedt in enkele minuten. De verkregen tent is groot genoeg om één man te beschutten. De stof is waterdicht en licht. Het kleedingstuk kan goede diensten bewijzen, indien het in het gebruik de resultaten geeft, die men er zich van voorstelt. Het schijnt evenwel, dat het

Fig. 1.

Tent van 2 stukken tentdoek.

Fig. 2.

Tent van drie of vier stukken tentdoek.

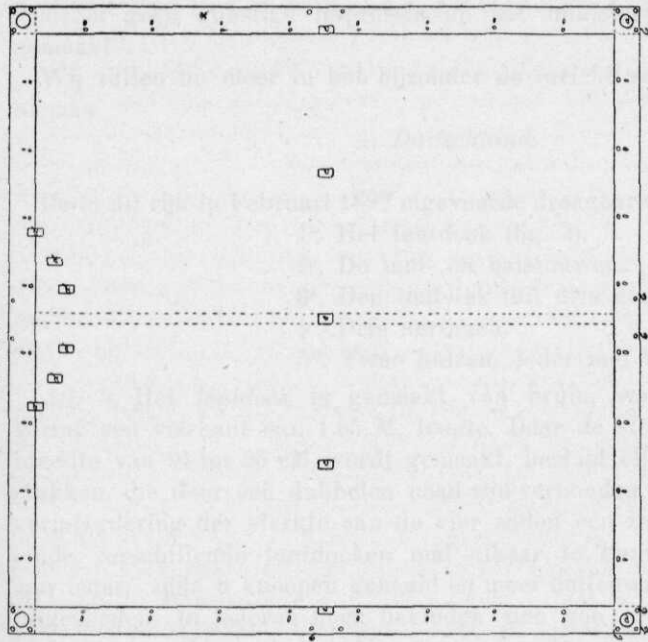
Fig. 4.

1 : 6

Bovenste tentstokdeel.

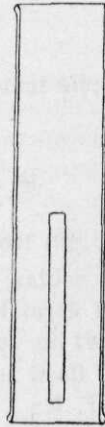
Fig. 3.
1 : 20

TENTDOEK.

Fig. 5.

1 : 2

HULS.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637

1975

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637

1975

systeem geen gunstige impressie op het ministerie van oorlog heeft gemaakt".

Wij zullen nu meer in het bijzonder de inrichting van enkele tenten nagaan.

A. *Duitschland.*

De in dit rijk in Februari 1892 ingevoerde draagbare tent bestaat uit: ¹⁾

- 1^e. Het tentdoek (fig. 3).
- 2^e. De tent- en halstouwen.
- 3^e. Den tentstok (uit drie deelen) (fig. 4).
- 4^e. Drie haringen.
- 5^e. Twee hulzen, ieder met een schroef (fig. 5).

Ad. 1^e. Het *tentdoek* is gemaakt van bruin, waterdicht katoen en vormt een vierkant van 1.65 M. lengte. Daar de stof in de fabriek ter breedte van 94 tot 95 cM. wordt gemaakt, bestaat elk tentdoek uit twee stukken, die door een dubbelen naad zijn verbonden. Het doek heeft tot vermeerdering der sterkte aan de vier zijden een zoom van 7 cM. Ten einde verschillende tentdoeken met elkaar te kunnen verbinden, zijn aan iedere zijde 8 knopen genaaid en meer buitenwaarts 8 knoopsgaten uitgesneden. In iederen hoek bevinden zich een groot gat (a) en drie kleine gaten (b); in het midden van ieder der vier tentdoekzijden zijn bovendien twee kleine gaten (b) gemaakt. Deze gaten (b) dienen tot doorlating van koorden lissen, waarvan er aan iedere zijde drie worden bevestigd.

Bovendien zijn aan de binnenzijde van het doek *passanten* aangebracht; nl.

- 1^e. vijf (c) in eene richting loodrecht op de richting van den naad;
- 2^e. zes (d) zoodanig, dat de beide uiterste ter hoogte van den zoomnaad ieder 22 cM van den middelnaad van het tentdoek, de middelste en de achterste, resp. 3 en 6 cM. van den zoomnaad, zoomede 14,5 en 7 cM. van den middelnaad zijn verwijderd.

De *knopen* zijn van aluminium vervaardigd, zoodanig, dat alle scherpe kanten vermeden worden; de *knoopsgaten* moeten zoodanig zijn, dat gemakkelijk kan worden dichtgeknoopt.

De *gaten a* en *b* zijn voorzien van een ring en een cylinder van aluminium.

De *koorden lissen* zijn 28 cM. lang. In ieder der vier hoeken van het tentdoek worden twee, in het midden van iedere tentdoekzijde wordt één lis vastgemaakt.

De *passanten c* dienen tot opname van het tenttouw; de *passanten d* voor het halskoord.

Ad. 2e. Het *tenttouw* wordt gebruikt bij het maken van tenten of bij gebruik van het tentdoek als regenmantel. In het eerste geval dient

¹⁾ Zie hiervoor de schetsen. Daar de tenten van *Oostenrijk* en *Frankrijk* volgens hetzelfde systeem zijn gemaakt, is daarvan geen tekening vervaardigd.

het, uit het tentdoek verwijderd, tot bevestiging van de tent met den grond, waartoe het om den tap van den tentstok en om een haring wordt geslagen; in het laatste geval, wanneer het door de passanten *c* is gehaald, tot bevestiging van het om de schouders gehangen tentdoek. In dit geval dient dan het halskoord om het doek om den hals te binden. Het tenttouw eindigt aan beide uiteinden in een 4 cM. lange lis en heeft eene lengte van 2 M. Het *halskoord*, 90 cM lang, wordt in het midden aan den middelnaad genaaid, ter plaatse van de meest binnenwaartsche der passanten *d*, en door de zes passanten gehaald.

Ad. 3^e. De *tentstok* bestaat uit 3 evenlange cilindrische deelen. Twee dezer deelen zijn aan het einde voorzien van een verschuifbare huls en van een gat voor de schroef, welke dient om de huls te kunnen vasthouden. In een der tentstokdeelen bevindt zich bovendien nog een tap, waarover bij het opslaan van de tent het groote gat in een der hoeken van het tentdoek wordt geslagen.

Om de tentstokken bij duisternis zichtbaar te doen zijn, wordt het aan de troepen toegestaan deze wit te verven.

De lengte van ieder tentstokdeel is 0,37 M.

Ad. 5^e. Bij iederen stok van drie deelen behooren twee *hulzen* van aluminium. De hulzen zijn verschuifbaar aan den tentstok en door de *schroef* daarmede vast verbonden; deze begrenst de verschuifbaarheid. De hulzen dienen tot verbinding van de drie stokdeelen. Men brengt het deel zonder huls onderaan; het deel met tap bovenaan. Bij de verbinding vallen de beide hulzen door hun eigen gewicht naar beneden over een gedeelte van het onderstaande stokdeel. De schroeven zijn van ijzer.

Het gewicht van het tentdoek is	1,350 KG.;
van de tentstokken (met de hulzen)	0,270 „ ;
van de drie haringen	0,120 „ .
Het totale gewicht is dus	1,740 KG.

Is het tentdoek nat, dan wordt dit gewicht nog vermeerderd met 200 à 300 Gram.

Gebruik van de tent.

a. tot logies.

Twee man kunnen reeds eene schuilplaats maken. Zij knopen tot dat doel hunne tentdoeken aan elkaar, maken de tentstokken gereed en brengen de tappen van de beide stokken door de over elkaar liggende groote gaten (*a*) van de beide doeken. Daarna wordt het tenttouw gespannen, zoodanig, dat één lus over den tap van den tentstok, de andere om een in den grond gedreven haring wordt geslagen. Eindelijk worden de tentdoeken met de zijwaarts in den grond gedreven haringen vereenigd door middel van de koorden lissen (zie fig. 1). Zijn er vier of meer manschappen vereenigd, dan kan de tent langer worden gemaakt en reeds bij gebruik van zes tentdoeken eenvoudig zoodanig worden gesloten, dat de uiterste tentstok achterwege blijft, waardoor het einde

van de tent naar beneden afvalt. Tot beschutting van een grooter aantal manschappen zijn niet alle tentdoeken noodig

Ook kan de tent worden gemaakt, zooals in de figuur 2 is aangegeven. Deze inrichting kan mede verlengd worden, terwijl het bovenste dakgedeelte tot vergrooting van de dichtheid uit twee over elkaar liggende tentdoeken kan worden samengesteld. Tot afloop van het regenwater worden de tentstokken aan de eene zijde wat dieper in den grond geplaatst dan aan de andere zijde.

Moet gedurende langen tijd worden gekampeerd, dan kan men voor de officieren door vereeniging van een nog grooter aantal tentdoeken hoogere tenten maken, waarin deze zich rechtopstaande kunnen bewegen en het verrichten van schriftelijk werk mogelijk is. Hiertoe zijn langere stijlen noodig, die men dan uit het terrein moet halen.

Tien procent van de tentuitrustingen is voor de officieren bestemd, die bij het komen op de legerplaats onmiddellijk moeten worden afgestaan.

b. als regenmantel of deken.

Hoe het doek als regenmantel wordt gebezigd, is reeds gezegd. Daar het tentdoek na langdurige regen bij beweging van het lichaam aan de binnenzijde vochtig wordt, moet hierbij een nauw toehalen over den elleboog en den arm vermeden worden.

De bij den bouw der tenten overgeblevene tentdoeken kunnen als dekens worden gebruikt.

c. tot het overwinnen van waterhindernissen.

In een te voren nat gemaakt en ongeveer een handhoog met gras, stroo, bladeren, e. d., bedekt tentdoek kunnen zwemmers hunne kleederen en uitrusting leggen, het tentdoek vastbinden en het geweer op den zoo ontstane bundel binden. Het geheel wordt aan het zoo noodig langer gemaakte tenttouw voortgetrokken. Door het aan elkaar binden van verschillende dergelijke bundels, die door middel van stangen, lanssen, ladders, planken, of d.g. tot kleine vloten kunnen worden vereenigd, wordt zelfs het gelijktijdig overzetten van verschillende personen, ook van hen, die niet kunnen zwemmen, zonder groote moeite en gevaar mogelijk. De voorwaartsche beweging van dergelijke geïmproviseerde vaartuigen wordt verkregen met behulp van de zwemmers of door te roeien met de kleine schop. Het is zonder twijfel, dat dit onder omstandigheden van groot nut kan zijn, wanneer eenige personen vlug een anders onoverkomelijken vloed moeten overgaan. ¹⁾

Tot op dit oogenblik zijn alleen de infanterie en de veldartillerie voorzien van de draagbare tent. Bij de laatste dienen de tentzakken tot meevoering van de tentuitrusting. Bij de infanterie moeten tentstok, haringen en het uit het tentdoek te halen touw in den ransel worden opgeborgen, terwijl het tentdoek wordt bewaard, hetzij onder het deksel

¹⁾ Internationale Revue 1896.

van den ransel, hetzij om den opgerolden mantel, of wel op of onder den om den ransel gepakten mantel.

Veel is er over gesproken om ook de cavalerie een draagbare tent te geven, doch hiertegen was aan te voeren, dat het nu reeds buitengewoon zwaar beladen paard nog meer bepakking zou moeten meevoeren. Ook is het opleggen van tenten op voertuigen niet doenlijk, want deze hebben geen voldoende ruimte en draagvermogen. Bovendien zal de bagage van de voorste cavalerie-afdeelingen, die de tentuitrusting het meest noodig hebben, zelden zoo nabij zijn, dat de tenten dadelijk kunnen worden opgeslagen. Om deze redenen is de tentuitrusting voor de cavalerie nog een onopgelost vraagstuk.

Voor de officieren van de infanterie is slecht gezorgd. Wel moet 10 % van de tentuitrusting beschikbaar worden gehouden, doch deze hoeveelheid kan met zeer veel succes door de manschappen zelf worden benut tot ligging. Daarom zou het misschien overweging verdienen op de bagagewagens, ja, zelfs op de patrooncaissons of patroonkarren de vereischte hoeveelheid tentmaterieel voor de officieren mede te nemen.

Uit proeven ¹⁾, die na de invoering van het beschrevene tentmateriaal zijn genomen, is gebleken, dat de tentuitrusting voor den troep zóó onontbeerlijk is geworden, dat de man haar slechts noode zou willen missen.

Tenten voor 6 à 10 man voldoen niet, want zij vorderen veel materiaal, bemoeilijken het overzicht in groote bivaks en laten meestal een eenigermate dragelijke temperatuur niet toe. De groepeerings onder tenten voor $\frac{1}{2}$ sectie (30 à 35 man met het kader) bleek het meest practisch. Hierdoor kwamen tevens enkele tentdoeken voor andere doeleinden beschikbaar.

De vierhoekige vorm heeft een grooter aantal tentdoeken noodig, is te hoog en te luchtig en heeft een te groote oppervlakte bij hevigen wind, waardoor de weerstand gering is.

De haringen moeten van een stevige houtsoort gemaakt worden, daar zij anders versplinteren. De lucht in het inwendige der tent is, nadat daarin is geslapen, niet zuiver meer en het voortdurend verblijf daar binnen niet juist aangenaam.

B. Oostenrijk.

De in 1893 ingevoerde, naar den uitvinder *Valdejo* genoemde, draagbare tent bestaat uit tentdoek, piketten, stijlen en touwen. Het *tentdoek* bestaat uit een bruine (erd-braune), katoenen stof, vormende een ruit van 202 cM. zijde. Op een van de stompe hoeken bevindt zich een ellipsvormige opening, voorzien van een koperen ring, die er is ingenaaid en waarvan de vorm ongeveer overeenkomt met de middelbare afmetingen van de bajonet-scheede. De twee aan dezen hoek grenzende zijden en nog een derde zijde hebben langs den kant ieder negen olijfvormige

¹⁾ Internationale Revue 1896.

gaten, eveneens gespatieerd. Vóór ieder gat en eenige centimeters meer inwaarts is stevig door middel van koperdraad een houten olijfvormige knoop genaaid.

Aan den tweeden stompen hoek, evenals aan de twee scherpe hoeken en in 't midden van de twee door de drie hoeken aangewezen zijden, bevindt zich een touw, dat stevig aan de stof is bevestigd. Eindelijk is het doek op zijne vier hoeken voorzien van een leeren band van 4 cM. breedte. Een touw loopt nog langs de kortste diagonaal.

De *piket* is van esschenhout en, over $\pm 2,75$ dM., 1 mM. dik governisd.

De *stijl* wordt gevormd door zes cilindrische stukken van hetzelfde hout van 2 cM. middellijn op 30 cM. lengte. Vier van die stukken zijn fluitsgewijze aan hunne uiteinden afgesneden en voorzien van een verlinden koker, waardoor de deelen tot een geheel kunnen worden vereenigd. De beide laatste stukken zijn bestemd voor de uiteinden; zij zijn voorzien van een ijzeren punt.

Het *touw* is 2,5 M. lang en op zijne beide uiteinden voorzien van een belegsel van dun touw.

Ieder onderofficier of soldaat, met een geweer gewapend, draagt slechts een tentdoek en drie piketten. Deze laatste zijn in een lap gerold en in het tentdoek geplaatst; het tentdoek, gevouwen ter grootte van den ransel, wordt onder de ranselriemen gedragen. Het gewicht van dit materiaal overschrijdt nauwelijks 1 KG. (1,17 KG.). De niet met het geweer gewapenden dragen ieder nog drie stukken van een stijl en het tenttouw, dat om de piketten wordt gewonden. Hunne belasting wordt dan 1,47 KG.

Wanneer men kampeert worden de tenten achter de geweerrotten van ieder peloton opgericht. Normaal wordt een tent gemaakt door middel van 4 stukken tentdoek, zij dient dan voor de groep van twee gelederen. De tenten van twee stukken doek voor één gelid worden slechts bij uitzondering in terreinen van zeer onregelmatigen vorm gebruikt. De officierstenten bestaan altijd uit twee stukken. Wanneer het warm en droog weer is, kan men groote tenten maken geschikt voor een half peloton.

De tenten van twee stukken doek vormen een regelmatige pyramide met een vierkanten grondvorm; de lengte der zijden is 2 M.

Hierdoor krijgt men 4 M². bedekte oppervlakte per twee man of zoo noodig per drie man met hunne uitrusting.

De hoogte der pyramide is $\pm 1,50$ M.

Om de tent te stellen houdt een man zijn geweer (hetwelk bij de geweerdragenden als stijl dient) verticaal onder het midden van de basis, de bajonet voorzien van de scheede, zijn makker haalt de scheede door de gaten van de beide stukken tentdoek, welke aan een van hunne zijden zijn vastgeknoopt. De niet vastgeknoopte zijde dient tot ingang. Het tenttouw dient om een steun tegen den wind te verkrijgen.

De stijl wordt op dezelfde wijze als het geweer gebruikt, maar het laatste verleent een meer stabielen stand.

De tenten van vier, zes en acht stukken vertoonen een opeenvolging van ruitjes. Men maakt ze door zeer dicht bij elkaar twee, drie, vier, enz., tenten van twee stukken te maken, zoodanig dat de aan elkaar grenzende tentdoeken vastgemaakt worden aan denzelfden piket. De ingang wordt op een hoek of op een der groote zijden gemaakt door een meer of minder groot aantal doeken te openen. Het reglement verbiedt het maken van tenten voor veldwachten, voorpostendetachementen en gros.

De troepen, belast met de bewaking van een kamp, van konvooen, enz., mogen zich niet bedienen van het geweer, maar wel van stijlen om hunne tenten te maken.

De menschen, wien het gebruik van tenten verboden is, kunnen zich van het tentdoek bedienen als een mantel door het over hunne schouders te werpen en het door middel der knopen van voren vast te maken; verder tot het maken van een capuchon, nl. door den scherpen hoek van het doek over het hoofd te slaan. Evenwel is dit niet toegestaan voor vedetten, schildwachten, patrouilles, enz.

Het tentdoek kan verder worden benut als deken of als hoofdkussen (door het op te rollen). Het is verboden om er een mantel van te maken gedurende een marsch.

In den laatsten tijd heeft men ook proeven genomen om het tentdoek te bezigen als filtreer, welke proeven zeer gunstige resultaten hebben gehad. ¹⁾

Het tentdoek werd daartoe in den vorm van een zak samengevouwen en met het bovenste einde aan twee horizontale stangen opgehangen. In den zoodanig ontstanen zak werd een metalen zeef vastgemaakt. Rondom den rand van deze zeef was een kleine goot, welke een ligplaats bood aan het ter bevestiging dienende koord. De aldus vastgemaakte zeef werd nu bedekt met een laag filtreerstoffen (3 cM. hooge laag zuiver stroo, daarover een 10 cM. hooge laag zuiver zand en houtskool, daarna een tweede laag stroo). Eindelijk werd in het midden van het onderste deel van den filtreerzak een 1 cM. breede opening gemaakt. Daarna kon het filtreren beginnen. De resultaten waren zeer gunstig. Voor het gebruik van het tentdoek als filtreer moesten natuurlijk steeds eenige tentdoeken van de compagnie de genoemde opening van 1 cM. hebben.

Uit dit alles blijkt, dat van dit materiaal, evenals van het *Duitsche*, een veelzijdig gebruik is te maken.

C. Rusland.

In dit rijk heeft men nog niet tot een bepaalde draagbare tent kunnen besluiten. Reeds zijn vele soorten beproefd, waaronder het beste voldeden de z.g. „tentes-Yourtes”. ²⁾

¹⁾ Streffleur 1897.

²⁾ Revue du cercle militaire 1893.

De grootte van deze tenten wisselde af tusschen die voor 8 tot die voor 40 man. De soorten, die de beste resultaten schijnen te hebben gegeven, zijn die van middelbare grootte voor 15 à 18 man en de grootste voor 36 à 40 man.

De „tentes-Yourtes” worden gemaakt door middel van stukken zeildoek, te velde gedragen door de manschappen; die voor 15 à 18 man hebben 11, die voor 36 à 40 man 24 van die stukken noodig. De tent voor 40 man heeft bovendien het groote voordeel, dat de menschen naar verkiezing er in kunnen gaan staan of zitten. De 24 stukken, noodig tot de vervaardiging, worden aan elkaar genaaid, zoodanig, dat 8 het dak vormen en de 16 andere de vier zijden der tent. Het dak wordt in zijne vier hoeken gesteund door vier stijlen en heeft in 't midden eene opening, die gevormd wordt door de hoeken van de stukken, welke daar samenkomen, om te slaan en dus die stukken daar ter plaatse niet aan elkaar te naaien. Deze opening dient tot het laten wegtrekken van den rook en wordt door vier stijltjes aan de uiteinden ondersteund. Ook de officieren maken van dergelijke tenten gebruik. Het nadeel er aan verbonden is echter, dat men steeds hout of andere geschikte materialen in de nabijheid moet hebben.

Voor een kozakken-regiment is door den chef een tent geconstrueerd, die voldoet aan de noodzakelijkste eischen en de paarden niet belast. Als materiaal daartoe worden voor één tent vier kozakken-pieken, fourageerlijnen en bovendien slechts zeven stukken zeildoek gebruikt. Alles te zamen genomen weegt zulk een tent voor 8 à 9 man slechts 23 pond (\pm 10 KG.). De menschen uit het achterste gelid, voorzien zijnde van kleine pieken, dragen het linnen, enz., zijnde 4 pond per man. De menschen uit het voorste gelid dragen de groote pieken, welke zij vroeger ook moesten dragen als wapen. Bij de manoeuvres bij *Narwa* (1890) hebben deze tenten, die binnen tien minuten werden opgeslagen, zeer goed voldaan. ¹⁾

D. Frankrijk.

Den 5^{en} October 1897 werd door *Frankrijk* een nieuw model draagbare tent aangenomen. Deze dient voor alle troepen, welke gebruik maakten van eene andere soort tente-abri. Zij wordt evenwel slechts langzamerhand verstrekt, naarmate de oude tenten worden afgekeurd. De nieuwe tent dient voor minstens 4 personen. Zij kan evenwel ook verlengd worden, in welk geval naar evenredigheid minder stukken tentdoek noodig zijn.

Door ieder man wordt gedragen:

- 1^e. Een tentdoek.
- 2e. Een halve stijl.
- 3e. Twee kleine piketten van zacht staal.
- 4e. Een tenttouw.
- 5e. Drie koorden lissen.

¹⁾ Militär Wochenblatt 1891.

Ad 1e. Het tentdoek is vervaardigd van gewoon katoen, heeft eene donkere kleur (grijsachtig) en is waterdicht gemaakt volgens de best bekende procédés. Het bestaat uit twee stukken, die aan elkaar zijn genaaid, waardoor het geheel een lengte en breedte van 1,72 M. verkrijgt. Hiervan gaat aan weerszijden 0,6 M. af tot het vormen van een zoom. De zijden, loodrecht op den in 't midden loopenden naad, vormen de boven- en de onderzijde.

De hoeken aan de bovenzijde der tent hebben ieder twee gaten, waarvan het kleine dient voor het tenttouw en het groote voor den top van den stijl. De benedenzijde heeft drie paar kleine gaten. De vier uiterste gaten worden aangebracht, waar het tentdoek de vierdubbele dikte heeft (dus in de hoeken). De beide gaten van het middelste paar zijn aan weerszijden van den middelnaad gemaakt. De bovenzijde der tent en de zijden, evenwijdig aan den middelnaad, hebben ieder zeven knoopsgaten en zeven aluminiumknoopen.

Ad. 2^e. De geheele stijl is van bamboe en wordt in vier deelen verdeeld, welke deelen twee aan twee even lang zijn en even dik. De beide uiteinden van ieder deel worden versterkt door een beslag, zijnde een geelkoperen koker, die vast aan het deel wordt bevestigd. De stijldeelen zijn onderling niet verwisselbaar. Men maakt een geheel van den stijl door de uiteinden van de kleine deelen in die der groote te steken, waartoe de laatste zoodanig zijn uitgehold, dat de kokers van de kleine deelen juist in die openingen passen. Een der kleine deelen eindigt in een tap, die in een van de gaten van het tentdoek wordt gestoken. Deze tap is gemaakt van beukenhout en wordt in de bamboe bevestigd met een afgevlakt gedeelte, dat er nauwsluitend in past. Daarbij wordt het vastgelijmd.

Ieder man draagt een groot en een klein deel van den stijl.

De lengte van een stijl in zijn geheel is 1,215 à 1,225 M.

Ad 3e. De piketten zijn gemaakt van zacht staal en 0,15 M. lang. De steel is schroefvormig, uitlopende in een punt. De kop is haakvormig.

Ad 4e. Het touw, van goed hennep vervaardigd, is 2 M. lang.

Ad 5e. De koorden lissen zijn 0,4 M. lang.

Het gewicht van een tentdoek is	0,7	KG.
van een halven tentstok	0,185	"
van twee piketten	0,150	"
van het tenttouw	0,024	"
van drie koorden lissen	0,017	"

Zoodat door den man wordt gedragen 1,076 KG.

Tot het opslaan van de tent gaat men als volgt te werk:

Men legt de twee tentdoeken op den grond met de naden naar beneden;
 men haalt de koorden lissen door de daarvoor bestemde gaten;
 knoopt de beide doeken aan de bovenzijde samen;
 vereenigt de deelen van de stijlen;
 steekt de tappen van de beide stijlen door de gaten van het tentdoek;

heft de tent op, welke nu stevig vastgehouden wordt door twee man; plaatst de stijlen loodrecht; bevestigt de touwen met het eene uiteinde aan de tappen en met het andere aan de in den grond geslagen piketten; slaat de koorden lissen om de zijwaarts in den grond staande piketten; sluit de tent door twee andere stukken tentdoek, waarbij ieder stuk wordt vastgeknoopt aan de twee aangrenzende zijden van het dak, terwijl de tap door een van de beide groote gaten van het tentdoek wordt gestoken. Het gedeelte van het doek, dat op den grond rust, wordt naar binnen omgeslagen.

Behalve deze tent bestaan in *Frankrijk* nog de volgende soorten: ¹⁾

- 1°. De ellipsvormige tent voor 16 man infanterie of voor 12 man cavalerie. Zij rust op twee stijlen en bestaat uit twee half kegelvormige uiteinden, waarvan het grondvlak een straal van 2 M. heeft, en een prismatisch middenstuk, dat 2 M. lang en 4 M. breed is. De tent is 3 M. hoog.
- 2°. De kegelvormige tent voor 12 man infanterie of 10 man cavalerie, die op één stijl rust. Zij is 3 M. hoog en het grondvlak heeft een middellijn van 6 M.
- 3°. De kegelvormige tent met zijwand voor hetzelfde aantal mensen, als de ad. 2 genoemde. Zij heeft een hoogte van 3 M.; het grondvlak heeft een middellijn van 6 M. en de zijwand is hoog 0,4 M.
- 4°. De kegelvormige officierstent, die een middellijn heeft van 5 M. en een hoogte van 3 M.

In de koloniën en op expeditie maken de *Franschen* veel gebruik van tenten. Voor de expeditie naar *Dahomey* (1892) droeg ieder man een gedeelte van de benoodigdheden tot het maken van een tente-abri voor 3 à 6 personen. Daardoor werd zijne uitrusting met 2,3 KG. vermeerderd. Deze tenten voldeden evenwel niet. Volgens de „*Revue du Génie*” van 1894 boden zij slechts eene denkbeeldige beschutting in het warme klimaat, waarom door den expeditie-commandant, den Kolonel DODDS, een prijsvraag werd uitgeschreven voor het beste model tent, wat lichtheid en hoogte betreft en waarbij het zeildoek der tentes-abris als dakbedekking zou kunnen dienen. De Luitenant der artillerie Gougé heeft toen een model gemaakt, hetwelk is aangenomen onder den naam „Abri portative Gougé”. Deze tent bestond uit een licht geraamte van bamboe, op dezelfde wijze als een barak vervaardigd. De hoogte in het midden was 2 M. aan de beide zijde 1,6 M., terwijl de breedte 2 M. bedroeg. Het zeildoek der tente-abri werd als dakbedekking gebezigd, doch daar overheen werden bladeren geworpen om de groote hitte inwendig te verminderen.

Het gewicht van het geraamte voor 12 man bedroeg ongeveer 49,5 KG., zoodat dit door twee koelies kon worden gedragen.

¹⁾ Aide-Mémoire de LAISNÉ.

Daartoe werd het samenstel uit elkaar genomen en werden er twee rollen van gemaakt, ieder van 25 KG.

Voor het opzetten van 3 vakken (ieder vak dient voor twee personen) waren zeven minuten noodig, indien dit geschiedde door twee menschen.

Voor de expeditie naar *Madagascar* werd door de manschappen wederom de tente-abri gebruikt. Op marsch moest deze steeds worden meegenomen. Verder werden bij die expeditie als bagage nog meegevoerd:

80 groote tenten van verschillende modellen.

1200 kegelvormige tenten voor 16 man (eerst was dit aantal op 500 bepaald).

De totale sterkte van het expeditionnaire korps bedroeg:

658 officieren en daarmee gelijkgestelden met 14.773 minderen.

E. Engeland.

In *Engeland* en in zijne koloniën wordt zeer veel waarde gehecht aan het gebruik van tenten te velde. Moeiten noch kosten worden ontzien om aan de troepen een voldoende hoeveelheid tenten mee te geven.

De in *Engeland* in gebruik zijnde tenten zijn:

1e. De „circular-tent”.

Zij is kegelvormig en bestemd voor 15 man te velde en voor 12 man in een staand kamp. Zij is 3 M. hoog. Het grondvlak heeft een middel-lijn van 3,8 M., terwijl de piketten ongeveer 0,5 M. buitenwaarts en rondom het tentdoek in den grond zijn geslagen. Zij weegt 31,75 tot 33,5 KG., indien zij droog is. Nat zijnde, wordt het gewicht met 30 tot 40% vermeerderd. Zij is gemaakt van waterdicht zeildoek.

2e. De „sheltertent”, bestaande uit 2 stukken zeildoek, 2 stijlen en eenige piketten. Zij weegt ongeveer 5 KG., indien zij droog is en dient voor 2 à 3 man.

De meest gebruikelijke tenten in *Britsch-Indië* zijn:

1°. De tenten voor de *Europeanen* (officieel genoemd E. P. tenten). Zij dienen voor 16 man of voor 8 à 12 zieken. Zij zijn voorzien van een dubbel waterdicht overtrek. Hunne afmetingen bedragen 6,7 M. bij 4,9 M. Hun gewicht is droog 275 à 300 KG.

2°. De „mountain-battery-tent”, die voor 6 à 8 *Europeanen* of voor 10 à 12 *Inlanders* dient en 45,3 KG. weegt. Zij bestaat eveneens uit twee waterdichte tenten. De inwendige ruimte is 3,7 M. bij 2,5 M.; de hoogte is 2,5 M.

3°. De „staff-sergeant-tent”, die verstrekt wordt aan onderoffieren, behorende tot den staf van het regiment. Haar gewicht bedraagt 181,5 KG. Zij heeft een oppervlakte van 13,5 M².

4°. De „Lascar-pal” heeft eene inwendige ruimte van 4,9 M. bij 4,9 M. en weegt 112,5 KG.

5°. De „Sepoy-pal”, dienende voor 22 *Britsche* of 44 *Inlandsche*

soldaten of voor 50 koelies, weegt ruim 231 KG. en heeft eene inwendige ruimte van 9,8 M. bij 4,9 M.

In deze tent heeft een *Europeaan* dus ± 2 M². en een *Inlander* ± 1 M². ruimte.

Bij de expeditie naar *Afghanistan* werden door de troepen van *Madras* tenten meegenomen, waarin voor iederen soldaat ± 1 M². ruimte was.

De officieren moeten te velde voor hun eigen tenten zorgen. Gewoonlijk bezit ieder officier een dubbel stel, waarvan hij het eene, op marsch zijnde, steeds vooruit kan zenden met de koelies naar de eerstkomende bivakplaats, om bij aankomst aldaar zijn tent dadelijk te kunnen betrekken.

Bij alle expeditiën, waarbij niet de volkomen zekerheid bestond, dat de troepen steeds onder dak konden worden gebracht, werden tenten meegenomen.

De gewone circular-tent wordt in *Indië* alleen gebruikt in heuvelachtig terrein; evenwel is zij ook in *Abyssinië* gebezigd, waar zij, toen het transport moeilijk werd, voor 20 minderen of voor 12 officieren moest dienen.

Zij heeft in den oorlog met *China* (1860) zeer slecht voldaan. Te *Talien-Whan* b. v. had men een groot aantal zieken, voornamelijk dysenterie-leiders. Toch was de ligging van het kamp gezond, terwijl de manschappen te voren waren uitgezocht. Het kleinst aantal zieken werd gevonden bij het 99ste Regiment en dit alleen bezat de circular-tent niet. Een der doktoren beval eene vermindering aan van het aantal menschen in iedere tent, maar dit kon om militaire redenen niet geschieden. ¹⁾

In *Suakim* (1885) werd deze tent, dienende als hospitaaltent, na Mei te warm in de middagzon en zou ongeschikt zijn gebleken, indien zij later bij warm weder ware gebezigd. Ook bij de colonne bleek deze tent ongeschikt. ¹⁾

Bij gebruik van dubbele tenten wordt een ruimte van 0,6 à 1,2 M. tusschenbeide gelaten, waardoor de vrije toetreding van de lucht wordt bevorderd. Ten einde een dragelijke temperatuur in de tent te verkrijgen en het helle licht te temperen, is de buiten-, zoowel als de binnentent met geel katoen gevoerd. Bij warm weer hangt men voor den ingang matten, die vochtig gehouden worden door waterdragers (bheesties). De toetreding van de lucht door de tusschenruimten van het matwerk veroorzaakt zulk een snelle verdamping, dat de temperatuur in de tent tusschen 80° en 90° F. gehouden kan worden.

Bij de expeditie naar *Abyssinië* werd het volgende aan tenten en tentmateriaal meegenomen (1867).

155 tenten voor *Europeesche* soldaten met twee stijlen (E. P. tents);

¹⁾ *Duncan*: „Prevention of Diseases in tropical campaigns”.

- 312 tenten voor *Europeesche* soldaten met één stijl;
- 45 staff-sergeants-tenten;
- 863 tenten voor inlandsche soldaten met twee stijlen;
- 329 tenten voor inlandsche soldaten met één stijl;
- 323 *Engelsche* circular-tenten met dubbel overtrek;
- 676 *Engelsche* circular-tenten met enkel overtrek.

Van dezen voorraad werden de volgende soorten op marsch niet meegenomen, maar bleven in den *Suru-Pas* en te *Senafé*:

- de E. P. tenten;
- de tenten voor *Europeesche* soldaten met één stijl;
- de staff-sergeants-tenten.

De officieren mochten hunne eigen tenten meenemen voor het gebruik op marsch van *Annesley Bay* naar *Senafé*; daar werden zij overgegeven aan het ordnance-department tot zekere en veilige opbewaring, totdat zij weer noodig zouden zijn.

De tenten der *Europeesche* soldaten werden zooveel mogelijk als tenten voor overdag uitgegeven en in leen afgestaan aan die officieren, welke niet in hunne kampuitrusting hadden voorzien.

Omtrent de inrichting en het nut van deze tenten vermeldt het rapport het volgende: ¹⁾

1°. De E. P. tenten.

Het grootste bezwaar tegen het gebruik van deze tenten te velde is hun gewicht, vooral wanneer zij nat zijn, omdat het goed, waarvan het doek gemaakt is, zeer souple is en veel vochtigheid opneemt. In regenachtig weer is bovendien het opslaan van de buitenste tent onvoldoende om lekken te voorkomen.

2°. De tent voor *Europeesche* soldaten met één stijl.

Deze is van hetzelfde materiaal gemaakt als de bovengenoemde. Zij verschafft goede bescherming tegen de zon en weegt 238 KG. Zij heeft twee overtrekken en is 4,5 M. in het vierkant, dienende voor 10 man. Deze tent is meer waterdicht dan de eerstgenoemde. Zij is ook meer geschikt voor den dienst te velde, daar zij lichter is en gemakkelijker is op te slaan. Zij was evenwel niet licht genoeg voor het vervoer op een muilezel en bezit in hooge mate het nadeel om water te absorbeeren.

3°. De staff-sergeants-tent.

Deze is lichter, maar heeft ongeveer denzelfden vorm als de ad. 2 genoemde tent. Zij was evenmin geschikt voor het vervoer op een muilezel.

4°. De inlandsche soldatentent met twee stijlen.

Deze is gemaakt van hetzelfde materiaal als de reeds genoemde soorten, maar heeft slechts één overtrek. Zij heeft een ovalen vorm, is 7,3 M. lang, 5,8 M. breed, weegt 156 KG. en diende voor 30 inlandsche militairen. Zij was evenmin geschikt voor het vervoer op een muilezel.

5°. De inlandsche soldatentent met één stijl.

Zij heeft den vorm van eene kleine circular-tent en is van hetzelfde

¹⁾ Record on the expedition to *Abyssinia*.

materiaal gemaakt als de andere tentsoorten. Zij had een middellijn van 3,6 M., woog 80 KG. en diende voor 13 inlandsche militairen.

Zij kon gedragen worden door een muilezel, doch bleek niet practisch te velde, daar zij te warm was en te weinig ruimte aanbod per man. Haar gewicht wordt aanzienlijk vermeerderd door dauw of regen.

6°. De *Engelsche* circular-tent met twee overtrekken.

Deze weegt 50.8 KG. en is vervaardigd van stevig linnen. Zij heeft een middellijn van 4 M.

Deze tent heeft bewezen de beste te zijn van al de gebruikte. Zij houdt de zonnestralen tegen en wordt goed geventileerd. Behalve voor hospitaaldoeleinden, werd zij ook gebruikt door officieren, maar zou ook zeer geschikt zijn voor *Britsche* soldaten. Zij is licht, gemakkelijk te dragen en kan door twee man worden opgericht. Daar de binnen- en de buitentent van linnen zijn gemaakt, absorbeert zij niet zoo veel water als de *Indische* tenten. Zij zou geschikt zijn voor 10 of 12 *Britsche* soldaten. Door het aanbrengen van een tweede opening tegenover de nu bestaande zou zij veel verbeterd worden en vermoedelijk bruikbaar zijn in een tropisch klimaat.

7°. De *Engelsche* circular-tent met één overtrek.

Deze werd meer dan een der andere tentsoorten gebruikt. Zij heeft uitmuntend beantwoord aan de eischen, die men haar kon stellen, weegt slechts \pm 30 KG. en neemt weinig vochtigheid op. Zij zou evenwel niet geschikt zijn voor sterke zonnestralen en ofschoon zij een zeer geschikte tent was voor den dienst in de hooglanden van *Abyssinië*, is zij dit vermoedelijk niet voor *Europeesche* soldaten op expeditie in de vlakten van *Indië*.

F. *Nederland.*

In *Nederland* heeft men:

1°. De zestienmanstent.

Deze is vervaardigd van grijs linnen en voorzien van één stijl. Zij heeft eene kegelvormige gedaante. Haar middellijn, langs den grond gemeten, bedraagt 4,6 M. De hoogte is 3,5 M., terwijl de zijwand 1,18 M. hoog is. Het totaal gewicht bedraagt 58 KG.

2°. De achtmanstent.

Zij is ingericht als de zestienmanstent, doch heeft een middellijn van 3 M., eene hoogte van 3 M. en een hoogte van den zijwand van 0,58 M. Haar gewicht bedraagt 30 KG.

3°. De officierstent.

Zij heeft een dubbel dak en een zijwand, is eveneens kegelvormig en gemaakt van hetzelfde materiaal als de beide voornoemde tentsoorten. Haar middellijn, langs den grond gemeten, is 3,30 M. Hare totale hoogte 3,5 M., terwijl de hoogte van den zijwand 1,32 M. is. Haar gewicht is 48 KG.

4°. De hoofdofficierstent.

Deze bestaat uit twee tenten, waarvan de eene in de andere is ge-

plaatst. Zij rust op twee staanders. De binnentent, begrensd door de beide staanders, is lang 2,55 M. en breed 3 M. De buitentent is lang 6,8 M. en breed 4,6 M. De hoogte der tent bedraagt 2,7 M. De hoogte der zijwanden is respectievelijk voor de binnen- en de buitentent 1,18 M. en 1,25 M. Haar totaal gewicht is 198 KG.

5°. De generaalstent.

Zij is ingericht als de hoofdofficierstent, doch heeft grootere afmetingen, terwijl het totaal gewicht 271 KG. bedraagt.

Voor het Indische Leger bestaat geen model tent.

G. Italië en Zweden.

Ook in *Italië* worden proeven genomen tot het verkrijgen van een doelmatige tent. Deze zijn voor ons van groote waarde, daar zij geschieden met tenten, die reeds in het warme klimaat zijn beproefd. Op dit oogenblik is er nog weinig van bekend, hoe die proeven worden genomen en welke de inrichting is dier tenten. Het „Militär Wochenblatt” van 1898 meldt ons slechts: „Bei Gelegenheit der Manöver des neunten Armeekorps (*Rom*) im Herbst 1897 wurden Versuche mit einem neuen vom Reserve-Lieutenant des Rothen Kreuzes DECASTRA vorgeschlagenen und von ihm im *Afrikanischen* Feldzuge erprobten Armeezelt gemacht. Es lässt sich aus dem gegenwärtigen Zeltmaterial zusammensetzen und gewährt Raum für sechsig Mann, wobei viel Material gespart wird”.

In *Zweden* worden proeven genomen met het na te beschrijven tentmateriaal „De Mooy”.

Zooals wij zien, erkennen dus alle rijken, zoowel voor zichzelf als voor hunne koloniën, de noodzakelijkheid van het bezit van goede tenten voor hunne troepen te velde en wordt overal alle moeite gedaan om goede, degelijke en practische tenten te verkrijgen.

(Wordt vervolgd.)

Rijkunstige opleiding, volgens de oude school, — de nieuwere school, — of eene combinatie?

In de November-aflevering van dit Tijdschrift kwam een opstel voor: „Over de Rijkunst”, door V. A., waarvan door mij, evenals door vele anderen, met belangstelling werd kennis genomen.

Onze nieuwere wijze van rijkunstig onderwijs geven, die zooveel geoederen in beweging heeft gebracht, werd daarin, voor zoover mij bekend, voor het eerst in het openbaar besproken en ten opzichte van enkele punten toegelicht.

Met een zekere nieuwsgierigheid zag ik de volgende afleveringen van Spectator tegemoet, of wellicht een der heeren, die gewoon zijn zich in andere tijdschriften of couranten op hippisch gebied te bewegen, daarover ook iets zou hebben mede te deelen.

Nu dit niet het geval bleek te zijn, komt het mij voor gewenscht en plichtmatig tevens te zijn, dat, al ware het alleen uit waardeering voor het streven van V. A., te zijner kennis worde gebracht, dat er met belangstelling kennis werd genomen van zijne bijdrage, en, hoewel hij er op voorbereid is dat zijne beschouwingen tegenspraak zullen uitlokken, zoo wensch ik hetgeen hier volgt enkel beschouwd te zien als eene onderlinge gedachtenwisseling, als blijk van belangstelling en waardeering.

Vallen we dan maar met de deur in huis. Schrijver zegt op blz. 665:

a. „Het is niet in mijne bedoeling om in herhaling te treden van de „algemeen bekende regelen van den zit van den ruiter, maar wèl om „die punten te omschrijven, welke voor den zit als dressuurmiddel van „bijzonder groote waarde zijn”,

b. „Een ingeworteld vooroordeel heeft een zoogenaamden normalen „zit voor den ruiter vastgesteld, d.w.z. eene houding door den ruiter „onder alle omstandigheden aan te nemen”, en

c. „Eene normale zit te paard, wanneer men daaronder wil verstaan, een „in de groote meerderheid der gevallen passende, juiste lichaamshouding bestaat niet!”

Beschouwen we deze uitspraken eerst op zichzelf, daarna in onderling verband, vervolgens in verband met ons Reglement en met PLINZNER.

Uit *a* constateer ik voorloopig, dat er volgens V. A. zijn „algemeen bekende regelen voor den zit”; — verder zegt Schrijver, alleen die *punten* te zullen omschrijven, die voor den zit als dressuurmiddel van bijzonder groote waarde zijn: eene opheldering is hier zeker niet ongewenscht, welke *punten* hier worden bedoeld en waarom, want naar mijne meening behoort een remonterijder *alle* goede eigenschappen van den zit, geen enkele uitgezonderd, in zich te vereenigen. Op blz. 670 verklaart Schr. zijne beschouwingen te zullen bepalen tot het aanstippen van die *punten*, waaromtrent verkeerde begrippen heerschen?

In *b* spreekt Schr. van een ingeworteld *vooroordeel*, — het komt mij voor dat het woord *vooroordeel* hier minder juist is gekozen, en dat het zijne bedoeling wel zal wezen te spreken van eene „verkeerde meening”, die ingeworteld is, — doch zulks doet minder ter zake. De bewering als zoodanig laat ik geheel voor den Schrijver. Ik verklaar echter nog *nooit* te hebben gehoord of gelezen, dat een *normalen* zit, dient voor *alle* omstandigheden. Mij dunkt: een *normale* zit dient voor *normale* omstandigheden, — de naam geeft het aan.

Tegen eene uitspraak als onder *c* valt moeielijk iets in te brengen. Wanneer iemand op grond van ervaring en nadenken tot de conclusie komt, dat er geen juiste lichaamshouding is, die in de groote meerderheid der gevallen past, — dus wanneer men ontkent, dat een ervaren goed gebouwd ruiter R, op een normaal gebouwd en afgericht paard P, eenzelfde houding zou kunnen aannemen als een ruiter R' op een paard P' onder gelijke omstandigheden, — dan kan men van meening verschillen, en neemt het aan als een persoonlijke opvatting van den Schrijver. Of nu de houding van die ruiters, — door ervaring gebleken als de meest gunstige voor het behoud van paard en ruiter, en als de meest gunstige om op het paard in te werken, — tot onderling begrip, genoemd wordt: „normale zit” of „militaire zit”, maakt geen verschil.

Maar... als men die meening baseert op hetgeen volgt, nl. „want „de ruiter zit alleen dan juist en goed te paard, wanneer de loodlijnen „van de zwaartepunten van ruiter en paard te zamen vallen”, dan is er nog over te redeneeren.

Ik moet bekennen, dat ik tegenover die loodlijnen, gaande door onzichtbare, steeds van plaats veranderende, met geen mogelijkheid juist te bepalen zwaartepunten, en de door hunne samenvalling ontstaande harmonie (zie Reglement § 98) altijd een beetje eenkennig ben geweest.

Uit de proeven toch, genomen door Generaal MORRIS, met BAUCHER den welbekenden rijmeester en den paardenarts BELLANGER, is voldoende gebleken, hoe, ten gevolge van bouw en houding van het paard, ook de ligging van zijn zwaartepunt verandert. De ligging van het zwaartepunt van den ruiter, verandert met diens houding en de ligging van den zadel. Dat harmonie of samenvalling van de loodlijnen door de zwaartepunten gewenscht is, is duidelijk; maar het effect daarvan, is, dunkt

mij, meer voelbaar voor den ruiter, dan wel zichtbaar voor den onderwijzer of waarnemer.

En op welken grond of op welke wijze Schr. nu uit die onwaarneembare loodlijnen de conclusie trekt, dat men van den man, op een in de houding stilstaand of rustig daarheen stappend paard, niet zou mogen of kunnen verlangen, dat hij de „normale houding” aanneemt, d. w. z. dat men niet van hem kan vergen, dat het gewicht van zijn rechtop gedragen bovenlijf, hals en hoofd, gelijkmatig op de zitbeenderen draagt; dat zijn bovenarmen rustig verticaal afhangen, zijn benedenarmen horizontaal en zijne handen loodrecht worden gehouden; dat zijn bovenbeenen in eenigszins schuine richting met de platte binnenzijden vlak, zacht tegen den zadel sluiten en dat de voet bij recht afhangend onderbeen, plat op den beugel rust; ja zelfs, van wege die onwaarneembare loodlijnen beweert, dat iets, wat men dagelijks ziet, niet bestaat, verdient wel eenige nadere verklaring!

Uit *a* blijkt, dat Schr. aanneemt „algemeen bekende regelen voor den zit”. Volgens § 52 van ons Reglement is *zit*, de *vorm* door het lichaam van den ruiter bij het rijden aangenomen; waar Schr. dus instemt, dat die *vorm* onderworpen is aan „algemeen bekende regelen”, ligt dáár het bezigen van het woord „normale zit”, tot onderling begrip en tot kenschetsing van den zit, die door een *normalen* ruiter, op een *normaal* paard onder *normale* omstandigheden wordt aangenomen, niet voor de hand?

Er is echter iets anders!

Wanneer ik Schr. wel heb begrepen, wenscht hij een pleidooi te leveren voor de voortreffelijkheid van PLINZNER en van ons Reglement, en is hij volstrekt niet te spreken over afwijkingen, die men zich veroorlooft, op grond van wat dan ook.

Wijkt men van PLINZNER af, dan wordt het (zie blz. 660) voor „zoo-velen”, absoluut gebrek aan „kennis en inzicht” en „ongeduld”.

Wijkt men van het Reglement af, dan is dat (zie blz. 670) „de oorzaak, „dat zoo *velen* weinig of geen resultaat krijgen, door de foutieve en eigendunkelijke toepassing van het voorschrift”.

Wat bedoelt Schr. dan met zijn motto: „Ich suche beim System mir was zu denken?” Men mag toch aannemen, dat hij zulks ook aan anderen wil veroorloven! Juist doordat men nadenkt, komt men tot andere inzichten, afwijkingen.... Het voorschrift slaafs te volgen is veel gemakkelijker, dat ontslaat van alle denken en verantwoordelijkheid. Want nadenken en ervaring, zullen V. A. er toch ook wel toe hebben gebracht ongevraagd te komen verklaren: „Een normale zit bestaat niet!”

Men verliese hierbij niet uit het oog, dat de doorvoering dezer uitspraak, bij het geven van het onderricht, vèr strekkende gevolgen heeft, en stelt Schrijver zich nu niet lijnrecht tegenover de systemen, die hij „wenscht meer bekend te maken” (blz. 664) of „waaromtrent (hij) verkeerde begrippen” wil trachten weg te nemen (blz. 670)?

Ons Reglement toch zegt in § 55: „De normale zit is. . . . enz.” en in § 62: „Voor alles echter moet. . . . de ruiter in de mogelijkheid worden „gebracht, om. . . . den normalen zit aan te nemen”. En verder in § 58: „Hoewel de ruiter op het commando „geeft-acht!” den normalen zit „moet aannemen”, enz.

En PLINZNER zegt (volgens de uitstekende vertaling van den Ritmeester HELMOLT) in zijn System der Pferdegyrnastik, op blz. 28: „De onder-„vinding leert, dat een militaire zit, zooals men dien gaarne ziet, zeer „goed kan aangenomen en behouden worden”.

Tegenover de uitspraak van V. A. ben ik het geheel eens met het Reglement en met PLINZNER, want „een militaire zit, zooals men dien gaarne ziet” is natuurlijk niets anders, dan een *normale* zit, en ik ben zóó doordrongen van de hooge waarde van dien zit, dat nu ik dezen winter belast ben geweest met het geven der rijlessen aan de officieren van ons wapen alhier, die daarvoor nog in de termen vallen, er in den beginne slechts weinig lessen voorbijgingen, waarin ik niet begon, om bij het eerste stappen langs den hoefslag, de heeren te verzoeken zóó conscientieus mogelijk in de houding te gaan zitten, d. w. z. zich er van te overtuigen: dat het gewicht van het lichaam gelijkmatig op de beide zitbeenderen werd gedragen; dat de beide bovenbeenen zóó mogelijk vlak en symetrisch tegen den zadel waren geplaatst; dat, wanneer zij het onderbeen niet gebruikten voor de hulpen, dit recht afhing en de bal van elken voet *plat* en gelijkmatig op den beugel rustte, terwijl knie- en enkelgewrichten los en buigzaam werden gehouden; dat het bovenlijf recht op werd gedragen, met rechte doch buigzame lenden; dat door het samentrekken der schouderbladen de bovenarm verticaal, de onderarm horizontaal zacht tegen het lijf kwam, terwijl door den ongebogen pols, de hand loodrecht werd gehouden; dat daarbij schouder-, elleboog- en polsgewricht, met spelenden pink, steeds los moeten zijn, om veerend een gelijkmatige aanleuning aan den mond van het paard te bewaren, enz., enz. En wanneer hieraan gevolg was gegeven, verzocht ik hun, alle stijfheid of krampachtige inspanning, te eenenmale, en geheel en al voor altijd verbannend, zich rekenschap te geven van hetgeen zij dan voelden van de beweging van het paard, en hiermede gedurende de geheele les in de verschillende gangen voort te gaan.

Maar. . . . éérst in de houding; zóó geheel ben ik het eens met V. A.'s motto: „Aus der *Form* keimt das *Wesen*, aus dem richtigen *Sitz*, das richtige *Gefühl*”, dat ik het gaarne als motto boven mijn antwoord zou hebben geplaatst, als resumeerend volmaakt wat ik heb te zeggen.

En door deze gewoonte den heeren in te prenten, als een noodzakelijke eigenschap voor een ieder die zich een goeden zit wil eigen maken of op den duur een goeden zit wil behouden, hoop ik er de kiem in gelegd te hebben van zich rekenschap te geven, te voelen en na te denken.

Hoe dikwijls toch gebeurt het niet dat we ruiters scheef zien zitten!— Of liever we zien er soms wel, die met een bewonderenswaardig talent

de kunst verstaan van bijna naast hun zadel te zitten. Behalve achtere-loosheid is soms ook het paard daaraan schuld, want hoewel ik in twijfel trek of een goed gaand paard per se zijn ruiter een goede houding doet aannemen (waarover later meer), zoo is het beslist waar, dat onvoldoend afgerichte paarden, hun ruiter onbewust, een verkeerde houding kunnen doen aannemen. — Een voorbeeld:

Een onzer jongere kameraden was in 't bezit van een groot Engelsch paard, meer geschikt voor de baan (waarop hij er eenig succes mee behaalde), dan voor zijn dienst. De lange hals was recht en onbuigzaam, het had veel éenzijdigen dwang, de mond was ongevoelig en droog. Het paard stierde zóó op de teugels, dat het gebruik in de batterij bezwaarlijk en uitermate vermoeiend was. Er werd besloten door verbeterde dressuur hieraan te gemoet te komen; ik zou daarbij hulp verleen. Maar toen we de eerste maal in de manége waren, kwam het mij voor, dat ik links een anderen indruk kreeg van des ruiters houding, dan rechts. Toen ik me hiervan overtuigde, bevond ik dat hij reed met beugels van verschillende lengte. Toen ik ze op gelijke maat liet gespen, verkeerde hij in den waan daardoor scheef te zitten, en de beugels moesten gemeten worden om hem te overtuigen dat ze nu even lang waren.

Wat was hier het geval geweest?

Door den éenzijdigen dwang, liep het paard steeds tegen eenzelfde been te dringen; door den tegendruk van den ruiter, steeds met één been, trok hij die knie op; de beugel werd daardoor schijnbaar aan die zijde te lang; de riem werd korter gemaakt, en . . . door zich geen rekenschap te geven als hij te paard kwam, of alle deelen wel behoorlijk symetrisch droegen en in de houding waren, was de ruiter zóó gewoon geraakt scheef te zitten, dat zijn gevoel voor de goede houding was verloren gegaan. En dit geval staat volstrekt niet op zichzelf.

Laat ik er echter, ter voorkoming van misverstand, reeds dadelijk bijvoegen, dat ik bij het vorenstaande bepaaldelijk het oog heb op het onderricht aan oudere ruiters of aan recruten, die de zitoefeningen achter den rug hebben, — en dat het in het begin van de opleiding noodzakelijk is den man eerst vertrouwd te maken met het zitten te paard in verschillende gangen. — Men *eischt* van den recruit geen bepaalde houding, doch men geve hem enkele nuttige aanwijzingen betreffende de ligging der beenen, en de houding van het bovenlijf; dan leere men hem:

zonder knijpen het evenwicht bewaren en de beweging van het paard te volgen, vervolgens *die* houding aan te nemen, waarbij hij in draf het minst stoot en in galop of bij het springen met zijn zitvlak den zadel of het zitkussen niet verlaat, en voorts van den beginne af aan, door op- en afspringen in de verschillende gangen, den angst te overwinnen voor de groote ruimte, die er nog naast den paardenrug, steeds voor hem disponibel is.

Geheel ben ik het dan ook met Schr. eens, wanneer hij zegt: „Men maakt „het den ruiter onmogelijk, de bewegingen van het paard te leeren voelen „wanneer men *bij het ONDERWIJZEN van den zit* streeft naar het laten

„en leeren aannemen van eene uniforme houding door de ruiters”. Maar dit neemt toch niet weg, naar mijne bescheiden meening, dat men den man wel kan vertellen, welke houding van den ruiter door jarenlange practijk is gebleken als de meest gunstige, om het hem gestelde vraagstuk op te lossen.

Bovendien ééne vraag: Waar en door wie is dit ons ooit voorgeschreven of geleerd?

Het is waar en te betreuren dat onze Hollandsche meesters op rijkunstig gebied zeer karig zijn geweest met het verspreiden hunner talenten door den druk, doch de werken van mannen als VON KRANE, VON RAMM, ROSENBERG, enz., meesters op het gebied van militair-rijden, zijn reeds sedert ongeveer 20 jaren in ons bezit; en wanneer vangt men nu aan, met het leeren aannemen van die uniforme, of normale, of militaire houding?...

Het Duitsche cavalerie-reglement zegt: „Nachdem der Recrut, durch die vorhergehenden Uebungen, einen *ungezwungenen, sicheren Sitz* zu Pferde erlangt hat, musz derselbe nunmehr lernen den vorgeschriebenen militärischen Sitz anzunehmen”.

„Es musz nunmehr dahin gestrebt werden, dasz der Recrut auf sein Pferd einwirken lernt, jedoch stets mit Berücksichtigung des richtigen Sitzes”.

Volmaakt V. A. 's motto!

EN ROSENBERG zegt: „Der Lehrer sei nicht ängstlich, um den Recruten schnell die militärischen Formen beizubringen, *dies ist ein Ausputz des Mannes, der zuletzt kommt*, welcher aber nothwendig ist, denn wir wollen dasz *ein Soldat* so auf dem Pferde sitzt wie der andere. — „Kann der Mann erst *reiten*, dan ist die Form schnell hinein gebracht. „Zwängt man aber umgekehrt, unsern Mann von Hause aus von oben bis unten in Formen, so erzielen wir nur steife Reiter. Der Soldat soll zum Schlusz stramm auf dem Pferde sitzen, aber nicht steif; wer aber einmal gelernt hat weich zu reiten, kann nie mehr steif werden.”

Wanneer ik nu pro memorie mededeel dat, op het oogenblik dat ROSENBERG het bovenstaande neerschreef, hij tevens kon verklaren 7000 à 9000 rijlessen te hebben gegeven, 178 steeplechases te hebben gewonnen en 106 maal als tweede te zijn aangekomen — dus dat hij geheel en al een man van de practijk was — dan is er toch voor de mogelijkheid van het bestaan van een *militairen* (of *normalen*) zit wel iets te zeggen.

Wij weten dus nu, *wanneer* men de normale houding kan gaan verlangen en krijgen er de waarschuwing bij, het vooral niet van den beginne af aan te doen! Kan het duidelijker?

Ik heb hier slechts zeer kort een enkel motief voor het aannemen van het bestaan van een *normalen* zit aangegeven, — te kort wellicht om te overtuigen, — maar ik wil mijne kanteekening op deze kwestie niet eindigen, alvorens te hebben vermeld dat ik slechts noode de opinie zou deelen van V. A. waar hij zegt: „In de omstandigheid, dat

„deze normale zit, den scholier van den beginne af aan met zooveel „gestrengheid werd voorgeschreven, moet een voorname reden gezocht „worden, waarom zooveel jonge menschen afgeschrikt worden van de „rijbaan en van eene systematische beoefening van de rijkunst, zoodat „zij zich liever op het ongebonden jacht- en steeplechase-rijden toeleg- „gen terwijl zij anders misschien meer lust zouden betoonen voor het „leggen van een grondige dressuur in hunne paarden”.

Zooals uit het oordeel blijkt, door V. A. uitgesproken over de *velen*, die PLINZNER's ideeën trachten in practijk te brengen, en de *velen*, die het reglement toepassen, verkeert hij onder rijkunstig gunstige levensomstandigheden. Ik doe zulks niet. Bij mijn weten zag ik nog geen enkel discipel van PLINZNER aan den arbeid, en van de toepassing van het reglement (d. w. z. voldoende om hun arbeid te beoordeelen) slechts de officieren van mijne batterij, en uit nieuwsgierigheid of belangstelling ter loops een officier van de beide andere batterijen, — en vermeende èn qua toepassing èn qua resultaten nog al tevreden te mogen zijn.

Ik was bovendien nooit aan een rijsschool, maar was wel eenige jaren belast met de africhting van de recruten te paard en van de jonge paarden te Roermond. — En nu zou ik wel eens willen weten: Schrijft V. A. hier uit ervaring? en zoo ja, behoort hij dan tot degenen, die zich op bovengenoemde wijze uit de manege lieten drijven, — of, — waren de uitgedrevenen, de slachtoffers, — de resultaten van *zijn* arbeid en van het onderricht door hem gegeven?

In elk geval, hoe het antwoord moge luiden, met bescheidenheid is mijn oordeel dat, moge er zich (naar ik hoop bij uitzondering) een dergelijk geval hebben voorgedaan, er zoowel bij den leeraar als bij den leerling iets heeft te wenschen overgelaten. V. A.'s oordeel toch, geldt het onderwijs door officieren aan officieren, of — door daartoe meest geschikt geachte officieren aan toekomstige luitenants gegeven.

Waaraan is het dan toe te schrijven, dat er tegenwoordig minder in de manege wordt gereden, dat er minder wordt gedresseerd en afgericht?

Naar mijne meening is de oorzaak hiervan te zoeken in geheel gewijzigde toestanden en omstandigheden.

In vroeger jaren waren de jonge paarden bij de batterijen, en werd per detachement een der oudere officieren, zoo mogelijk iemand die aan de rijsschool was geweest, belast met het rijkunstig onderricht van officieren en recruten en met de africhting der jonge paarden; zoodra men voorts, als jong officier, voldoende *zit* had, reed men in de wintermaanden dagelijks een jong paard in een remonteles en richtte dit geheel of gedeeltelijk af; men zag die jonge paarden dagelijks en groeide er mede op.

De manéges waren meestal elken dag van 11 uur tot 12 uur disponibel voor H.H. Officieren om hunne eigene paarden te rijden, en de manégekamertjes waren de brandpunten van gezelligheid, waar men als jong officier veel omtrent paarden en rijden kon hooren, en waar een

kameraadschappelijke critiek en gedachtenwisseling menigmaal opbouwend en leerend werkte.

Dàn.... wij kregen fourage voor een tweede paard! Wie ons dit facultatieve tweede paard heeft ontnomen, heeft meer nadeel aan de rij- en africhtingskunst bij de Veld-Artillerie toegebracht, dan met de toelagen of premiën voor courses of steeple-chase is te redresseeren, — daargelaten nog het kwaad en de nadeelen die er in andere opzichten door zijn ontstaan.

Oud of jong..... een ieder, wiens ambitie of voldoende geschiktheid hem gunstige resultaten deden verwachten, had bij zijn dienstpaard een jonger dat hij africhtte, en daaruit ontsprong natuurlijk een verhoogd belang in alles wat paarden en rijden betreft.

Wij versmaadden daarom het terreinrijden niet; wij hielpen mede een vereeniging voor terrein- en jachtrijden te vormen, zoo te Breda als te 's Hage in '76—'78, en ik vermeen dat ook elders in die jaren soortgelijke vereenigingen werden opgericht. — Zij waren wellicht op bescheidener schaal dan tegenwoordig, maar getuigden van ambitie en genoegen in het terreinrijden.

Daarna zijn de courses en de concours hippique „en vogue” gekomen, waarvan zoowel het nut, het voordeel, als het genoegen meer ten bate van enkelen dan van het geheel komt. Practisch nut voor hun werkring wordt er door onze jongere officieren niet in bijzondere mate uit getrokken. Zij legden zich daarop bij voorkeur toe, omdat eene victorie op de baan, behaald met een vlug paard en een eleganten zit, heel wat loonender is en streelender, dan de lauweren die men ongezien in de manége plukt, na maanden lang, dagelijks met taai geduld en stalen volharding te hebben gedreven en gebogen. Bovendien,.... „Rennen reiten kan Jeder”, zegt ROSENBERG, „es kommt aber sehr darauf an, wie geritten wird”.

Een paard echter goed africhten.....? Men leze slechts wat V. A. zegt op blz. 661!

Er zijn zeker nog wel andere oorzaken, dat de africhtingskunst bij de Veld-Artillerie minder wordt beoefend dan voorheen, doch het komt mij voor dat de bovengenoemde wel de voornaamste zijn.

Het kan wel zijn, dat Schrijver theoretisch gelijk heeft, wanneer hij zegt op blz. 669: „Wanneer de ruiter b.v. het rechterachterbeen wil „laten zijwaarts treden, dan kan hij daarop alleen invloed uitoefenen „als genoemd been niet op den grond staat, dus alleen op het ooggenblik dat dit been zwevende is; geschiedt het vóór of ná dien tijd, „m. a. w. dat het lichaam (romp) zich over het ondergezet achterbeen „heen beweégt, of wel het achterbeen reeds op den grond is neergezet, dan kan het paard onmogelijk aan de hulp gehoorzamen”.

Het is echter gelukkig dat de practijk ons iets anders leert. Immers,

was dit het geval dan zou men stilstaande de achterhand van zijn paard nooit kunnen omzetten? Of wel...men wil overschenken, terwijl men in beweging is, en men brengt de hulp niet op het juiste moment aan, zou het afgerichte paard, dan niet overschenken?

Gelukkig dat een afgericht paard begrijpt, dat als de ruiter een eenzijdigen druk aanbrengt, het den wensch van den ruiter is, dat het paard wijkt voor dien druk, en dat het maar niet lang overlegt of de stand van zijn beenen het theoretisch mogelijk of onmogelijk maakt. En daarin heeft het maar groot gelijk!

Verder zegt Schrijver: „Het onderwijzen van den zit op het evenwicht, zooals dit door de *nieuwere* voorschriften moet geschieden, verschafft den ruiter de volgende voordeelen:

„1°. de vereischte vastheid te paard, daar hij, bij goed geleide zit-oefeningen, de bewegingen van zijn zwaartepunt leert accommoderen met het zwaartepunt van het paard, ook bij *onverwachtsche* „bewegingen”.

„2°. enz., enz.”

Aangezien de methode, die ik vroeger volgde, noch die is van PLINZNER, noch die van het Reglement, (als zijnde beide van lateren datum) en ik dus volgens oudere methoden les gaf, komt het mij, om elkander goed te begrijpen, het eenvoudigst voor, dat ik van mijne zijde aangeef wie mijne leermeesters waren.

Voor het africhten van de jonge paarden, volgde ik de aanwijzingen van:
VON KRANE. Anleitung zur Ausbildung der Kavallerie-Remonten.

SEIDLER I. Die Dressur des Pferdes, en
II. Die Dressur diffiziler Pferde.

SCHOENBECK. Die Zäumung des Pferdes.

Waarbij zich dadelijk na hunne verschijning voegden:

VON OETTINGEN. Die Ausbildung der Artillerie-Zugremonten, en

HUBE. Die einheitliche Reit- und Fahr-Ausbildung der Feld-Artillerie.

En voor de opleiding van de manschappen:

De Deutsche Instruction zum Reit-Unterricht für die Kavallerie, I en II.

VON KRANE. Soldatenreiterei.

ROSENBERG. Zusammengewürfelte Gedanken über unsern Dienst, — verder het bovengenoemde werkje van HUBE en een werkje van den Majoor v. RAMM, handelende over de opleiding bij de Veld-Artillerie.

Nu heb ik mij tevergeefs afgevraagd, welke Schr.'s bedoeling mag geweest zijn, als hij spreekt over de „voordeelen”, verkregen volgens de „nieuwere voorschriften”.

Spreekt men over de „voordeelen”, verbonden aan de nieuwere manier van reizen, dan denkt men als tegenstelling aan hobbende diligences over slechte wegen, trekschuiten, enz.

Spreekt men over de „voordeelen” der „nieuwere verlichting”, dan denkt men als tegenstelling aan walmende vetkaarsen en olielampen.

Welk idee maakt Schrijver zich dan toch van het rijkunstig onderricht volgens oudere voorschriften?

Laat ik, om kort te gaan, meedeelen, dat het onderricht volgens alle werken, die ik over dit onderwerp las, en volgens de bovengenoemde in het bijzonder — in hoofdzaak — absoluut niet anders beoogde, dan hetgeen door Schrijver wordt gewenscht. Kennismaking met die werken zal een ieder daarvan overtuigen. En de resultaten...? Er zullen wel — evenals thans — goede, minder goede en slechte ruiters zijn gevormd. Het zal toch zeker niet in de bedoeling van V. A. liggen te willen beweren, dat er, vóór het bestaan dezer nieuwere richting, *geen* goede ruiters werden gevormd.

Ik zeg zooveen *in hoofdzaak*, want er is één opvatting, waarin ik met V. A. van meening verschil.

Het vereischte „vastheid”, zoowel door V. A. als door het Reglement vooropgesteld, wordt naar mijn beste weten in *veel* hooger en zekerder mate verkregen volgens de *oude* methode (als ik die korthedshalve zoo mag noemen), dan volgens de *nieuwere*; want al bezit men in bijzonder hooge mate de gave of kunst zijn zwaartepunt te accomodeeren met dat van het paard, dan spreekt het toch als het ware vanzelf, dat elke verbinding, die *slechts* of *geheel* op het evenwicht berust, overal en te allen tijde door eene onverwachtsche storing gemakkelijk wordt verbroken.

De oude school leert den man van den beginne af aan, wáárop die vastheid van zit berust, dus er voortdurend van gebruik te maken als het noodig is, hij krijgt dus oefening hierin en bijgevolg vaardigheid, — terwijl bij de nieuwere methode het aansluiten der knieën nog moet worden geleerd (zie o. a. § 69); de term „aansluiting met de knieën” komt me bovendien voor minder juist te zijn: „aansluiting van het bovenbeen” is m.i. beter.

Als gevolg van zoo streng mogelijk doorgevoerd onderricht van den zit „*geheel* op het evenwicht”, ben ik getuige geweest van een, voor mij éénig voorval, gedurende het vrij aanzienlijk aantal jaren, dat ik bij de Veld-Artillerie heb zien rijden.

Toen ik in September '95 het commando over de 2e batterij aanvaardde, had ik het voordeel dat mijn oudste Luitenant gedurende eenigen tijd had gediend bij de 4e batterij, waar de tegenwoordige africhtingswijze was ontstaan en tot rijpheid gekomen. Ik kon daardoor verzekerd zijn dat het systeem, voor mij nieuw, zoo conscientieus mogelijk werd toegepast. Zoowel mijn oudste Luitenant als de toenmalige Afdeulings-Adjutant waren verklaarde, ijverige voorstanders van het nieuwe voorschrift, hetgeen ik een buitengewoon voordeel achtte.

Tot een, van de volgens hun oordeel, best geslaagde recruten, behoorde iemand, die volgens mijne meening veel te los zat. Alles was aan hem los en beweegelijk, zonder dat de houding werd verwaarloosd. Hij zwaaide in stap en draf met zijn beenen uit het heupgewricht, zooals § 69 voorschrijft.men kon niet meer of beter verlangen. Bij het springen over den boom kwam hij niet uit den zadel.

Er was in dezelfde klasse een man, die bij het springen geregeld vrij hoog uit den zadel werd geworpen, ondanks een zichtbare, gematigde aansluiting met het bovenbeen.

Er werd mij verklaard, dat de voortreffelijkheid van de nieuwere methode hier duidelijk bleek: de eene man reed *geheel op het evenwicht* en kwam niet uit den zadel, de andere reed *met aansluiting* en werd er vrij ver uitgeworpen.

Ik was echter niet overtuigd, want in het eene paard onderkende ik den geoefenden, gemakkelijken springer, terwijl het andere meer onbeholpen, zich krachtig afzette. Ik liet de ruiters van paard verwisselen en toen zag ik, wat zeker nog niet velen gezien hebben, nl. dat een man, gezeten op een model troepenzadel, onder den sprong achterover van zijn paard duikelde.

Een van de best gereüsseeerde leerlingen van dat jaar, een man die eerst reeds 70 zitoefeningen achter zich had, die daarna gedurende den zomer bij de oefeningen herhaaldelijk op een paard had gezeten, die nu bezig was met een herhaling van het geleerde en gevorderd was tot de oefeningen op den zadel zonder heugels, zat zóó onvast, dat een betrekkelijk geringe, onverwachtsche beweging hem deed achterovertuimelen.

Van dát oogenblik af was mijn vertrouwen in de basis van het onderricht, in de uitspraak van het Reglement (§ 1) „dat de goede zit, *geheel* op het evenwicht berust”, voor goed en onherstelbaar geschokt. Waar dát het resultaat kon zijn van niet alleen „goed geleide”, maar met voorliefde, met zaakkennis, met algeheele toewijding gegeven zitoefeningen, daar moest naar mijne meening aan het systeem iets haperen, en dit vermeen ik gevonden te hebben in dien grondslag van het onderricht, of liever in *te* consequente doorvoering daarvan, belichaamd o.a. in de aanwijzing omtrent het zwaaien met het been van uit de heup *in verschillende gangen* (zie § 69).

Grondslag van het onderricht moet m. i. zijn, dat het lichaam van den ruiter, van zijn heup af tot zijn knie, een vaste houding aanneemt in overeenstemming met den bouw van den ruiter en den bouw van het paard, en dat die houding onveranderlijk wordt bewaard.

Alvorens verder te gaan, wensch ik echter vooraf te zeggen, dat het volstrekt niet in mijne bedoeling ligt mij vijandig te verklaren tegen het Reglement. Integendeel, ik heb er zúlke gunstige resultaten van gezien, dat, al zijn er zaken, waarin ik op verschillende gronden, voorsnog niet de opvattingen van het voorschrift kan deelen, ik er met volle overtuiging van kan verklaren: „zeer dankbaar, maar . . . niet voldaan!”

Het komt mij voor dat het Reglement het doel heeft voorbijgestreefd. Vroeger werd wellicht, ten gevolge van sleur, traditie, onvoldoende opleiding en gemis aan goede aanwijzingen voor den onderwijzer, te veel, of wil men, te uitsluitend gelet op houding, te weinig op ontwikkeling van gevoel. Thans wordt angstvallig het voorschrijven van eenigen vorm of houding vermeden; § 57 geeft wel zoo ongeveer de houding aan, maar eigenlijk slechts, „door zorgvuldig geleide gymnastische en

„zit-oefeningen, wordt langzamerhand „*vanzelf*” de goede houding verkregen; een houding door het paard zelf, als het meest overeenkomend „met zijn houding en evenwicht, aan den ruiter aangegeven”. — Zoodat alles afhankelijk wordt van hetgeen de ruiter gevoelt, of in staat is te gevoelen; en hiertoe is veel tijd noodig.

Bovendien make men zich geen illusie van hetgeen men in staat is te gevoelen, zittende op ons model zadel met dikke deken!

Ik sta het denkbeeld voor, dat men den ruiter moet leeren rijden, en hem zoowel houding geven als zijn gevoel ontwikkelen; daartoe moet men hem leeren:

1°. Zijn evenwicht te bewaren en mee te gaan met de bewegingen van zijn paard.

2°. De houding aannemen en bewaren, waarin — en de wijze waarop — door jarenlange practijk is gebleken, dat men hieraan op de meest voordeelige wijze kan voldoen en op het paard inwerken.

3°. Zijn rijkunstig gevoel te ontwikkelen, door hem op goed gaande of goed doorgereden paarden, die eigenaardige gewaarwordingen te geven, die de oplettende, nadenkende, ontwikkelde ruiter, alleen op zulke paarden krijgen kan, van: aanleuning, gehoorzaamheid aan zit-, been- en teugelhulpen, kortom van één paard, dat in natuurlijk of kunstmatig evenwicht gaat.

Op deze methode van africhten past volmaakt het motto van V. A.: „*Aus der Form keimt das Wesen, aus dem richtigen Sitz, das richtige Gefühl*”, maar men begint eerst met den vorm, zoodra aan het gestelde sub. 1° is voldaan.

Tevens is het hier de plaats om te vermelden, dat wij het aan den samensteller van ons Reglement, wiens talenten en kundigheden boven mijn lof zijn verheven, verschuldigd zijn, dat eene dergelijke wijze van africhten mogelijk is.

Niemand onzer zou 20 à 25 jaren geleden hebben vermoed dat het mogelijk was van de 50 paarden eener batterij ongeveer 40, slechts gewoon bijgezet, in stap, draf en galop achter elkaar, los in de manege te doen gaan, zonder dat er de grootste ongelukken zouden ontstaan.

Laat ik hierbij vermelden, dat het mij toeschijnt, dat de bijzondere voorliefde van enkele heeren, voor ons goedmoedig, weinig gevoelig, flegmatisch inlandsch paard, dat volstrekt geen ideaal artilleriepaard is, niet geheel vreemd is aan onze tegenwoordige rijkunstige opleiding.

Maar... al had de samensteller van ons Reglement geen andere verdienste, dan die van vorengenoemde mogelijkheid te hebben ontdekt, en ons daardoor zulk een niet genoeg te waardeeren hulpmiddel bij het onderricht te hebben geschonken, en dientengevolge de paarden voor zoo veel ruw geweld en mishandeling in den mond te hebben gespaard, dan zou hij dáárdoor alleen reeds zich ons aller erkentelijkheid hebben verworven en zich een eerzuil hebben gesticht in het hart van allen, die werkelijk veel van een paard houden.

Wanneer ik daarbij voeg, dat ik, nu weldra 25 jaren geleden, als jong luitenant zijn onderwijs mocht genieten; dat, toen ik later zelfstandig moest werken, ik tot de ervaring kwam van de juistheid der beginse-len, die ons waren ingeprent; en dat ik eigenlijk later, menigmaal eerst begreep, wát zoo menige wenk of aanwijzing bedoelde; dan geloof ik, dat ik het standpunt, dat ik wensch in te nemen, voldoende heb ver-klaard. Wanneer *hij* de filosoof is „der sein Denken in System” bracht, *ik* heb gewaagd een dergenen te zijn, met wien V. A. in zijn motto zegt: „*Ich suche im System mir was zu denken*”.

Van hieruit werp ik dan ook de aantijging terug als zoude ik dit systeem niet begrijpen, of als zoude slechts door een slaafsche toepas-sing van het Reglement gunstige resultaten kunnen worden verkregen, of als zou met *die* toepassing het systeem staan of vallen.

Mijn wensch is slechts kenbaar te maken, *dat en hoe* het mij mogelijk toeschijnt, om, gebruik makende van het vele goede, wat het Reglement ons biedt, vlugger tot een m. i. even gunstig resultaat te komen, dan thans het geval is.

En hiertoe geeft het artikel van V. A. mij eene zeer welkome aan-leiding.

Reeds spoedig na mijne terugkomst bij de Veld-Artillerie was het mij klaar, dat er geen gunstig verband, geen harmonie bestond, tusschen de thans gevolgde methode van opleiding der recruten te paard, en het tijdstip hunner opkomst onder de wapenen.

De ruiterschool toch schrijft absoluut voor:

70 Zitoefeningen,

40 Oefeningen in de hulpen,

30 Oefeningen voor toepassingen.

Rekent men hierbij 10 dagen voor bijzondere kerkelijke feestdagen, inspectiën van den batterijcommandant en van hogere autoriteiten (wat zeker niet te veel is), dan vordert, aangenomen dat de man wegens doorrijden of ziekte geen enkele les verzuimt, dit onderricht 25 weken.

Het reglement zegt dat dit een *minimum* is, dus het wordt minstens een half jaar.

Voegt men hierbij slechts 6 weken voor de africhting als stukrijder, wat niet veel is, in aanmerking genomen dat de man weinig practijk heeft in 't gebruik van been-, zit- en teugelhulpen, dan zou de milicien van Maart met 1 November als afgericht kunnen beschouwd.

De invallende zomeroefeningen verbieden echter een voortgezet onder-richt, zoodat de recruten hunne 70 zitoefeningen krijgen van Maart tot 15 Juni. Zij maken vervolgens de oefeningen van de batterij mede op een vande-handsch paard of op een affuit of voorwagen, en het onderbroken rijkunstig onderricht wordt hervat op 1 October en begint met herhaling van de zit-oefeningen; — zoodat volgens de bepalingen van het Handboek, de recruten van Maart, reeruit blijven tot 15 Maart van het volgend jaar, d. w. z. dat zij vóór dien tijd niet voldoende geoefend kunnen zijn, om dienst te doen als

stukrijder. De weersgesteldheid in Januari, Februari en Maart kan echter dikwijls verbieden de stukrijderschool te beoefenen, en doet gebrek aan geschikt oefeningsterrein, zooals hier te 's Bosch, zich dubbel gevoelen; zoodat de thans bestaande toestanden oorzaak zijn, dat een man langer dan een jaar in dienst is, vóór hij de oefeningen, om als afgericht te worden beschouwd, heeft kunnen doorloopen. Van practijk is dan nog geen sprake.

Men ziet dus, dat van 1 October tot 15 Juni het rijkunstig onderwijs der recruten in vollen gang is, en omdat daarvoor moeten gebruikt worden de best en regelmatigst gaande paarden, blijft er voor de andere oefeningen weinig meer disponibel.

Bij een gemiddelde sterkte mijner batterij (zonder zieken of kreupelen) in het voorjaar van '98 van 47 paarden, moest ik de 30 bestgaande beschikbaar stellen voor de recruten.

Dat een dergelijke toestand niet gunstig is te noemen, behoeft geen betoog, en dat, al was het alleen om die reden, de nieuwe ruiterschool, niet dát gunstig onthaal vond, waarin ze zich anders, blijkens de resultaten, spoedig zou hebben verheugd, is eveneens duidelijk.

De bezwaren van den batterijcommandant tellen we echter niet gering; hij gevoelt zich toch eigenlijk eerst recht in zijn element, als hij met zijn batterij kan utrukken, haar oefenen en haar voorbereiden voor de moeilijke en gewichtige taak, die in den oorlog voor haar zal zijn weggelegd. En hoe dikwijls wordt hem dit genoeg gegund? Slechts gedurende ruim 3 maanden van een jaar, waarin kamp, en manoeuvres met den aanleve van dien.

Het rijkunstig onderwijs is hierbij zijn bête noire; de wijze, waarop dit geregeld is, ontnemt hem de overige maanden de beschikking over zijne paarden.

Nu zou men kunnen vragen, of ik dan wel voldoende waarde hecht aan de detailoefeningen, en of er overigens in de batterij niet een massa te doen en te leeren is, waarbij men geen paarden noodig heeft. Ik antwoord daarop maar dadelijk, dat ik geheel en al doordrongen ben van die waarde en dat er ook zonder paarden nog altijd te leeren en te oefenen over blijft; maar het is een feit, dat, bij een najaar of een winter zooals thans van 98/99, menig batterijcommandant zal hebben betreurd, dat hij niet eens een paar keeren in de week kon utrukken om stellingen te nemen of met een frontmarsch over de heide te gaan. Want doordat de onoverdekte buitenmanéges bijna voortdurend onbruikbaar waren, hebben zich gedurende al dien tijd de recruten, geoefenden en het kader van 3 batterijen, officieren van Artillerie, Infanterie en Kon. Maréchaussée alhier moeten behelpen in een kleine, zelfs niet aan matige eischen voldoende rijbaan, in plaats van dan nog eene goede manége ter beschikking te hebben, waarop we ons naar aanleiding van de jongste oorlogsbegroting reeds hadden verheugd!

Volgens mijne dagelijksche aantekeningen van Mei '84 tot Mei '86, loopende over 150 recruten, blijkt mij dat de recruten na gemiddeld 80

lessen, waarbij het onderricht volgens de vroeger aangegeven leerboeken werd gegeven, voldoende als ruiter waren geoefend om met spannen te rijden, en vervolgens na 3 weken konden overgaan tot de geoefenden, dus te zamen in \pm 100 lessen.

Aannemende dat men 13 Maart met de oefeningen te paard kan beginnen, dan beschikt men tot 15 Juli over 104 lesdagen, de kerkelijke feestdagen niet mede gerekend.

Indien dan hogere autoriteiten ons gedurende dien tijd niet bezoeken en de batterijcommandanten hunne inspectiën daarnaar regelen, komt het mij voor, dat wij, gebruik makende van de groote voordeelen, ons boven vroeger bij het rijkunstig onderwijs geschonken en hiernaar het onderricht regelend, met half Juli over afgerichte manschappen zullen kunnen beschikken; waardoor wij ons verder tot Maart van het volgend jaar geheel kunnen wijden aan de batterij- of die detailoefeningen, die noodig of nuttig kunnen zijn, of waartoe de weersgesteldheid ons dwingt.

Niemand zal mij tegenspreken dat dit een ontzaggelijk voordeel zou zijn, en... moge de eerste rijkunstige africhting in het oog van enkelen al niet zoo geëcheveerd zijn als thans, ik heb de volle overtuiging, dat de manschappen, afgericht volgens het door mij voorgestane systeem, na een jaar onder de wapenen te zijn geweest, glansrijk de proef zullen kunnen doorstaan, qua practische bruikbaarheid, tegenover degenen, die thans een jaar onder de wapenen zijn, en dat het rijkunstig gehalte er niet onder zal hebben geleden.

Zonder proefneming is het niet goed mogelijk voor het oogenblik een schematische indeeling te maken. De ervaring zal hierin de beste leermeesteres zijn, doch ieder batterijcommandant zal voor zichzelf het best kunnen beoordeelen, wanneer zijne klassen voldoende gevorderd zijn, om verder te gaan. Hij moet natuurlijk in 't oog houden, wat hij in den gestelden tijd wil bereiken, en wat daarbij het voornaamste is; maar het komt mij voor dat de volgende globale verdeling, mogelijk is:

- 6 weken op zadelzittkussen,
- 4 weken op zadel zonder beugels,
- 2 weken op zadel met beugels,
- 2 weken toepassingen, terreinrijden,
- 3 weken met voertuigen.

Tout chemin conduit à Rome! — Zóó zijn er ook vele en verschillende wegen, die tot het doel voeren: bekwame, handige, bruikbare stukrijders te vormen. Vandáár dat men, naar mijne bescheidene meening, gerust hier of daar van het Reglement kan afwijken, zonder zich bloot te stellen aan het gevaar van „weinig of totaal geen succes te verkrijgen”; maar dat ik tevens van oordeel ben, dat men, door het Reglement geheel te volgen, uitstekende resultaten zal kunnen verkrijgen, want ik maak er me volstrekt niet ongerust over, of elk stukrijder, ook al heeft men hem geleerd dat de goede zit „geheel” op het evenwicht berust, neemt op het terrein zooveel aansluiting als hij noodig

heeft, of. . . . de practijk zal er hem de noodzakelijkheid wel van doen gevoelen.

De omstandigheden leiden er nu eenmaal toe, dat het reglement iets van zijne hooge eischen aan tijd zal moeten laten vallen, en daardoor zal het afwachten, tot het resultaat „vanzelf” komt, wat moeten worden bekort. Ik stem gaarne toe dat er werkelijk zeer veel „vanzelf” komt, maar het duurt nu eenmaal wat te lang.

En nu er toch gewijzigd *moet* worden, herinner ik aan de woorden van ROSENBERG en maak die gaarne tot de mijne: „Die Kurze Zeit der „Ausbildung auf Decke ist von groszer Wichtigkeit und bildet das Fundament, auf dem wir weiter bauen.

„Nochmal sei dem Lehrer kurz gesagt: „Der Rekrut musz einen *losen*, „*gefälligen* Hang des ganzen Körpers haben, richtigen Sitz der Mittelpositur, richtige Führung und Gewichtsvertheilung in allen Gangarten, sowie beim Wenden, Springen und Klettern. — Nichts weiter ist nothwendig.

„*Lieses Resultat kann und musz innerhalb 6—8 Wochen erreicht werden, oder der Lehrer versteht sein Métier nicht*”.

Het zou mij zelfs niet verwonderen indien men tegenwoordig in den kortst hier gestelden tijd deze resultaten zou kunnen verkrijgen, want ROSENBERG beschikte bij zijn rijkunstig onderwijs nòch over het machtige hulpmiddel, ons door DÉNES SZECHENY in het balspel geschonken, nòch over paarden, die het besturen door den ruiter onnoodig maken bij het eerste onderricht. In zijn tijd kon de ruiter veel minder aandacht schenken aan den zit, en deze laatste werd door de inwerkingen van het paard op de teugels veel meer gestoord.

Deze overwegingen leiden er dus toe te onderstellen, dat door het geven van de noodige aanwijzingen door iemand, die zijn *métier* verstaat, in den kortst hier genoemden tijd, de gunstige resultaten zijn te verwachten.

Ook de tijd voor het aanleeren der hulpen kan naar het mij voorkomt aanzienlijk worden bekort, terwijl daarmee ook vroeger kan worden begonnen.

In de practijk, bij het exerceeren met aangespannen voertuigen, komt er van het geven van zoo'n heele reeks hulpen toch zoo weinig terecht — alleen op diegene, welke den man tot een tweede natuur zijn geworden, kan men rekenen.

Geef den man bij zijn eerste onderricht enkele aanwijzingen, die hij nooit moet vergeten. B.v. dat hij nooit ruw mag zijn, noch met beenen, noch met teugels. Dat hij het paard met zijn hulpen of aanwijzingen nooit moet overvallen, d. w. z. dat al zijne hulpen zacht moeten aanvagen en langzamerhand worden versterkt, maar worden voortgezet tot gehoorzaamheid volgt. Dat een beendruk, waaraan niet wordt gehoorzaamd, het best vervangen wordt door een zacht kloppen met het onderbeen. Dat aanhouden niet bestaat in trekken en blijven trekken, doch in een telkens herhaald aanhouden en nageven. Dat nageven nooit

mag bestaan in een geheel ontspannen van de teugels. Dat hij, bij de wendingen, den zacht gespannen buitenteugel tegen den hals legt; dat hij steeds bij elke wending, zelfs bij de allereerste die hij in de manége maakt, zijn bovenlijf boven de heup moet draaien naar de zijde waarheen hij wil wenden, en tegelijkertijd zijn binnen-onderbeen aanlegt *op*- en zijn buiten-onderbeen aanlegt *achter* den singel, en dergelijke zaken, die hij spelender wijze leert, maar die hem van 't begin af moeten worden ingeprent, opdat ze hem tot een tweede natuur worden.

Geef hem dan ook reeds, nadat hij 14 dagen à 3 weken heeft gereden, op het eind van elke les gedurende een 5 à 10 minuten in stap de teugels in de hand, terwijl de paarden bijgezet blijven, en laat hem leeren de wendingen goed te maken. Daarin kan geen kwaad steken.

Indien de recruten in October opkwamen, in plaats van in Maart, zou de toestand reeds veel gunstiger worden. Het onderricht zou onafgebroken kunnen plaats vinden, en reeds het volgend voorjaar zou men over hen als afgerichte stukrijders kunnen beschikken.

Wijziging van de bestaande wetten in dien zin, zou met vele moeilijkheden en bezwaren gepaard gaan, en is ook niet te verwachten; daardoor maakt de onlangs ingevoerde gewijzigde Wet betrekkelijk de Nationale Militie eene andere regeling van ons rijkunstig onderricht noodzakelijk.

Genoemde wet bepaalt: 1°. De opkomst der recruten heeft plaats tusschen 1 en 15 Maart; 2°. de manschappen blijven slechts 12 maanden onder de wapenen, behalve het z.g. blijvend gedeelte.

In verband met de bepalingen van ons Handboek, bovengenoemd, zou het dus kunnen voorkomen dat de manschappen nog als „recrutee” naar huis teruggaan, tenzij allen tot het blijvend gedeelte behooren.

Worden allen voor het blijvend gedeelte aangewezen, dan is de tijd van Maart tot half Juni voor hen ongeveer verloren tijd. De paarden zijn benoodigd voor de jongste lichtung.

Wij hebben dus nu eene uitstekende aanleiding om zonder iemand te kwetsen ons opleidingsstelsel te wijzigen en aan de bezwaren van velen tegemoet te komen.

Keeren wij nu tot ons Reglement en het artikel van V. A. terug. Van het meerendeel der opmerkingen, door V. A. gemaakt, geloof ik dat een ieder met hem zal medegaan, en dat de gegeven wenken zeer behartigenswaard zijn. Bladeren we samen het Reglement door, dan geeft het hier en daar gelegenheid om van gedachten te wisselen.

Ik zeide reeds dat ik voor ons, soldaten, de meening niet deel dat de goede zit, *geheel* berust op het evenwicht, zooals vermeld wordt in § 1, Beginselen waarop het Voorschrift berust, en vooral niet zooals dit principe volgens § 69 moet worden opgevat, geleerd en doorgevoerd.

En nu moge V. A. de meening omtrent dit rijden op het evenwicht, aanhalen van schoolruiters als NEWCASTLE en LA GUÉRINIÈRE, of van renruiters als TEPPER-LASKI, dan veroorloof ik mij bescheiden hiertegen aan te voeren, dat er drie soorten van ruiters naast elkaar wonen;

dat Schrijver wèl heeft aangeklopt bij de beide buitenste, doch verzuimd heeft aan te kloppen aan de middelste deur, bij den terreinruiter en dáár moest hij zijn.

Naar mijne meening moeten wij, soldaten, den zit hebben van den goeden jacht- of terreinruiter, en die zit berust op een gematigde aansluiting, — eene aansluiting in overeenstemming met terrein en omstandigheden, — die verkregen wordt door het omdraaien van het been in de heup, waardoor het bovenbeen, zonder buitengewone inspanning, vlak tegen den zadel komt te leggen en waardoor den ruiter de absolute vrijheid wordt gelaten, met elk onderdeel van zijn lichaam, dat daarvoor in aanmerking zou kunnen komen, op elk gewild oogenblik op zijn paard te kunnen inwerken.

Immers, consequent redeneerende, is een zit, die *geheel* op het evenwicht berust, een zit met een minimum aansluiting; aansluiting nu is in sommige gevallen noodzakelijk, het Reglement zegt dan ook dat het „geleerd” moet worden, maar onder gewone omstandigheden toch slechts een minimum. Een ruiter nu, met een dergelijken zit, wordt in draf met de volle kracht der beweging opgeworpen en valt met zijn volle zwaarte weer in den zadel terug, ten nadeele zoowel van zijn eigen lichaam als van het paard. Bovendien krijgt hij eene zacht heen en weer gaande beweging om zijn lengte-as. Een ruiter met zachte aansluiting wordt *niet* zoover opgeworpen, en vangt het terugvallende ruitergewicht op in den veerenden vork, door de bovenbeenen gevormd; hij breekt den schok en krijgt een meegaande, enkel voorwaartsche beweging in den zadel. Hij rijdt licht en gemakkelijk voor zichzelf en voor zijn paard: voor ruiters van zwaar gewicht zeker van het allergrootst belang.

De waarheid ligt weer in het midden: nòch geheel evenwicht, nòch krampachtig vastknijpen, maar wèl gematigd aansluiten.

Men make zich bovendien niet angstig, wanneer het omdraaien van het bovenbeen bij het eerste onderricht wat wordt overdreven; behalve dat het den recruit weldra te zeer zal vermoeien, laat hij het vanzelf na, als hij gevoelt die overmatige hulp te kunnen ontberen, en regelt dan zijn zit onbewust. In korten tijd maken de recruten zich dit eigen.

Toen ik vroeger het eerste onderricht, omdat ik er zooveel waarde aan hechtte, persoonlijk gaf, leerde ik den recruten dit aansluiten op de navolgende wijze. Ik vroeg aan een beginnende klasse, wie reeds gereden had. Gewoonlijk deed zich de een of andere boerenjongen voor, die vertelde van jongsaf te hebben gereden. Hij werd te paard gezet, en dan verzocht ik hem zijn beenen zóó te gebruiken, als hij dacht noodig te hebben om zoo vast mogelijk te zitten. Gewoonlijk draaide hij zijn knieën van het paard af, zijn hakken er naar toe en kneep met zijn onderbeenen. Ik liet dan de overigen eens beurtelings aan zijn arm trekken of duwen, om zich te overtuigen dat de patiënt volstrekt niet vast zat.

Ik nam dan een willekeurige recruit, die nooit te paard had gezeten, vertelde hem dat hij moest beginnen met op zijn gemak te gaan zitten, zijn beenen gewoon te laten hangen, maar zijn bovenbeen in de heup

flink om te draaien, de knieschijf goed naar voren, en als er aan zijn arm geduwd of getrokken werd, ook zijn onderbeen aan te leggen. Hij werd daarna te paard gezet, de anderen kwamen weer trekken en duwen, en kwamen lachend tot de overtuiging, dat de laatste man, door *mijne* aanwijzing te volgen, veel vaster zat dan de eerste.... en hiermede was mijn pleit gewonnen.

Zoodra de recruten te paard kwamen, gingen ze goed op hun achterste zitten en draaiden het bovenbeen in de heup om. Sprong het paard, ze raakten het met geen hakken of onderbenen aan, zoodat de rust spoedig hersteld was. Ze kregen zelfvertrouwen en, met het zelfvertrouwen, den lust tot rijden, de goede houding en den meegaanden zit.

Onder de rubriek „Beteekenis van sommige benamingen”, mis ik tot mijn spijt eene verklaring van hetgeen men te verstaan heeft door de uitdrukking, die in het Reglement herhaaldelijk voorkomt: „het paard „stoot zich naar beneden op den teugel af”, en aangezien V. A. daarover op blz. 674 ook nog het een en ander in het midden brengt, wensch ik dit hier te bespreken.

Zooals V. A. releveert, zegt het Reglement in § 64: „Het paard moet „zooveel worden bijgezet, dat het zich naar beneden op de teugels af „stoot”; dit is slechts voor de ingewijden begrijpelijk. Terecht ziet het Reglement dit in en voegt er in § 112 bij: „De bijzetteugels worden vastgespt op zoodanige lengte, dat het paard (stilstaande) met een *lagen, bijgebrachten neus*, zich naar beneden op het gebit afstoot”.

Ik stelde mij dan het paard voor, ongeveer in de *PLINZNERSCHE*, onvoorwaardelijk bijgebrachte houding, nl. hals rond gewelfd, 3de halswervel het hoogst, neus eenigszins achter de verticaal.

Wat er nu gebeuren zal in gang, wanneer het paard eens een half uur of drie kwartier heeft geloopt? Dat zullen we moeten afwachten, want door de beweegbaarheid der halswervelen en de elasticiteit der spieren, kan de mond van het paard, om het vaste punt van den bijzetteugel aan den singel als middelpunt, bijna een halven cirkel beschrijven. Ik zal er V. A. niet aan behoeven te herinneren hoezeer geaardheid, bouw, gemoedsgesteldheid, begin of einde van een les, enz., enz., van invloed zijn op de wijze, waarop het paard zijn hoofd draagt.

De verklaring echter, die V. A. er aan toevoegt, maakt de zaak voor mij niet veel duidelijker. Hij zegt: „De paarden moeten zooveel worden „bijgezet, dat zij op het gebit afstooten, en *niet* op het gebit leunen. „Het verschil tusschen beiden moet men kunnen zien”.... Ik wenschte wel dat *men* zoo gelukkig was. Schrijver belooft hierop nader terug te zullen komen, maar ik heb het verder niet meer gevonden.

Ik begrijp werkelijk niet hoe uit den eisch „dat het paard zich naar beneden moet afstooten” *vanzelf* „de richting van de bijzetteugels wordt bepaald als zijnde *horizontaal*”. Uit § 112 had ik gemeend te moeten opmaken, dat die richting voornamelijk afhing van de plaats, waar zich het vaste punt van den bijzetteugel bevindt, en van den bouw van het paard.

En het zou mij niet verwonderen, dat wanneer V. A. de zinsnede nog eens naleest, beginnende met: „Het is niet alleen tegen het voorschrift”, enz., hij zal toestemmen dat er tegen het verband, waarin hij „te veel bijzetten” en „oprichten” met elkaar gebruikt, wel wat te zeggen viel.

Met het „eenige gaten” korter gespen der binnenteugels (§ 112) kan ik mij niet best vereenigen, want bij vele, zoo niet bij de meeste paarden is daarvan het gevolg, dat het halve gebit aan de binnenzijde van den mond wordt doorgetrokken en het paard leunt op de andere helft.

Wat *mij* betreft, ik heb het regelen van de lengte der bijzetteugels, die voor elk individu verschillend is, altijd zeer veel zorg-vereischend gevonden, en van het meeste belang, met het oog op den gang en de houding, en daardoor op het behoud van de beenen van het paard.

Wel een reden om deze kwestie wat meer uit te werken, opdat een ieder er zijn voordeel mede kunne doen.

Van de „onvoorwaardelijk bijgebrachte houding”, waarvan § 23 spreekt, had ik mij ook eene andere voorstelling gemaakt, dan daarin wordt aangegeven; het Reglement toch zegt: „de manenkam vormt daarbij, „van de schoft tot het achterhoofsbeen, een gelijkmatig opwaarts gebogen lijn”.

Nu is het wellicht mogelijk, dat enkele bijzonder gunstig gebouwde paarden den neus kunnen bijbrengen, als de manenkam een gelijkmatig opstijgende lijn vormt, doch voor het bijbrengen zal meestal noodig zijn dat de beide eerste halswervels horizontaal zijn.

PLINZNER, wiens studie over de „Beizäumung des Pferdes” voldoende bekend is, spreekt over de „Unbedingte Beizäumung am Zügel”, als „die „Form des Halses, welcher sich dem Auge voll gerundet, mit etwa „dem *dritten* Halswirbel als höchster Punkt, und infolge dessen im „*allgemeinen* etwas hinter die Senkrechte gerichtete Nasenlinie darzustellen pflegt”.

Dat het geven van eene goede bepaling moeielijk is, blijkt m. i. uit § 52, want de uitspraak „de vorm, door het lichaam van den ruiter bij het „rijden aangenomen, noemt men den zit” zal menigeen te denken hebben gegeven.

Mij dunkt het ware consequent om, zooals § 17 den vorm van het paard zijn „houding” noemt, ook den vorm van het lichaam des ruiters, *diens* „houding” te noemen.

Wanneer „Zit” synoniem is met „Vorm”, hoe dan te verklaren de algemeen gangbare uitdrukkingen: vaste zit, losse zit, rustige en onrustige zit, meegaande zit, veel zit, weinig zit, een paard al of niet kunnen zitten, enz. Tot de eigenschappen van den goeden zit behoort zeker dat het lichaam een goeden vorm — eene goede houding — kan aannemen, d. w. z. eene houding, in overeenstemming met de eischen van het oogenblik. Maar door den *zit* van den ruiter verstaat men veel meer

zijne verbinding met het lichaam van het paard, en hij vormt als het ware de communicatie van de ziel van het paard met de ziel van den ruiter.

Wat de 3e alinea van § 52 betreft, al verklaart ook V. A. dat in de practijk „helaas voldoende (is) gebleken”, dat het mogelijk is een man te leeren op *ieder willekeurig* paard, onder *alle* omstandigheden, een *zelfden* zit aan te nemen, moet ik dit werkelijk betwijfelen. Iemand moet wel den hoogsten graad van vastheid, meegaandheid en balans, kortom van ruitervaardigheid hebben verkregen, voor zóó iets van hem kan worden getuigd. Wanneer iemand dáártoe in staat is, dan is het rijden van een gewoon afgericht soldatenpaard nog slechts een klein kunstje, want dan beschikt hij onder normale omstandigheden zeker gemakkelijk over al zijne lichaamsdeelen, en ik geloof dat iemand, die de methode vond, om steeds met bovengenoemd resultaat les te geven, er zeker van zou zijn vele navolgers voor zijn systeem te vinden.

Naar aanleiding van § 53, 1e alinea, zou ik willen vragen: hoe komt men dan als onderwijzer of als „hoogere in rang” tot de wetenschap dat iemands zit *goed* is? Moet men daartoe den man „onder *alle* omstandigheden” zien, om te beoordeelen of het paard steeds „naar wensch blijft gaan?” En als men nu geen paard heeft, dat „onder alle omstandigheden naar wensch gaat”, kan men dan den zit van den ruiter niet beoordeelen?

En al is de *zit* van den ruiter goed, kan dan zijne hand niet ruw zijn of het noodige gevoel missen, waardoor het paard niet „naar wensch” blijft gaan? en kunnen zijne andere inwerkingen niet verkeerd zijn?

Dat de ruiter in staat moet wezen zijn zit naar ieder paard juist te regelen is geheel waar, maar die kunst kenmerkt juist den ervaren ruiter, en daartoe missen onze gewone stukrijders m. i. de noodige practijk. Het is naar mijne bescheidene meening een bepaalde eisch voor den remonterijder, en voor elk ruiter zeer gewenscht, doch voor den onderwijzer moeilijk te contróleeren zonder zelf het paard te bestijgen.

En om nu dien *zit* aangenaam te doen zijn voor het oog, wordt de man in staat gesteld de „normale” houding aan te nemen, en daartoe *dient* hem de africhting van het krijgspaard. Terecht zegt § 53 „hoe beter het paard is afgericht, hoe minder de man behoeft in te werken, hoe minder inspanning het hem kost om het paard behoorlijk te doen gaan, zoo-veel te aangener is de indruk dien de ruiter op het onbevooroordeelde oog maakt”. Ongestoord *kan* de man dan de houding aannemen, die PLINZNER noemt „de militaire zit, zooals men dien gaarne ziet”. Maar . . . dan geeft niet het paard de houding aan voor den ruiter, maar het *vergun*t den ruiter om de normale, flinke militaire houding aan te nemen; § 62 spreekt zich hieromtrent ook vrij beslist uit.

Er zijn echter ook gevallen, zooals ik reeds vermeldde, waarin het paard den ruiter een zekere (dikwijls verkeerde) houding doet aannemen; b.v. bij het goed rustig gaande paard, dat beenhulpen gewillig aanneemt, zit een gewoon, goed ruiter meestal met de onderbeenen recht

afhangend, het bovenlijf in stap loodrecht; bij het heftige, veel looplust hebbende, voor beenen zeer gevoelige paard, zit een dergelijk ruiter met zijn onderbeenen wat vóór den singel, het bovenlijf een weinig terug; bij het luie, trage dier, dat altijd moet aangedreven worden, zit de ruiter onwillekeurig wat voorover, en zijne onderbeenen liggen wat achter den singel.

Kortom: dat een onvoldoend afgericht, of met gebreken behept paard in staat is, zijn ruiter op den duur een verkeerden zit, of verkeerde gewoonten te doen aannemen, staat bij mij vast; evenals dat een ruiter met verkeerden zit of slechte gewoonten op den duur zijn paarden een zelfde verkeerde houding of slechte gangen geeft; maar dat een goed gebouwd en goed gaand paard, ook den ruiter per se een goede houding *doet* aannemen, is voor mij nog niet zeker; — wèl stelt een dergelijk paard *den ruiter* in staat om een goede, elegante houding *aan te nemen*.

§ 54 spreekt van de gelijkvormigheid van den zit, waarnaar moet worden gestreefd. Hierbij heeft dus een bepaalde houding voor oogen gestaan. Er wordt bijgevoegd, dat men rekening dient te houden met houding en graad van dressuur van het paard. Wanneer men echter tegenwoordig een klasse ziet gaan, rustig en bijgezet, dan is er werkelijk aan de paarden bijna geen verschil in houding en africhting waar te nemen, en ten minste zeker niet zóóveel, dat door het oog van den onderwijzer een zichtbaar verschil in houding van de manschappen *behoort* of zelfs *kan* worden waargenomen. Daarom bestaat er dan ook voor mij geen enkele reden, waarom men den man niet reeds dadelijk zou kunnen vertellen, *hoe* hij onder normale omstandigheden te paard moet zitten. Die houding kan voor allen dezelfde zijn.

„De bepaling van „normale zit” in § 55 is wellicht zeer juist en goed gevonden, maar voor iemand, die moet leeren zich een voorstelling te maken van „normale zit”, wel wat heel vaag; ook erg optimistisch komt mij de beschrijving voor van wat wij te verstaan hebben door een „normaal afgericht krijgspaard”. Ik zou het bijna een *ideaal* krijgspaard noemen.

Ook de meening, als zoude men zich *nergens eenigen* dwang moeten aandoen om een volkomen passieven, meegaanden zit te verkrijgen, is voor discussie vatbaar. Iemand, die zich *nergens eenigen* dwang aandoet, valt als een meelzak in elkaar.

En wat die „onwillekeurige inwerkingen” betreft met hunne resultaten — het is zeer goed mogelijk dat hetgeen er van gezegd wordt volkomen waar is, en aangezien het buiten mijne contróle valt, wil ik het op gezag gaarne aannemen. — Tot dusverre kwamen zij mij meer doelmatig en van toepassing voor bij de *dressuur* van *jonge flegmatische* paarden, dan bij het rijden van een goed afgericht paard in zijn goede jaren.

Op grond van mijne eigene, weinige ondervinding zou ik anders gezegd hebben, dat het geklop met de onderbeenen, zooals men dat menigmaal ziet, als gevolg van volkomen passieviteit, is:

1°. *Onnoodig* bij het normale afgerichte krijgspaard. — Wanneer een paard goed is afgericht en men zet het in een zekeren gang en een bepaald tempo, dan blijkt zijn goeden aard, temperament en africhting dááruit, dat het zonder verdere inwerking gang en tempo behoudt (natuurlijk binnen zekere grenzen van tijd).

2°. *Overbodig* bij heftige, gevoelige paarden met veel temperament.

3°. *Onvoldoende* of *ontoereikend*, bij den luien flegmaticus, die het zich overigens genoegelijk laat welgevallen.

Want vergeten we niet dat het Reglement zegt (§ 84), dat die inwerkingen zóó gering zijn, dat ze voor het „oningewijde oog, nauwelijks zichtbaar” zijn.

Ik vermeende, dat alle inwerkingen, hoe gering ook, in overeenstemming moeten zijn met den aard van het dier en de eischen van het oogenblik.

Met § 56 zijn we het geheel eens, dat men niet van *allen* gelijkvormigheid kan eischen, maar dit beoogt ook het onderwijs niet van degenen, wien een normale zit voor oogen zweeft. Een normale zit, voor den normaal gebouwden ruiters, op een normaal gebouwd en goed gaand paard; door afwijking van bouw is men tot afwijking van houding genoodzaakt.

Eene vraag echter, naar aanleiding van deze paragraaf: wanneer de opleiding het resultaat moet zijn van doelmatige gymnastische oefeningen, zooals herhaaldelijk wordt gezegd, waarom dan die gymnastische oefeningen niet in hun geheel voorgeschreven, met aanwijzing waarvoor ze dienen? Een hoofdstuk, zooals voorkomt in het Duitsche cavalerie-reglement „Die Freiübungen zu Pferde”, achten wij van veel nut en bevelen het daarom eventueel ten zeerste aan.

§ 57 geeft ons, zonder het woord te noemen, een aanduiding van hetgeen men te verstaan heeft door den normalen zit, maar gaat m. i. wel wat ver in het verzwijgen van hetgeen men bedoelt, om toch vooral de gedachte aan iets gedwongens te vermijden.

B. v. 2e alinea. Men wenscht dat het bovenlijf rechttop wordt gedragen, maar waarom nu dat rechttop dragen *vanzelf* moet komen, als een *gevolg* van „de zachte verbinding met het paard” en het „daarbij ongedwongen zitten in den zadel”, is mij niet duidelijk.

In de 3e alinea vindt men dat het „hoofd vrij wordt gedragen op de recht gehouden wervelkolom”. Nu kan toch de wervelkolom niet recht worden gehouden zonder het (licht) strekken der spieren van rug en lenden.

Het komt mij voor dat men dus nalaat te zeggen wat de man te doen heeft, om niet in conflict te geraken met de laatste alinea van § 55.

Spant men de nekspieren *niet*, zooals het Reglement voorschrijft, dan hangt het hoofd scheef en is, als het paard in beweging is, ook voortdurend in beweging.

Dat er in het Reglement nog van *ellebogen* wordt gesproken, die noch sterk aangesloten, noch afgestoken mogen worden, vind ik te betreuren;

ik zou alleen willen spreken van voorarmen, die bij gewone aanleuning in zachte voeling moeten blijven met het lichaam, de voeling te verkrijgen met los schouder-, elleboog- en polsgewricht, door het bij elkaar brengen der schouderbladen.

De handen zou ik loodrecht geplaatst willen zien en niet „zooals ze zich vanzelf plaatsen”; want plaatsen zich die handen „vanzelf” horizontaal, dan gaat alle veërende werking van het polsgewricht verloren. En hier, zoowel als bij de ellebogen, zag ik liever vermeld hoe men de handen wèl moet houden, dan nòch zus, nòch zoo, nòch anders.

Dat een stukrijder, vooral als hij later bij het rijden in de bespanning zijn hand vol teugels heeft, die hand niet steeds loodrecht zal dragen, is duidelijk, men kan hem dit toestaan; het losse elleboog- en schoudergewricht zal dan veel tot een zachte besturing moeten bijdragen. Men houde evenwel ook in het oog, dat dit Reglement dient tot opleiding van kader en voor officieren, en voor het goede individueele rijden, is de stille hand met veërenden pols en spelenden pink een onmisbare eigenschap. Maar, al is het volgens § 57 „van het grootste belang, dat onder normale omstandigheden, armen en handen ongedwongen worden gehouden en de bewegingen van het paard volgen”, zoo schijnt het toch ook wel noodig te zijn, die hoeveelheid van beweging soms te temperen, want (§ 74) „als de man zijn handen niet zoo rustig houdt, als men wel zou wenschen” (wat natuurlijk alleen noodig kan zijn voor de teugelwerking), dan leert men hem den bal met beide handen „zoo stil mogelijk” boven den voorboom houden! M. a. w. men leert den man zijn vuisten rustig en zwevend op het ingenomen werkingspunt te handhaven.

Indien nu de grondslag van het onderricht maar niet aangaf dat de goede zit „geheel” op het evenwicht berust, en men maakte den zit niet geheel onafhankelijk van eenige aansluiting (§ 69), dan zou hetgeen hier (§ 57) daaromtrent gezegd wordt — „terwijl de beenen zich *ongedwongen* en *zacht* moeten *aansluiten*”, en „het is zoowel voor de zekerheid van den zit, als voor de mogelijkheid van goede inwerking noodig, dat het been in passieven toestand vlak langs het paardenlijf afhangt, en met de inwendige vlakke zijde de voeling onderhoudt” — onze algeheele instemming verwerven.

Maar nu komt weer de angst om iets voor te schrijven, want er volgt: „Daar deze ligging van het been alleen dan waarde heeft, wanneer zij „den ruiters niet de minste inspanning kost, moet hem dit door gymnastische oefeningen tot een tweede natuur worden gemaakt”.

Dat de waarde van het omdraaien van het bovenbeen in de heup, voor de *zekerheid* van den zit, ook door den samensteller van het Reglement geheel en al wordt gedeeld, blijkt voldoende uit de laatste drie alinea's van § 57, maar waarom dan die gymnastische oefening niet duidelijk met name genoemd „het omdraaien van het bovenbeen, zoodat de binnenvlakte zacht tegen den zadel aansluit”, en waarom daarmede gewacht of de man dit na langer of korter tijd *vanzelf* gevoelt? Het geeft m. i. slechts tijdverlies.

Ook V. A. is van die waarde geheel doordrongen, men leze slechts op blz. 679: „Naast de juiste houding van de wervelkolom, is de *vlakke* „*ligging* van de dij, de hoofdzaak bij het onderwijzen en de leer van „den zit. De juiste ligging van de dij, bevestigt niet alleen de stand- „vastigheid der heupen, maar vergroot ook het zitvlak, en verzekert den „zit door vermeerderde aansluiting, *waar de balans niet voldoende is*, „op eene wijze dat het paard niet onrustig wordt gemaakt”.

Au fond schijnt V. A. het dus geheel eens te zijn met de oude school, want, niet waar? Juist in den beginne is de balans niet voldoende!

Maar nu we dus zien, dat het Reglement ook vraagt: een zachte vlakke aansluiting van het bovenbeen, en een vlak langs het paardenlijf afhangen van het been, in passieven toestand, — is weer de verklaring van V. A. op blz. 674 over § 63, omtrent de aanwezigheid, ja zelfs het aanwezig moeten zijn van licht, lucht en ruimte tusschen den zadel en de knie van den ruiter, mij werkelijk niet duidelijk. Bij abnormale of niet bij elkaar passende verhoudingen of afmetingen, kan ik aannemen dat het bij overigens goeden zit vóórkomt, maar onder normale omstandigheden wijst het aanwezig zijn van zoo'n tochtgaatje, m. i. bijna steeds op iets foutiefs.

Bij het passief afhangend been, wijst het op onjuiste lengte der beugels, of op het niet *plat* rusten van den voet op den beugel (dat de beugel slechts met den buitenkant wordt vast gehouden); bij het aanbrenge van der hulpen, blijft óf het bovenbeen niet op zijn plaats of de hulp met het onderbeen wordt onjuist aangebracht, d. w. z. niet met omlaag gedrukten, doch opgetrokken hak.

Door die *fouten* te doen vermijden, heb ik die tochtgaatjes, ik vermeen in het belang van het rijden zelve, dan ook steeds doen verdwijnen.

Voor al omdat men vroeger, zoo geheel zonder resultaat voor den goeden zit, zoo menigmaal hoorde: „Draai de punt van den voet naar voren!” had ik gaarne gewenscht dat het Reglement een scheller licht had doen vallen op het verkeerde van die aanwijzing en er vooral zelf geen aanleiding toe had gegeven dat ze weer gebruikt wordt (zie § 74), en meer had gereleveerd dat het omdraaien van het bovenbeen in de heup, zoowel de grondoorzaak is van de vlakke ligging van het bovenbeen, als van de goede richting van den punt van den voet, zooals in de laatste zinsnede van § 57 terecht is aangegeven.

Aan het in § 66 bepaalde, omtrent het opgestangd zijn der paarden, heb ik ook steeds de hand gehouden, maar dat de stangteugels zouden dienen voor het doel, daarvoor door V. A. aangegeven, was mij vreemd; zij waren mij daarvoor zelfs ontraden. Gewoonlijk worden de teugels alleen even aangenomen, wanneer er gevaar is voor ongelukken, wanneer b.v. op een voorjaarsmorgen, nadat de paarden een dag hebben gestaan, een geheele klasse in een buitenmanège met galopperende en slaande paarden door elkaar geraakt. Het optrappen wordt den paarden

het best afgeleerd, door den man, die er voor rijdt, een stokje in de hand te geven en door de helpers.

De aanwijzing, in § 69 gegeven omtrent het zwaaien van het been uit de heup, en het vlijtig beoefenen daarvan in de verschillende gangen, kan naar mijne bescheiden meening aanleiding geven tot verkeerde opvattingen, en ik zie er geen enkel voordeel in. Ik zou bijna willen zeggen dat ik de aanwijzing onnoodig en verkeerd vind. Waartoe zou dat zwaaien in gang dienen? § 61 toch zegt: „want de ligging der dijbeenen mag niet veel veranderen”. Ik weet geen enkel geval dat wijziging van de ligging van het bovenbeen ergens noodzakelijk is. Ook § 124 zegt beslist dat dijbeen en knie onveranderlijk op hunne plaats moeten blijven bij de hulpen. Waarom den man dat dan ook niet van huis uit ingeprent, en waarom door vlijtig oefenen die beenen los te maken, die hij noodig heeft voor het bewaren van de balans, en juist nog wel als oefening om hem te leeren zijn evenwicht te bewaren? Mij dunkt dat men hierdoor de meening in de hand werkt dat de man geheel zonder eenige aansluiting moet kunnen rijden, en dat hij, die met de minste aansluiting rijdt, ook het best rijdt.

§ 70 zegt: „Aanvankelijk mogen niet de minste aanmerkingen op de houding worden gemaakt”. Deze bepaling, in verband met het vele wat volgens het Reglement „vanzelf” komt, brengt menigeen er toe zich geheel van aanwijzingen te onthouden of die tot een minimum te beperken, vooral ook alweer in verband met den geest van het Reglement, § 55 laatste alinea, neergelegd in de uitspraak, dat de verbinding van den ruitser met het paard alleen *dan* volkomen passief en meegaande kan zijn, wanneer de eerste zich nergens eenigen dwang aandoet „om zijn lichaam voorgeschreven of bevolen vormen te doen aannemen”.

Deze bepaling vormt misschien wel het grootste verschilpunt tusschen de oude school en de nieuwere school.

Zoowel v. RAMM als v. KRANE hechten er de grootste waarde aan, dat de man met zoo volledig mogelijk theoretische kennis in de manège komt; dáár moet hij, als redelijk, denkend wezen, de practijk, de toepassing leeren, van hetgeen hem in de theorie werd verteld. „Das Kennen musz dem Können vorangehen”, zoo luidt hunne uitspraak. Ik gaf dit onderricht steeds zelf, en vertelde den man zoo eenvoudig en duidelijk mogelijk, *hoe* zijne houding normaal moest zijn, *hoe, waarom*, en op *welke* wijze hij het vraagstuk in de practijk het best kan oplossen.

Ook nog vóór een man een enkele wending te paard gemaakt had, wist hij dat hij zijn buitenschouder vóór moest brengen en zijn bovenlijf boven de heup iets naar binnen buigen, zoo dikwijls hij in de manège een hoek doorging.

En nu?... Thans heeft een man 70 zitoefeningen achter den rug, vertegenwoordigende ($\pm 70 \times 60 \times 5$), ongeveer 20.000 wendingen, vóórdat men hem theoretisch leert, wat hij in de wending te doen heeft!

Niet waar?

§ 110 zegt: Het onderricht bestaat uit 3 gedeelten:

- 1°. het onderwijzen van den zit;
- 2°. het onderwijzen van de hulpen;
- 3°. toepassing van het geleerde.

En omtrent de regeling van het theoretisch onderricht zegt § 49: „Tegen het einde der zitoefeningen moeten de officieren persoonlijk theorie houden over de hulpen en het aanbrengen daarvan”.

§ 120 zegt: „Het minimum aantal zitoefeningen is dus 70; eerst *daarna* mag tot het onderwijzen van de hulpen worden overgegaan”, en § 130: „Het aannemen van den gebogen zit moet aan ieder ruiter afzonderlijk worden onderwezen... nadat men... den ruiter teugelhulpen voor de groote volte heeft geleerd” en § 101: „De gebogen zit moet altijd worden aangenomen bij het rijden op gebogen lijnen (dus bij alle wendingen) en bij den galop”.

Het is dus klaarblijkelijk de bedoeling van het Reglement den man die \pm 20.000 wendingen en al dien galop te laten maken, zooals hij zelf dat het gemakkelijkst zal vinden, en hoeveel er nu ook *vanzelf* komt, dat schijnt niet vanzelf te komen, dat schijnt het paard den ruiter niet aan te geven, want het moet den man op het *stilstaande* paard worden geleerd.

Zou er dus van die 20.000 wendingen en van al dien galop niet heel wat meer nut kunnen worden getrokken, wanneer men den man van den beginne af zegt wat hij te doen en te laten heeft?

Zou de tijdduur van „hulpen en toepassingen” er niet aanmerkelijk door kunnen worden bekort, daargelaten de andere tastbare voordeelen?

In § 71 is mij niet duidelijk van welke „inspanning” in den laatsten volzin sprake is. Van geestelijke inspanning kan toch geen sprake zijn; en lichamelijke „inspanning”, die nog wel „geescht” wordt zonder dat de man zich *ergens, eenigen* dwang aandoet?...

Met een enkel woord heb ik reeds aangegeven, dat ik de beoefening van het balspel een niet hoog genoeg te roemen hulpmiddel vind voor het rijkunstig onderwijs. Daarom zou ik enkele aanwijzingen betreffende het *hoe* en *waarom* in het Reglement gaarne opgenomen zien, al was het alleen om verkeerde inzichten weg te nemen. Ook ik behoorde tot degenen, — die volgens V. A. verkeerdelijk — in eene klasse liever zien dat de ballen 2 à 3 M. dan 2 à 3 dM. worden opgegooid. De meerdere noodzakelijkheid, waarin de man daardoor komt, zijn bal zij- of achterwaarts te vangen, — het daaraan verbonden zij- en achterwaarts buigen van het bovenlijf, al gaat daarmede noodzakelijkerwijze gepaard het nemen van meerdere aansluiting met het bovenbeen (want van knijpen met het onderbeen mag natuurlijk nooit sprake zijn), heb ik steeds een voordeel gevonden en een goede schrede voorwaarts op den weg der africhting.

Moge het al volgens V. A. een algemeen voorkomend *verkeerd* begrip

zijn, dat de ruiter bij den sprong *niet* uit den zadel *mag* komen, — ik geloof toch dat men, door buigzaamheid en meegaan in de beweging, den zadel zoo weinig mogelijk moet trachten te verlaten. Ik geloof ook niet dat men goed doet zich daarbij te beroepen op de fotografie instantané, tenzij men over een serie opnamen beschikt, expresselijk met het doel vervaardigd om zich hiervan te overtuigen, — dus fotografien van geoeffende, goed springende paarden, onder ruiters met volkomen passieven, meegaanden zit.

Beschouwt men de momentfotografie van springende ruiters in het „Album d' Hippatrique et d' Equitation, de l'Ecole de Cavalerie de Saumur” dan ziet men dat er verscheidene heeren zijn, die bij sprongen van 1,20 M. à 1,60 M. den zadel al zeer weinig verlaten, en dagelijks zie ik enkele ruiters springen, die op mijn oog den indruk maken van niet uit den zadel te komen, die het contact weten te bewaren. Ik heb daarop bij mijn onderricht steeds gewezen, indachtig aan wat ROSENBERG zegt: „Die Mittelpositur musz durchaus weich und nachgiebig sein, auch musz der Reiter permanent das Gefühl haben, als schiebe er dieselbe nach vorn; er musz in Galopp und beim Springen durch Weichheit der Mittelpositur, durch Verschieben des Gesäßes, verbunden mit dem Anziehen des Kreuzes, das Gefühl erlernen, die Bewegungen des Pferderückens mitzumachen, ohne mit den Gesäßknochen auch nur ein Haarbreit von dem Rücken abzukommen”.

Dat het paard door zijne manier van de hindernis te nemen, door zijne manier van zich af te zetten, veel er toe bijdraagt om het den ruiter te vergemakkelijken, is zeker waar, maar als een paard de hindernis vlot neemt, zijn tempo regelt naar de afmeting van de hindernis, zonder zich meer in te spannen dan noodzakelijk is, dan zie ik ook geen enkele reden, waarom de ruiter den zadel meer zou moeten verlaten dan bij den gewonen galopsprong.

Ik hoop dan ook niet, dat het de bedoeling van V. A. is dat men bij den sprong eigenlijk wél uit den zadel *moet* komen, en dat het onbillijk is hierop aanmerking te maken, want dat zie ik evenmin in, als dat het slechts een kwestie van smaak zou zijn, dat er al of niet een tochtgaatje mag wezen tusschen den zadel en de knie van den ruiter.

En zonder V. A. nu op den voet te volgen zijn wij gekomen aan de laatste paragraaf, waaromtrent hij voorlichting noodig acht.

Ook mijn schrijven is langer geworden dan in mijn plan lag — ik zal dus nog slechts met een enkel woord aangeven wat mijne aandacht trok:

Dat V. A. om het rijden van eene klasse te beoordeelen „slechts den *draf* behoeft te zien gedurende 5 à 10 minuten” en *niet* „den galop”, is voor mij het bewijs, dat de zit van den ruiter in dien gang voor mij nog geheimenissen heeft, die niet aan *zijn* oog ontsnappen. De eerste eisch, dien ik bij den galop aan den zit stel, is, dat de ruiter met zijn zitvlak den zadel niet verlaat, en of hij zulks *al* of *niet* zal doen, kan ik in *draf* niet zien. Ik kan dit wel vermoeden, doch zekerheid heb ik niet.

Ik ga nog verder, — zelfs om te beoordeelen of de beugels eener

klasse op de goede lengte zijn gegespt (een zaak die op den duur van den grootsten invloed is op den zit), heb ik noodig den man zoowel in draf als in galop te zien.

Enkele zaken, die m. i. het zwaarste wegen, zou ik in het Reglement een andere plaats willen geven. B.v. de laatste zinsnede van § 86 „dat ruwheid en geweld te allen tijde moeten worden vermeden”, vooraan in § 82. De laatste zinsnede van § 100, vooraan in § 98. In § 88 zou ik willen vermeld zien, wat in § 124 staat. Verder zou ik in die § willen zien aangegeven: dat het aandrukken van het been geschiedt met omlaag gedrukten hak; dat de druk met het onderbeen van boven naar beneden moet plaats hebben; dat alle beenhulpen zacht moeten aanvangen en het paard nooit mag worden overvallen; enz.

De nieuwigheid van den „gebogen zit” draagt mijne sympathie niet weg. Ik vind de benaming onjuist; men draait het bovenlijf om zijn lengte-as; rechter- of linkerschouder vóórbrengen, zegt wat men doet en wat men bedoelt.

En omtrent dien „gebogen zit” nog eene vraag.

Bij den galop staat voorgeschreven, dat de ruiter den rechts of links gebogen zit aanneemt, naarmate hij rechts of links wil galoppeeren.

Het onderwijs in den galop wordt gegeven op de groote volte, het paard loopt daarbij op een gebogen lijn, dus om de lijnen der schouders (van ruiter en paard) evenwijdig te houden, moet de ruiter voor den galop rechts, zijn *linkerschouder* vóórbrengen.

Maar nu bij den galop op den langen weg, zal het paard bij den galop rechts, zijn *rechterschouder* voorbrengen. Neemt nu de ruiter overeenkomstig de bepaling van § 101 den gebogen zit aan, dus brengt hij zijn schouders evenwijdig met die van het paard, dan moet hij zijn *rechterschouder* vóórbrengen.

Kan dit in de bedoeling liggen, en moet de ruiter op den langen weg bij den galop niet „vierkant” te paard zitten? En is dan de bepaling van „gebogen zit” wel consequent aan de toepassing?

En waartoe zooveel tijd en moeite te besteden voor het aanleeren van teugelhulpen, die in de practijk toch niet worden gevolgd en ook niet noodig zijn? Zie slechts § 106. „Zijn de paarden goed afgericht, dan wenden zij reeds op een druk van den buitenteugel tegen den hals”. Zoo wendt bij het exerceeren, ik zou haast zeggen iedereen! Alleen zou ik er willen bijvoegen: „geef vooral door een duidelijk merkbare, zit- of gewichts- en beenhulp het oogenblik en de richting van de wending aan! Want dat is hoofdzaak bij het rijden: men moet den man leeren overeenstemming, harmonie te brengen, tusschen teugel-, been- en gewichtshulpen.

Wordt hierop in het Reglement wel voldoende de aandacht gevestigd?

En voldoet het Reglement aan de eischen van gemak en eenvoud?

Wil men vóór den aanvang nog eens de verschillende aanwijzingen voor de hulpen van den galop nazien, dan vindt men:

- § 135. Het aanspringen in den galop moet geschieden *uit den draf*, terwijl de colonne *op de groote volte* rijdt en verwijst naar . . .
- § 107, die zegt: „De ruiter *neemt* den gebogen zit aan, enz.”; dit is niet geheel juist, want doordat hij op de volte is, heeft hij die reeds aangenomen, en daardoor wordt er verder over de ligging en werking zijner beenen niet meer gesproken, wat anders bepaald noodzakelijk was, voor de werking van het buitenbeen. Hierdoor is men verplicht terug te gaan tot
- § 106, voor de groote volte.
„Hij werkt daarna met beide teugels terug”, maar moet daarbij niet vergeten, dat
- § 104 voorschrijft, dat elke terugwerkende teugelhelp moet worden voorafgegaan, of voorbereid door de voortdrijvende beenhulpen, en verder dat
- § 96 zegt, dat „bij den galop” het spannen van den teugel is een voortgezette aanhouding, zonder dat hierop, althans onmiddellijk, een nageven volgt. Verder moet hij ingevolge
- § 88 bij het „vermeerderen van de buiging van den hals”, ook het buitenbeen voortdurend krachtig aandrukken, zoo noodig versterkt door een spoordruk, om het afvallen van de achterhand te beletten.

En gelooft men nu dat ooit iemand, al die hulpen zal aanwenden, of aan allen te gelijk denken? En heeft de stukrijder al die zaken noodig om te galoppeeren? Absoluut niet! In de practijk is een versterkte beendruk, of een lichte spoorslag de aanwijzing dat de gang moet worden versterkt; of het paard rechts of links galoppeert is totaal onverschillig, en als de stukrijder nu maar rustig en op zijn gemak zit, en zijn span goed in de hand heeft, is iedereen over hem tevreden.

Waarom dan zooveel tijd te besteden aan het aanleeren van zaken, die den man totaal van geen nut meer zijn? Het is toch duidelijk dat het Reglement voornamelijk met het oog op de vorming van den stukrijder op ons flegmatisch inlandsch paard is samengesteld, want een dergelijk paard met ons troepenzedel schijnt den samensteller wel voor oogen te hebben gezweefd, toen hij in § 88 van de uitgave '93 voorschreef: „Een gelijktijdig *krachtig* aandrukken van beide beenen, is het teeken „of de hulp om het paard voorwaarts te doen gaan”.

Voor verdere opleiding van remonterijders en rijkunstige ontwikkeling van kader en officieren is het toch werkelijk *te* beknopt.

Resumeerende, was ik voor mijzelf, ter beantwoording van de aan het hoofd van dit opstel geplaatste vraag, tot de volgende beschouwingen gekomen:

Het kan zijn, dat voornamelijk ten gevolge van het ontbreken van een goed voorschrift in onze taal, het rijkunstig onderwijs niet overal

zóó werd gegeven, als wenschelijk was, — en dat jeugdige officieren b. v. in Duitschland, voorgelicht door de geschriften van VON RAMM en VON KRANE, e.a. in veel gunstiger omstandigheden verkeerden. Doch voor degenen, die lust hadden in paarden en rijden, was het bestaan van die boeken volstrekt geen geheim.

Bij goed geleid onderricht volgens die „oude school” werd den recruten, vóór zij te paard kwamen, het *hoe* en *waarom* en *waarop* medegedeeld van hetgeen te paard van hun werd verlangd.

Men moest de recruten de teugels wel in de hand geven, want men kende de methode der loslopende bijgezette paarden niet.

Ook kende men niet het balspel, met zijn buitengewoon gunstigen invloed op de zitoefeningen.

Maar . . . ook zonder die buitengewone voordeelen, verkreeg men in 4 maanden bruikbare stukrijders. In verband met de goede oefenings-terreinen hebben de batterijen uit Roermond nooit een slecht figuur gemaakt.

Volgens de nieuwere methode, wordt den recruten vooraf *niets* medegedeeld. De roode draad, die door dit onderricht loopt, is dat men den man, door hem zonder beugels of teugels te laten rijden, zelf zijn evenwicht leert zoeken en bewaren, en als het ware onbewust, zonder zich rekenschap te geven, met de bewegingen van zijn paard leert meê te gaan en die te volgen. Als de man te paard komt, mogen hem „aanvankelijk geen aanmerkingen worden gemaakt; hoe scheef of krom de man ook zit; hij moet zich op zijn *gemak* voelen”.

De normale zit komt „vanzelf”.

Het bovenlijf wordt „vanzelf” recht op gedragen.

De handen worden gehouden zooals zij zich „vanzelf” plaatsen, enz., enz.

En nu heb ik reeds toegegeven dat, op den duur en bij geduldig afwachten, door de vele zitoefeningen in verband met het balspel, ook werkelijk veel als het ware *vanzelf* komt. De man neemt langzamerhand werkelijk eene houding aan en een manier om met zijn paard mee te gaan, die *goed*, zooal niet *zeer goed* te noemen is.

Maar zou er bij het goede, dat men waarneemt, ook niet het een of ander minder goeds komen, dat men niet direct kan waarnemen?

Ik zal daaruit één greep doen, en als het meest tastbare daarvoor de wendingen nemen.

Men stelle zich den recruit voor, nieuwere school, die eerst ± 20.000 (30.000 is wellicht meer nabij de waarheid) wendingen heeft gemaakt, geheel zooals hij dat zelf verkoos en het gemakkelijkst vond. Eerst dáárna begint men hem te leeren: dat hij bij de wendingen den gebogen zit moet aannemen, dat hij gewichts- of zithulpen moet aanbrengeu en zijne beenen op een bepaalde manier gebruiken, en dat alles in harmonie en overeenstemming met zijne teugelhulpen.

Wanneer wij nu later exerceeren, waarbij de details van het rijden

niet meer zoo altijd kunnen worden gecontroleerd, van wien heeft men dan te verwachten, — terwijl zijne aandacht door zooveel andere zaken wordt afgeleid —, dat hij zijne wendingen het best zal maken, en al zijne hulpen toepassen? Van den recruit nieuwere school, of van den recruit oude school, die zijne wendingen nooit anders heeft gemaakt dan zooals het behoort? Wien zal dit als het ware tot een tweede natuur zijn geworden? Het antwoord is niet twijfelachtig.

Het oud-Hollandsche spreekwoord zegt: „als het getij om is, moet men de bakens verzetten”. Welnu, met de invoering van den persoonlijke dienstplicht is het getij om, en dit brengt de noodzakelijkheid mede onze rijkunstige opleiding te wijzigen.

De „oude” school was volgens mijn oordeel zeer goed.

De „nieuwere” school heeft voordeelen van latere vinding, die met vrucht kunnen toegepast worden in de oude. Ik ben derhalve voor . . . de combinatie, en noemen we dan de daaruit ontstaande methode de „nieuwste” school, dan hoop ik dat die „nieuwste” school velen zal bevredigen en veler instemming verwerven.

's BOSCH,
Februari '99.

A. VAN SETERS,
*Kapitein-Commandant v/d 2^e Batterij,
3^e Regt. Veld-Artillerie.*

Een en ander over oefenen en oefeningstijd.

In de Nos. 1, 2 en 3 (5, 12, 19 Januari jl.) van „Het Militair Weekblad” geeft de Heer Jhr. L. M. A. von SCHMID een pleidooi voor eene andere dan de thans gebruikelijke regeling van den dienst bij de schietopleiding der Infanterie. Z.W.E.G. hoopt langs dien weg te geraken tot eene zóó belangrijke besparing van oefeningsuren, dat beperking van den eersten oefentijd der militie met niet minder dan $\frac{1}{3}$ mogelijk is.

In de eerste dagen van Februari verscheen wijders van de hand van den Heer W. C. SCHÖNSTEDT eene nieuwe brochure: „*Cijfers en toelichtingen*”. Antwoord aan de critiek op mijne brochure De Nederlandsche Infanterie”.

Dat de brochure „Cijfers en toelichtingen” mijnerzijds niet onbeantwoord mocht blijven stoude na lezing bij mij vast, al lokte de toon van den tot mij gerichtten brief niet tot schrijven uit.

De Heer DE RIDDER, wiens vragen in „De Mil. Spect.” No. 12, 1898, ik tevens zal beantwoorden, vergunne mij te zijnen opzichte van de chronologische volgorde af te wijken en in hoofdzaak mijne antwoorden op verschillende zijner vragen in den loop van dit artikel te geven. Ik doe zulks om niet in herhalingen te vallen.

De geachte lezer vergeve mij voorts, dat ik behalve over oefeningstijd ook — daar waar het pas heeft om het betoog duidelijker te doen zijn — een en ander over de oefeningen zelve in het midden breng.

Het artikel van den Heer von SCHMID heeft *mij* niet tot de conclusie geleid, waartoe de geachte Schrijver komt.

Het spijt mij hem te moeten teleurstellen, waar hij zeide: „Het is niet onwaarschijnlijk dat, op de aangeduide wijze, zooveel oefeningsuren in 8 dienstmaanden kunnen worden uitgespaard, dat zelfs Kapitein v. T. eenigszins zal kunnen tevreden gesteld worden”.

Het is mij echter niet mogelijk gebleken in de redeneering van den Heer v. S. iets anders te zien dan eene eenigszins *gewijzigde* combinatie van uren en oefeningsstof.

Door eene *wijziging* in de combinatie alléén krijgt men echter geen tijdwinst.

Op den tijd, noodig voor de aan den man te geven instructie bij de *schietopleiding*, is bezwaarlijk tijd te besparen.

Naar mijn oordeel, en ik ben overtuigd dat de Heer v. S. evenzoo

denkt, moet bij de opleiding van den man tot schutter elke gejaagdheid, elke zucht om in den kortst mogelijken tijd de schietoefeningen te doen affloopen, worden vermeden; § 139 van het Voorschrift betreffende de Wapenen en Schietoefeningen is te dien opzichte zeer juist en duidelijk.

Bovendien zal het weinig verschil opleveren of men bijv. 3 à 5 manschappen, elk met een instructeur naast zich, gelijktijdig laat schieten (er blijft dan zeker geen onderwijzend personeel voor andere oefeningen over), dan wel of men man voor man laat schieten op ééne baan en de overigen in andere zaken oefent.

Wat de gewone loop van zaken was of kon zijn op de dagen van schieten, heb ik met een enkel woord aangegeven op blz. 641 van „De Militaire Spectator” 1898.

Ik ben daarbij niet in details getreden, doch meen het daar gezegde thans met een enkel woord te moeten verduidelijken.

Een gedeelte van de compagnie, 8 à 12 man (in den aanvang een sectie), marcheert in eens door naar het schietterrein en deze manschappen zijn dus gereed om te beginnen zoodra voldaan is aan W. en S., 3de al., § 73.

De rest beoefent marschveiligheidsdienst, en wel bij voorkeur die details, welke bij korte oefeningen geleerd kunnen worden. Er zijn zaken (ik zou 't haast noemen de techniek van den marschveiligheidsdienst), die nu eenmaal niet gedurende 4 uur achtereen gedaan behoeven te worden.

Doordat die afdeeling $\frac{3}{4}$ à 1 uur speling heeft, is er geen haast bij het werk en kan men ook wel een omweg maken, waardoor (wel in nagenoeg alle garnizoenen) voor afwisseling van terrein voor deze oefening kan worden gezorgd

Op het schietterrein gekomen, worden 8 andere manschappen, resp. eene andere sectie, voor de schijf gebracht en de overigen geoefend bijv. als sub *b* op blz. 641 is omschreven (weinig vermoeiende oefeningen), terwijl de manschappen, die het eerst geschoten hebben, tirailleeren, bajonetschermen, enz.

Omstreeks 10 uur heeft de grootste helft der jonge miliciens geschoten en zijn de geweren uitgepompt; het kader, dat bij de scherpschutters geoefend werd, is weer present en nu wordt eene korte oefening gehouden in, wat ik maar zal noemen, de techniek van den voorpostendienst, of wel die afdeeling gaat langs een geheel anderen weg huiswaarts, tirailleerende of den marschveiligheidsdienst beoefenende. Daarbij is zeker geen haast en zoo'n oefening kan men bijna overal houden.

In den aanvang kan men, door de volgorde, waarin de sectiën uitrukken, iederen schietdag om te wisselen, voor een paar maal met dezelfde opgaaf volstaan.

Later, wanneer de vorderingen der manschappen in het schijfschieten beginnen uiteen te loopen, kan men niet meer *secties*gewijs beginnen, doch in de oefeningen en de te kiezen wegen is toch voldoende variatie te brengen, althans in de meeste zoo niet in *alle* garnizoenen.

En nu vraag ik den Heer von SCHMID was zulk een voormiddag voor

de oefening *verloren*? En mag men dan beweren, dat 2 oefeningsperiodes in de week ongebruikt bleven?

De Heer v. SCHMID noemt den voormiddag: „de voor groot-oefeningen bestemde tijd”.

Groot-oefeningen is een mooi woord, maar dan toch ook maar een woord, zoolang de man in kleine afdeelingen werkt. Is, wat de man moet kennen, niet hoofdzakelijk detail-oefening? En zijn er niet tal van detail-oefeningen, waarvoor het schietterrein en zijne omgeving het aangewezen oefenterrein is?

Door de methode van den Heer v. S. te volgen, ziet men af van al die oefeningen op de dagen van schijfschieten.

Zijn die oefeningen echter te missen?

Neen, niet waar?

Maar dan moeten zij op andere tijdstippen van de week gehouden worden. En waar het oefeningen zijn, die ruim uitzicht vereischen, zooals afstand-schatten, richten op groote afstanden met hooge vizieren, enz., of wel waar het oefeningen zijn waarvoor eene bepaalde soort terrein verlangd wordt, zooals toegepast tirailleeren, enz., zou men veelal naar datzelfde schietterrein moeten gaan en dus een anderen *voormiddag* moeten „aanbreken”, omdat des middags de oefeningstijd met het oog op het heen en weer marcheeren te kort is.

Is het nu niet, zooals de spreekwijze zegt: oud lood om oud ijzer?

Doch laat ons eens meer nauwkeurig nagaan welk resultaat bereikt kan worden met eene regeling der schietoefeningen, als in „Het Militair Blad” werd voorgesteld.

Des namiddags (2 uur) uitrukkende voor schieten heeft men — gebruik makende van de bevoegdheid om tot 6 uur n.m. uit te blijven — beschikbaar 4 uren, waarvan voor vele garnizoenen \pm 2 uren moeten worden afgetrokken voor heen- en weermarsch. Er blijven alzoo over voor oefening \pm 2 uren.

Ietwat voorzichtig zegt de Schrijver van het artikel, dat „wellicht „zonder overwegend bezwaar, met één schietoefening per week (zou) „kunnen worden volstaan”, terwijl Z.W.E.G. de sterkte berekent op 60 à 70 man, die per dubbele oefening 10 à 12 schoten per man afvuren. Gesteld alzoo er moeten worden afgevuurd 700 patronen op 3 à 5 (gemiddeld 4) banen.

Bij eene goede *opleiding* mag m. i. op niet meer dan gemiddeld 75 patronen per uur worden gerekend, vooral niet wanneer op meer dan één afstand moet worden geschoten. Per baan op 175 patronen rekenende zoude men $2\frac{1}{2}$ uur noodig hebben, en dus of nog later thuis komen (waardoor een deel der manschappen, de schijfzetters en bediening van den observatiepost, eerst tegen 8 uur 's avonds in het kwartier terug zouden kunnen komen), of wel men zou vroeger dan 2 uur n.m.

moeten uitrukken, wat tot schade aan de voormiddag-oefening van dienzelfden dag zoude leiden.

Welke is dan de winst aan oefeningsuren, die men zoude kunnen bereiken?

Ik zal de tot dusverre gevolgde methode vergelijken met die van den Heer von SCHMID.

Het is noodig twee gevallen te onderscheiden.

I. De geheele compagnie *A* rukt ten 7 uur v.m. uit, doet op het schietterrein niets dan rusten en pijpjes rooken, terwijl man voor man voor de schijf komt en ieder zijne oefening schiet.

Alsdan zou voor die compagnie werkelijk waar zijn wat de Heer von SCHMID als praemisse stelt: „nagenoeg iedere week derhalve worden „voor de schietinstructie een tweetal perioden, voor eene hoofdoefening „geschikt, geheel in beslag genomen” ¹⁾.

Dat deze grondslag *niet* juist is, moge uit het voorgaande voldoende zijn gebleken. Wanneer men het nl. goed inricht, is er geen quaestie van „bezighouden”, maar kan er zelfs *degeelijk* geoefend worden.

Doch dat daargelaten en cijfers!

Elke oefeningsweek levert op 43 oefeningsuren.

In 6 maanden (na ± 2 maanden gaat de man schieten) zouden we dus, globaal berekend met verwaarloozing van feestdagen, manoeuvres, enz., enz., 1118 oefeningsuren beschikbaar hebben.

De compagnie *A* gebruikt daarvan voor het schieten (8 schietoefeningen per maand in den zomer en 4 in den winter) 304 uren in 12 maanden.

De compagnie *B* (methode von SCHMID), aannemende het *allergunstigste* geval, nl. dat de *geheele* vóormiddag-oefening beschikbaar blijft en telkens na 2 uur n.m. eene *dubbele* oefening kan worden gedaan, gebruikt voor het schieten (4 oefeningen in de maand voorop stellende):

$$4 \times 3 \times 6 = 72 \text{ uren,}$$

zoodat de geheele winst bedraagt 232 uren.

Dit in weken omgezet, levert ruim 5 weken winst op. Eene geheel andere uitkomst alzoo dan de 4 maanden, die de Heer v. S. becijfert.

Hierbij moet nog worden aangeteekend, dat de man alsdan 16 oefeningen minder zou schieten dan bij 12 maanden dienst. Wil men, zooals uit de redeneering van den Heer v. S. valt op te maken, niet op de geoefendheid bekrimpen en hem dus die 16 oefeningen óók laten doen, dan moeten daarvoor 8 namiddagen of 24 uren méér beschikbaar gesteld worden worden en is de geheele winst

$$232 - 24 = 208 \text{ uren, of 4 weken en 4 dagen.}$$

Dit is alzoo nog verder van de 4 maanden.

II. Nemen wij eens den toestand, dat de schietdagen ook voor andere

¹⁾ Ik cursiveer.

oefeningen gebezigd worden, doen wij voor een oogenblik zelfs afstand van de kleinere oefeningen, d.w.z. die van minder dan 2 uren, en rekenen wij dan dat de halve compagnie om 7 uur uitrukt om te schieten, de andere helft voor eene andere oefening (bijv. marschveiligheidsdienst) die op het schietterrein eindigt. Aldaar te $9\frac{1}{4}$ uur aankomende, wordt $\pm \frac{1}{2}$ uur gerust en staat het 2e peloton alzoo gereed om te schieten. De manschappen, die geschoten hebben, marcheeren te $9\frac{3}{4}$ uur af van het schietterrein en hebben eene oefening in omgekeerde richting (eindigende bij de kazerne).

Er wordt dan voor de schietinstructie afgezonderd $7-9\frac{3}{4}$ of $9\frac{1}{4}-12 = 2\frac{3}{4}$ uur.

De compagnie *A* besteedt dus voor dat onderricht: 176 uren.

De compagnie *B*, in 8 maanden evenveel schietoefeningen doorlopende als thans in 12 maanden, besteedt daaraan 96 uren.

De geheele winst is nu 80 uren, zijnde dit slechts 10 (zegge *tien*) dagen.

Eene geheel andere uitkomst dan de 4 maanden van den Heer v. S.

Tot hiertoe werd voor de compagnie *B* het allergunstigste geval genomen, nl. dat eene dubbele oefening na 2 uur n.m. mogelijk was.

Mocht het echter blijken, dat men voor de namiddag-schietoefeningen een uur vroeger moest uitrukken en voor die schietnamiddagen de ochtendoefening om elf uur moest zijn afgeloopen, wat dan?

Dan wordt de winst met 32 uren (per schietoefening één uur) verminderd en tot 48 uren teruggebracht! Daar tegenover staat het verlies van de boven verwaarloosde *kleine* oefeningen.

Ça ne vaut pas la peine assurément de changer notre règlement.

De kosten voor al de daartoe vereischte inrichtingen zijn niet onbelangrijk, laat ons dat ook niet vergeten. En er zijn toch ook bezwaren aan de methode verbonden.

De kalmte en bedaardheid, die bij het eerste schietonderricht zoo noodig zijn en die ons doen streven naar rust in de omgeving van den schutter, moeten worden opgeofferd; de man zal door het knallen en praten (maken van opmerkingen, verbeteren van fouten) rechts en links van zich, meer dan wenschelijk is, worden afgeleid. Later hindert dit niet zoo, maar voor de eerste opleiding is het niet goed.

De schietstanden zouden dus in het belang van het eerste onderricht vrij ver uit elkander moeten liggen en dus gezamenlijk eene niet onaanzienlijke breedte beslaan, wat op zichzelf reeds een technisch bezwaar kan blijken.

Wat gebeurt echter spoedig? Er moet op verschillende afstanden, natuurlijk niet gelijktijdig geschoten worden, en dan komen de verdere bezwaren bij aantallen.

Immers of er zijn *geen* schietstanden voor de schutters, maar dan heeft men het nadeel dat de onderwijzer haast nog meer er op te letten zal hebben, dat de man niet op de verkeerde schijf richt, dan dat hij zijne aandacht kan wijden aan den schutter zelf; of er zijn *wel*

schietstanden, die zekerheid verschaffen dat niet op verkeerde schijven kan worden geschoten. Maar dan zullen al die inrichtingen, op verschillende afstanden geplaatst, het gebruik van het schietterrein in hooge mate gaan beperken, en zal wellicht menig schietterrein te klein blijken.

Het denkbeeld schijnt mij schoon toe voor een concours, waar maar op één afstand wordt geschoten en op dezelfde schijven. Voor de opleiding der infanterie, waar elke compagnie schiet op 100, 200, 300, 400, 500 en 600 meter, schijnt het mij wat gecompliceerd en zou een platte grond van zulk een schietterrein voor een garnizoen van 4 bataljons er wel aardig uitzien.

Van de kosten zal ik maar niet spreken.

Nu moge de Heer v. S. uit het voorgaande niet aanleiding vinden om de gevolgtrekking te maken dat ik zijn poging om de schietinstructie meer te condenseeren op zichzelf verwerpelijk zou vinden. In geen deele. Het levert wel eenig gemak op.

Het doel van dit schrijven is: *de conclusie*, waartoe de Heer v. S. gekomen is, eens nader te beschouwen en voorts te *bestrijden* de m. i. zeer onjuiste gevolgtrekking, dat wij door zulk een systeem tot eene belangrijke winst, nl. niet minder dan $\frac{1}{3}$ van den oefentijd, zouden geraden.

Wat dan de voordeelen van het voorstel zijn?

Wanneer het stelsel met het oog op de kosten uitvoerbaar is (het is te hopen dat het in de doorvoering niet te duur zal blijken en vooral dat de kosten niet op manoeuvres of andere groot-oefeningen verhaald zouden moeten worden, hetgeen de Heer v. S. zeker ook betreuren zou), biedt het eenige voordeelen aan voor ons, *compagniescommandanten*.

Het zoude ons ontslaan van de moeite om telkens een min of meer gedetailleerd programma in de dagelijksche orders te stellen. Zeer moeilijk zijn echter die dagelijksche programma's niet samen te stellen, en na eenigen tijd weten de H.H. Luitenants er alles van en is een half woord genoeg.

Wil de Heer v. S. een voorbeeld, tevens om na te rekenen hoeveel tijd er op eenen dag nog voor *oefening* overblijft.

11 Mei 1898.

„Lt... bij het schieten.

„Volgorde der sectiën 4, 3, 2, 1.

„1^e pel. vóór } het schieten voorpostendienst front n/h N. *aflossing* van

„2^e pel. na ¹⁾ } dubbelposten. Vooral letten op overgeven van *consignes*.

„Na het schieten v/d lichting '98 ²⁾ tirilleeren van O. naar W. langs

1) Hier geldt dat eene sectie v/h peloton, dat schiet, theorie heeft over hetgeen practisch van den velddienst of van het tirilleeren onderwezen is, of zal worden. Verder in den tijd komt die sectie door marschveiligheidsdienst wat later op het terrein.

2) Hiermede wordt bedoeld: de lichting '98 schiet het eerst, daarna de lichting '97 en het kader, dat bij de latere oefening niet noodig is.

den rand v/h bedekte terrein; terugkeeren (marschveiligheidsdienst) over *Kampoord langs Utrechtschen weg.*

Lt. . . . wordt verzocht ten 10 $\frac{1}{2}$ uur op het schietterrein te zijn".

Dit voorbeeld, overgeschreven uit mijn orderboekje, zou nog door tal van andere toegelicht kunnen worden. Ik hoop echter met dit eene den Heer v. S. bekeerd te hebben van het denkbeeld, dat volgens de „tegenwoordige aarlanderveensche” methode de schietdagen enkel tot „bezighouden” gelegenheid geven (Mil. Weekblad No. 1, blz 3, kolom 1, regel 27—29), en den Heer SCHÖNSTEDT van de meening, dat twee geheele morgens of 10 uur per week *verloren* gaan om per man 10 patronen te doen verschieten.

Ik, voor mij, bevond mij tot nog toe zeer wel bij verdeling van de leerstof over verschillende dagen, waardoor deze geleidelijk en zeker tot de hersens van onze miliciens toegang vindt.

Juist in die korte oefeningen zag ik veel voordeel. De man heeft dan stukje voor stukje de zaak leeren begrijpen, en de door den Heer v. S. zoo genoemde groot-oefeningen, d. w. z. de doorgezette oefeningen gedurende langen tijd, werpen dan meer nut af. Wanneer men den dienst bij de veldwacht er niet stukje voor beetje inbrengt, doch den man à la Schönstedt op eens voor eene veldwacht-oefening van 24 uur zet zonder deugdelijke en langzame voorbereiding, dan . . . , ja dan duizelt het hem en hij wart alles door elkaar, terwijl het bovendien voor officieren en kader ondoenlijk, ja eenvoudig onmogelijk is, om gedurende zulk een langen tijd werkelijk „onderwijzer” te zijn.

Als toepassing van het geleerde en om den man te gewennen zich in te richten, voorts om aan het kader de gelegenheid te geven den dienst bij eene veldwacht over de manschappen gelijk te leeren verdeelen, ja, daarvoor zijn die oefeningen van 24 uur nuttig.

Voor het *onderwijs* geven aan den man is zulk eene periode echter te lang. Zelfs ziet men bij oefeningen van 5 uren den ijver tegen het einde merkbaar verflauwen bij de onderwijzers. En dat is begrijpelijk ook.

Het is ondoenlijk 4 uur achtereen met dezelfde opgewektheid zich in te spannen in eene zelfde richting, en daarom zal men ook in geen enkel leerprogramma vinden: 8—12 aardrijkskunde; 2—5 geschiedenis. Welk onderwijzer zou dat volhouden? Dan zou het worden: „bezighouden”. Zoo'n beetje paedagogie kan ook voor ons geen kwaad en daarom ben ik mijn' vroegeren hooggeachten chef, den Kolonel VAN DAM VAN ISSELT, in hooge mate dankbaar voor wat ik in dat opzicht van hem geleerd heb.

Om nog even terug te komen op het combineeren van schietoefeningen, wil ik hier wel bekennen dat, reeds vóórdit het artikel van den Heer Jhr. v. S. verscheen, ik, met de bedoeling tijd te winnen in verband met de tegenwoordige proef, een voorstel had ontworpen om in de schietoefening wijziging te vragen. Ik ging daarbij van het denkbeeld uit om elke keer slechts ééne sectie te doen schieten en die dan *vier* oefeningen te doen verrichten. Daardoor kon ik dan $\frac{3}{4}$ van mijne compagnie voor andere oefeningen bijeenhouden.

Daargelaten het bezwaar, door eenige collega's geopperd, dat het met het oog op de verhoogde soldij der scherpschutters tot onbillijkheid aanleiding zou kunnen geven (verschillende weersgesteldheid), ben ik van dat denkbeeld teruggekomen, omdat, bij nauwgezet overwegen der gevolgen, het hier weinig *tijdwinst* bleek op te leveren.

Alleen wat *gemak*, maar dat mag, waar de geringste onbillijkheid kon binnensluipen, geen punt van overweging uitmaken.

Voor garnizoenen, vooral die waar nabij de schietbanen weinig of geen gelegenheid voor andere oefeningen is, zal, door bijv. ééns in de week eene dubbele oefening met eene oefening buiten het schietterrein te combineeren, *tijdwinst* verkregen kunnen worden. Doch zooveel, als de Heer v. S. beoogt, stellig nimmer.

Alles te zamen genomen komt mij het denkbeeld van den Heer von SCHMID voor te zijn: niet onuitvoerbaar, wanneer men over een ruim terrein beschikt dat niet voor andere oefeningen (ook niet voor gevechts-schieten) behoeft te worden gebruikt, waar men waaiersgewijs de opstellingen voor de schutters kan aanbrengeu; alsdan wel gemak opleverend; doch — en daarvoor was het toch door den Heer v. S. geopperd — weinig voordeel op te leveren in tijd, weinig *tijdwinst* dus bij de africhting van onze recruten.

In hoeverre de uitgaven alzoó gewettigd zouden zijn, laat ik in het midden.

Hetgeen ik echter in het artikel van den Heer v. S. in hooge mate betreur, is dat alweer eene zeer ongunstige voorstelling van den dienst bij de infanterie gegeven wordt. Zooals ik onder I en II betoogd heb ¹⁾, is alleen in het eerste geval eenige, zij het ook geringe, *tijdwinst* te behalen, d. w. z. wanneer de C.-Ct. *niet* regelt (wat hem in § 141 v/h Voorschrift Wapenen en Schietoefeningen is opgedragen) den dienst op het schietterrein van de manschappen, die niet moeten schieten. Omgekeerd dus, wanneer de Heer v. S. zoo hoog opgeeft van de te bereiken voordeelen en zegt: „Ik... moet er toch bij opmerken dat „het bezighouden op de schietbaan niet bijster veel uithaalt”, wordt den C.-Cten naar het hoofd geslingerd, dat zij huone zaken niet goed doen. Waarom toch die beschuldigingen?

Ik ben overtuigd, dat de Heer v. S. niet het voorbeeld van anderen zal volgen, zeggende: indien nu niet alle C.-Cten, zulke orders opschrijven dan beschuldigt gij (v. T.) hen óók. Neen, de eene C.-Ct. doet mondeling, wat de andere schriftelijk doet. Maar het geschiedt over het algemeen. Waarom ons, C.-Cten., toch al die liefelikheden van de voorstanders van verkorten dienst te beurt moeten vallen, is en blijft mij een raadsel.

Een enkel woord aan den Heer DE RIDDER naar aanleiding van het

¹⁾ Blz. 328 en 329.

artikel: „Opleiding van de Compagnie” verschenen in het December-nummer van „De Militaire Spectator”.

Tot mijn leedwezen heb ik uit dat artikel moeten opmaken, dat ik omtrent sommige punten niet voldoende duidelijk schijn geweest te zijn.

Blijkens blz. 751 heeft de Heer DE R. den indruk gekregen als zoude ik den man het allernoodzakelijkste onthouden, omdat ik bij mijne berekening buiten beschouwing gelaten heb alle meer abstracte zaken als krijgstuicht, vuurdiscipline, enz.

Niets heeft echter minder in mijne bedoeling gelegen.

Daargelaten, dat ik op blz. 641 gezegd heb, dat de „niet te classificeeren tijd” (400 uren) grootendeels aan de discipline ten goede komt, moge uit het gestelde op de blzn. 628 en 629 blijken, dat ik vuurdiscipline verg en er wel degelijk om gedacht heb.

Ik heb er geen bepaald „vak” van gemaakt en er geen bepaalde uren voor uitgetrokken. Maar dat kon ook moeilijk. Dat is hetgeen ik op blz. 641 bedoelde.

Die zaken komen o.m. tot hun recht bij de beoefening van hetgeen ik onder A 5, 6, 7, 8 en 9 opsomde; voorts moge, uit hetgeen ik sub b op blz. 641 zeide, ook blijken, dat ik mij voorstel dergelijke oefeningen voor een groot deel op de dagen van schijfschieten te doen houden. Zulks geldt eveneens voor A 19. Voor zooveel infanterie betreft, krijgt men op het schietterrein, althans hier, stilstaande en marcheerende afdelingen van allerlei sterkte en op allerlei afstanden te zien. Wat de andere wapens aangaat: zoowel om hen door den troep te leeren kennen; om hunne sterkte te leeren schatten; om den angst voor cavalerie bij de menschen „er uit” te krijgen; om doelen te hebben, waarop gericht kan worden; en verder in het belang van velerlei andere oefeningen, welke de gewoonte van samenwerking kunnen verhoogen; daartoe kan op het gemeenschappelijk oefeningsveld gelegenheid gevonden of geschapen worden. En het geschiedt dan ook, na gehouden overleg. Blijkens de ervaring in '97 en '98 betoonden H.H. Collega's van andere wapens en onze wederzijdsche Chefs steeds de grootst mogelijke welwillendheid en waren dezen immer bereid om, zoover het zonder schade voor den dienst mogelijk was, op de heide te komen samenwerken tot bereiking van ons aller doel: verhooging van de geoefendheid van den troep.

Aan den anderen kant bevreemdt het den Heer D. R., dat ik voor verschillende zaken afzonderlijk tijd heb uitgetrokken. Wil men die niet afzonderlijk vermelden, welnu dan rekene men ze bij andere „vakken”, mits men dáárvoor dan den tijd zooveel hooger schat.

Dát er omtrent het combineeren en verdeelen der oefeningsuren verschil kon ontstaan, had ik voorzien, getuige blz. 640, regel 11—4 v. o.

Zoo lost zich de quaestie van de voorbereidende schietoefeningen, geloof ik, ook spoedig genoeg op.

Ik heb slechts 25 uren daarvoor uitgetrokken, hoewel het eigenlijk meer is. Dit vindt zijn oorzaak daarin, dat ik de aanslagoefeningen in

hoofdzaak bij gymnastiek heb berekend (punt 50—54 R. S.) ¹⁾. De eigenlijk gezegde voorbereidende schietoefeningen (richten, aftrekken, de „fijne puntjes” van de aanslaghoudingen, alsmede het schieten met flaubertpatronen) omvatten, behalve A 8 en A 9 van het Naschrift, een 19tal oefeningen, die gezamenlijk in 25 uur aan den man onderwezen konden worden. De Heer DE RIDDER heeft echter gelijk, 25 is te weinig, en ik stem volmondig toe, dat de individueele oefeningen § 119 W. en S. door mij niet berekend waren. Gymnastiek en exercitie moeten met de voorbereidende schietoefeningen gelijken tred houden. De C.-C^t. heeft zulks in de hand.

Ik meen na deze toelichting te mogen aannemen, dat het verschil met den Heer DE R. in hoofdzaak op een misverstand of op een minder duidelijke uiteenzetting mijnerzijds berust, dan dat het verschil in werkelijkheid bestaat.

Alvorens den Schrijver van de brochure „Cijfers en toelichtingen” op den voet te volgen, zij het vergund een greep midden uit zijn brief te doen en te releveeren wat op blz. 37 te lezen staat, betreffende de kapiteins P. en Q.: „De heeren hebben slecht ²⁾ gelezen. Door mij (S.) „werden hier geen Nederlandsche kapiteins bedoeld”.

Ik neem acte van deze mededeeling, die velen met mij zal hebben verblijd (en verrast?).

Het is alleen jammer dat de Heer S. geen termen heeft kunnen vinden om een tipje op te lichten van den sluier, die nog ligt over de nationaliteit van:

1°. de meerderen, die de toepassing der verkregen kundigheden niet voortdurend volkomen eischen (brochure „de Nederlandsche Infanterie” blz. 48);

2°. de officieren, die zich niet altijd geroepen gevoelen zoo krachtig mogelijk op te treden, wanneer twee of meer compagnieën te zamen gevoegd worden onder de officieren van ééne compagnie (brochure als boven, blz. 48);

3°. de Compagnies-Commandanten, wier korporaals geen juist begrip hebben van de keuze van het mikpunt (brochure als boven, blz. 46);

4°. de Comp^{ies}.-C^{ten}, wier onderofficieren geen juist begrip hebben van bestreken ruimte, trefkans, dieptespreiding, of in het algemeen *niet* weten wat men met ons geweer doen kan of laten moet (als boven blz. 45);

5°. de leden der examen-commissiën, die hunne Korps-Commandanten niet juist hebben ingelicht omtrent de kennis van hen, die „voldoende” kregen bij het examen voor sergeant en fourier (dit volgt uit 3° en 4°);

6°. de officieren, die het bezit van vuurdiscipline bij den man als bijzaak beschouwen en daarop minder letten (als voren, blz. 40).

¹⁾ De herhaling der gewrichtsoefeningen (2e alinea, punt 4, R. S.) is weer berekend bij A 5. Er zullen nog wel meer verschillen mogelijk zijn, doch het zou te ver voeren die alle te behandelen.

²⁾ Bedoelt de Heer S. „verkeerd”?

Het is te hopen dat wij daaromtrent eene verklaring, als die betreffende de P.- en Q.-quaestie, mogen tegemoet zien, waardoor ongetwijfeld het vertrouwen zal worden verhoogd, of terugkeeren, bij diegenen onzer inferieuren, die de brochure „de Nederlandsche Infanterie” hebben gelezen en gedacht: Zijn ze zoo?

Voordat ik hiervan afstap wil ik nog even eene openhartige bekentenis doen.

Ik had (natuurlijk) de verklaring op blz. 37 van „Cijfers en toelichtingen” nog niet gelezen toen mij de noot op blz. 35 en 36 onder de oogen kwam, waarin te lezen staat: „Maar ik wil den geachten inzender” (den Heer W. B. Militair Weekblad No. 4, 26 Januari 1899) „opmerkzaam maken, dat aanschrijvingen, voorschriften, bepalingen op zichzelf „niets geven en dat het er slechts op aan komt, *hoe de uitvoering van „het voorgeschrevene door de meerderen geëischt wordt.*

„De meerdere, die zich nu tevreden stelt met een slordigen groet, zal „dat — ook na invoering van de door U voorgestelde wijzigingen — „nog doen. De fout schuilt dus..... elders”.

Ik meende in die noot antwoord te vinden op mijne vraag, gesteld op blz. 614 (Mil. Spect. 1898): of er dan na de invoering van het stelsel, dat de Heer S. voorstaat, op eens geen kapiteins Q. meer zullen bestaan? en ik dacht: Allons, al krijgen de kapiteins Q. dit verwijt er nog bij, het is toch een stap tot den vrede dat de Heer S. erkent, dat de Q.'s door zijn stelsel niet in P.'s zullen veranderen, en hij zal dus bij zijne organisatie, enz., rekening gaan houden met den huidige toestand, daargelaten of die door Z.W.E.G. juist wordt beoordeeld.

Toen ik echter op blz. 37 de oplossing van het P.- en Q.-vraagstuk las, geraakte ik — eerlijk gezegd — in de war.

De stellige verklaring van den Heer S: „Door mij werden hier geen „Nederlandsche kapiteins bedoeld” is natuurlijk op zichzelf voldoende en neemt allen twijfel omtrent Z.W.E.G.'s bedoelingen weg. Alleen ik ging aan mezelf twijfelen en omdat mij de raad werd gegeven blz. 38 van „de Nederlandsche Infanterie” te herlezen, deed ik zulks en las: „Hoe het nu bij onze infanterie met de discipline gesteld is?

„Dit is een teer punt.

„Maar waartoe gezwegen? Waarom den vinger niet gelegd op een „wonde, zoolang genezing mogelijk is, enz.”

Na die herlezing werd het mij op eens duidelijk hoe het mogelijk was dat ik de Q.'s voor Nederlanders heb aangezien. Ik had dat nl. ook op rekening van Q. geschreven en, omdat de beschouwing over de discipline bij onze infanterie nogal algemeen gesteld was, evenals regel 13 tot 7 v.o. op blz. 37 der brochure „de Ned. Infanterie”, versterkte mij zulks niet alleen in mijne meening omtrent de nationaliteit van Q., maar was dat meê een reden om den Heer S. toe te dichten de opvatting dat: niet bij een enkelen (Ned. kapitein), maar bij *allen* of nagenoeg allen na 6 maanden lust en ijver verslappen, enz. (blz. 611 Mil. Spect. 1898).

De verklaring op blz. 37 van „Cijfers en toelichtingen” heft allen

twijfel echter op. Het is alzoo niet in Nederland dat na 6 maanden minder op den man gelet wordt, zoodat hij zich een zeker „laisser aller” eigen maakt. Gaarne zoude ik mij thans ook troosten met de gedachte: de kapiteins hebben er geen schuld aan dat het een teer punt is om over de discipline bij *onze* infanterie te spreken, en dat de H.H. meerderen, bedoeld in de punten 1 tot en met 6 hiervoren op blz. 334, niet tot de Nederlandsche armee behooren.

Tot zoolang te hunnen opzichte geen nadere verklaring gegeven is, blijft die last nog op hen kleven, evenals hetgeen gezegd wordt in de noot op blz. 35 van „Cijfers en toelichtingen”, tenzij de Heer S. verduidelijke wat Z.W.E.G. bedoelt met: „de fout schuilt dus. . . . elders”. Men zou geneigd zijn te vragen: Waar dan?

Thans op den verderen inhoud van den brief ingaande, rust op mij de aangename plicht den Schrijver van „Cijfers en toelichtingen” dank te zeggen voor de belangstelling, waarmede Z.W.E.G. mijn artikel in „De Militaire Spectator” van October 1898 gelezen en herlezen heeft. Het doet mij daarbij echter leed te moeten constateeren dat Z.W.E.G. niet altijd volkomen juist gelezen heeft.

Ten einde de geachte lezers van dit artikel niet te vermoeien met te veel aanhalingen en hun te besparen de talrijke uiteenzettingen, die minder juiste lezingen weer tot hun recht zouden moeten brengen, zij het vergund hier te volstaan met eenige voorbeelden.

Uit den aard der zaak zoude ik eer geneigd zijn *alle* minder juiste lezingen te rectificeeren, aangezien het voor mijn gevoel onaangenaam is verkeerd gelezen te worden. Ten einde echter, zelfs den *schijn* van „Rechthaberei” te vermijden, zal ik mij bepalen tot die zinnen of zinsgedeelten, welke op de *zaak*, die behandeld wordt, betrekking hebben.

Die minder juiste uitleggingen, welke slechts mijn persoon betreffen, ga ik dus stilzwijgend voorbij. De aandachtige lezer, die uit hetgeen ik hier mededeel wellicht reeds tot voorzichtigheid zal zijn opgewekt, zal door vergelijking van 's Heeren S'. aanhalingen met het oorspronkelijke zeker zelf wel tot klaarheid komen.

1°. Op blz. 625, regel 4 v. o., plaatste ik de verkorting *z. m.* in den zin: „Komt gij in het werkzaam bundelvuur, ga dan niet voor of achter „uit, doch verplaats uwe afdeeling *z. m.* zijwaarts”.

Dat ik daarmede *zoo mogelijk* bedoelde was mij tot hiertoe gebleken ook anderer opvatting te zijn. Trouwens punt 65 Comp^{ies.}-School, waarop deze aanhaling betrekking heeft (blz. 56, 1e al.), maakt het nog duidelijker.

Toevalligerwijs is nu door den Heer S. voor *z. m.* gelezen *zonder meer*, hetgeen mijne bewering al heel zonderling maakt, de bedoeling haast omkeert en de beschouwing toelaat, die de Heer S. daaraan vastknoopt.

Ik verklaar echter dat moet worden gelezen *zoo mogelijk*. De verkorting *z. m.* komt in mijn artikel meer voor, bijv. blz. 646. „Voorts

„moet de man verder getraind worden en z. m. eens in de 14 dagen „marcheeren”. Wie zou daar nu lezen „zonder meer”.

2°. De critiek op het woordje *men*, zooals die gelezen wordt op blz. 33 van „Cijfers en toelichtingen”, zal ik maar overslaan, evenals de begripsverwarring tusschen *duur* en *financieel uitvoerbaar*.

Dat het eene een subjectief en het andere een objectief begrip is, dat het eene is relatief en het andere positief, doet bij mij wèl wat ter zake. Ziet men dat verschil over het hoofd, ja, dan is het bereiken van een grappig effect volstrekt niet uitgesloten. Dit is op blz. 33 van „Cijfers en toelichtingen” bereikt.

3°. Op blz. 38 van „Cijfers en toelichtingen” lezen wij:

„Het door U gegeven staatje bevreemdt mij wel eenigszins. Terwijl „U een betoog houdt om groote voordeelen van *juistheidsvuur* te verdedigen, geeft u een staatje waarin slechts het aantal *verschoten patronen* „vermeld wordt. In Uw betoog had een opgave van treffers beter gepast”.

Is die kapitein v. T. zóó oliedom zou men vragen. Maar ik heb beloofd mijn persoon er buiten te houden.

Ik verklaar in het belang der zaak, om eene scheeve voorstelling te vermijden, het volgende, bijkans wanhopende of ik nu duidelijk genoeg zal zijn.

Ik heb *met opzet* geen treffers genoemd om vooral niet verkeerd begrepen te worden. Ik wilde ten opzichte van geoefendheid *niets* door dit staatje bewijzen. Ik heb het staatje gegeven om aan te toonen, dat men met zulke staatjes niets bewijzen *kan* voor of tegen de geoefendheid.

En waarachtig toch wordt die er door den Heer S. bijgehaald.

Laat ons echter lezen wat er staat, blz. 622 (Mil. Spect. No. 10, 1898), voorlaatste alinea:

„Ten bewijze (indien daarvoor eigenlijk nog bewijs noodig was) *dat men maar niet zoo losweg conclusiën kan en mag trekken uit staatjes*, „waarin eenige cijfers gegroepeerd zijn, en als eene beleefde „waarschuwing om toch vooral *voorzichtig en omzichtig te zijn* „reeds met het opmaken dier staatjes, diene het volgende.

„De opgaven zijn geput uit het schietregister 1898/99.

„Het betreft de oefeningen A⁵ en B³”.

Volgt het staatje.

Daarna worden eenige mogelijk daaruit te trekken conclusiën opgenoemd.

En dan volgt blz. 623:

„Deze conclusiën zijn echter onjuist om de zeer eenvoudige reden, dat „de ter vergelijking aangevoerde personen niet met elkander te vergelijken „zijn; zij (de conclusiën) worden dan ook slechts om der wille „van de curiositeit aangevoerd”.

Het is, dacht ik, bijna te duidelijk. En toch is het door den Heer S. verkeerd gelezen. 't Is om wanhopig te worden.

Ik wil hier nog even het volgende bijvoegen.

De Heer S. vindt het merkwaardig, dat in de oefening A⁵ het kader gemiddeld 13 en de lichting '98 (die dus ongeveer 4 maanden onder de wapenen was) gemiddeld 14 patronen verschoot.

Ik vind het volstrekt niet merkwaardig, aangezien de lichting '98 op dat oogenblik bijna dagelijks met exercitie-patronen getraind werd in snelladen en het voor het kader (waaronder ook niet-geweerdragenden) slechts eene herhaling is, waarbij het weet, dat als voorwaarde wordt gesteld 7 treffers.

Indien de Heer S. de treffers wil weten, welnu hier zijn ze:

A ⁵	Aantal treffers.		
	kleinste	gemiddeld	grootste
kader	2	7 ¹⁴ / ₁₉	12
lichting 1897	2	7 ² / ₃	10
lichting 1898	1	ruim 6 ² / ₃	10

Hieruit blijkt dat het kader de meeste en de lichting 1898 de minste *treffers* behaalde.

Ik herhaal hier echter, ik hecht ook aan dit staatje weinig als uitgangspunt voor een betoog. ¹⁾

Ik had dit staatje in mijn eerste klad opgenomen. *Met opzet* heb ik het er echter uitgeschrappt, juist omdat ik vreesde, dat de Heer S. er aanleiding in zoude *kunnen* vinden te gelooven (ik kan de onwaarschijnlijkheid haast niet sterker uitdrukken), dat ik er iets mede wilde bewijzen. En dat wilde ik niet, getuige het hier aangehaalde van de blzn. 622 en 623.

4°. „Ik zie met genoegen dat deze onmogelijkheid (om in zulk een „tijd goede schutters te vormen) voor U niet bestaat en dat *het bezwaar, „dat in 1890 gold, thans zoo zwaar niet meer behoeft te gelden*”. (De cursief gedrukte woorden zijn door den Heer S. uit mijn artikel aangehaald).

Aldus staat te lezen op blz. 37 van „Cijfers en toelichtingen”, en de Heer S. vervolgt dan, alsof zulks het noodzakelijk gevolg van het voorgaande is:

„Inderdaad hecht ik voor het gevechtveld geen overwegend gewicht „aan juist schieten in vredestijd”. ²⁾

¹⁾ Dit jaar zal de verhouding der treffers in A⁴ en A⁵ wel ten voordeele van de lichting 1899 komen. Op den dag, waarop het kader en de paar man van '98 die oefeningen schoten, was er zuidwesten *storm*, wat zeker wel op de resultaten heeft ingewerkt. Ik ben blij dat het verleden jaar goed weder was, anders was, volgens den Heer S., het bewijs (!²⁾) geleverd, dat mijn kader slecht geoefend is in het schieten.

²⁾ Ik wél. Dat echter voor een oogenblik daargelaten. Over de motieven van den Heer S. een enkel woord onder 5°.

De lezer, die „De Militaire Spectator” van October 1898 niet bij de hand heeft of op de aanhaling denkt te kunnen afgaan, zegt nu allicht: „Op dit belangrijk punt, het schieten, is v. T. het met S. eens. Wanneer onze infanterie in 6 maanden goed schieten kan, wèl, dan is de zaak toch grootendeels gezond. De tegenstanders gaan hier arm in arm”.

En toch is niets minder het geval. Het is hier alweer een quaestie van *lezen* en vooral van afknippen van zinsgedeelten.

Wat toch heb ik beweerd? Dit, dat het wel mogelijk is om in dien tijd (6 maanden) goede schutters te vormen, mits men geheel afzie van oefeningen in het gevechtsschieten.

Verder zeide ik woordelijk (blz. 620, regel 15 en 16): „Het bezwaar, „dat in 1890 gold, behoeft thans niet meer zoo te gelden ¹⁾ (altijd in „dien men slechts juistheidsschutters wenscht)”. ²⁾

Ik hecht echter *naast* juist schieten ook veel aan gevechtsschieten en stem met den Heer DE RIDDER in, dat daarvoor z. m. (lees: zoo mogelijk) nòg meer tijd moest kunnen worden afgezonderd. Daarom beweerde ik in de noot op blz. 622 dan ook: „Bij het voorgaande mag niet uit „het oog worden verloren dat in hoofdzaak sprake was van juistheids- „schutters. Het gevechtsschieten, dat zeker geen geringe plaats inneemt, „eischt echter veel tijd. Indien dit gedeelte der schietopleiding óók al „vóór 15 September moet worden beoefend, en er aldus op de indivi- „dueele oefening tijd moet worden uitgespaard, zal men in dien tijd „noch juistheidsschutters, noch gevechtsschutters kun- „nen vormen”.

Door het weglaten van een paar zinnen en een zinsgedeelte ben ik aan het publiek als een medestander van den Heer S. „vorgeführt.” Ik verzoek echter als zoodanig zoo spoedig mogelijk weer ontslagen te worden.

5°. „U meent dat het juist schieten noodzakelijk is voor *ordonnansen*, „*doorzoekingspatrouilles*, „*sluippatrouilles*, „*gevechtspatrouilles*, enz., enz., „enz.”.

Wanneer ik dat zonder meer gezegd had op blz. 621, dan ware de conclusie des Heeren S. wellicht door den oppervlakkigen lezer te begripen, waar gezegd wordt (blz. 38 van „Cijfers en toelichtingen”): „ik „meende tot nu toe, en werd door de Ned. reglementen in die meening „versterkt, dat de door U genoemde categorieën zoo weinig mogelijk „moesten vuren en al kwam het eens voor, het dan zoude zijn tot zelf- „verdediging of alarmeering. Een ordonnans, die bij het overbrengen „van een bericht een robbertje gaat schieten, is voor mij een onding”.

Ik heb echter niet beweerd, wat mij in den mond gelegd wordt.

¹⁾ Ik zal thans met gespateerde letters doen drukken wat weggelaten werd en verzoek den Heer S. dit thans niet over te slaan bij de lezing.

²⁾ De redenen, die mij tot die bewering noopten, zijn: de companiesopleiding en de opkomst in Maart (Zie de geheele blz. 619).

Ik heb wèl gesproken van: mannen, die juist kunnen schieten; van mannen, die weten dat zij het *kunnen* (dit laatste *kunnen* heb ik op blz. 621 zelfs duidelijkheidshalve gecursiveerd).

Woordelijk zeide ik het volgende: „Al komt het niet zoovéel voor „en in de slaglinie betrekkelijk zelfs zeer weinig, toch kweekt het juist „schieten mannen, die weten dat zij het *kunnen*, die durven bouwen „op hunne schietvaardigheid en op hun goed geweer en daardoor ook „met zelfvertrouwen uitgaan daar, waar zij ieder oogenblik op den „vijand kunnen stooten, al zijn zij ook alleen of slechts door een paar „kameraden vergezeld (ordonnansen, doorzoekingspatrouilles, sluip- „patrouilles, gevechtspatrouilles enz., enz., enz). Daarom ook moet de „man leeren bajonetschermen en goed ook en toch komt hem dat op „het „slagveld” vermoedelijk zelden te pas”.

Het is dunkt mij duidelijk, dat daarin volstrekt niet ligt opgesloten dat die lieden juist moeten kunnen raken om hen aan te moedigen eens een robbertje uit schieten te gaan. Hunne schietvaardigheid geeft hun *vertrouwen* en *kalnte*, ook als zij alleen zijn, en dat is veel waard.

En dat *dit* (het aankweken van vertrouwen) bedoeld is, blijkt uit hetgeen er in de beide volgende alinea's op volgt, nl. heeft hij niet juist leeren schieten (mist hij het vertrouwen) dan gaat hij „er van door”.

De Heer S. leze voor het driemaal herhaald enz., s.v.p.: verbindingsrotten, visiteerpatrouilles, flankpatrouilles, dubbelposten, korporaalsposten, gedetacheerde posten, tusschenposten, in het algemeen die lieden, die onmiddellijk of onverwachts met den vijand in aanraking *kunnen* komen, terwijl zij alléén of slechts door een of een paar kameraden vergezeld zijn.

Ook voor hen zou het, ook m. i., een onding zijn, wanneer zij eens een robbertje gingen schieten of een partijtje gingen bajonetvechten.

Wat voorts onze reglementen betreft, de Heer S. wil zeker nog wel eens lezen: Voorschrift Velddienst § 240, punt 11, 13 en 14; Recrutenschool punt 236; Compagnieschool punt 66, 85, enz.; Z.W.E.G. zal dan ontwaren, dat er, behalve voor zelfverdediging en alarmeering, nog heel wat individueel te schieten valt in en buiten de slaglinie.

6°. Een bewijs, dat ook andere zaken dan het Spectator-artikel door den Heer S. wel wat al te oppervlakkig schijnen gelezen te zijn, geeft de uiting, die op de blzn. 37 en 38 van „Cijfers en toelichtingen” te lezen staat.

„De eerste 20 bladzijden dier brochure (Die Infanterie im Schlachtenfeuer der Zukunft, von H. v. W.) geven”, zegt de Heer S. „zóó geheel „mijne denkbeelden over het infanterievuur op het gevechtveld weer, „dat ik die bladzijden gaarne zou afschrijven”. Zelfs is de Heer S. bereid mij en anderen belangstellenden de brochure toe te zenden.

Nu — zegt allicht de lezer — de Heer S. is hier toch wel zeker van zijne zaak en zijn pleit is gewonnen!

Laat ik echter even voor de niet-bezitters derbrochure H. v. W. een paar aanhalingen doen.

„Uebrigens muss ja jede Truppe auch für andere Verhältnisse als die „oben geschilderten (het groote slagveld en meer speciaal de aanval), „für den kleinen Krieg, für das selbstständige Auftreten oder doch für „die Verwendung im weiteren Verbande geschult sein.

„Ferner ist es zweifellos, dass der Mann *auf dessen Geist, auf dessen „Charakter in rationeller Weise eingewirkt wurde.*¹⁾ gewiss allen störenden „Einflüssen länger widerstehen wird als ein anderer, bei dem dies ver- „säumt wurde.

„Neben der Erziehung zum Gehorsam, bleibt die *Schiessausbildung*¹⁾ „doch das wichtigste, *weil sie dem Manne Vertrauen in seine Waffe „einflösst.*¹⁾²⁾ Der Mann der am Schiessplatze gewohnt war, mit jedem „oder jedem zweiten Schuss einen Treffer zu erzielen,³⁾ wird in der „richtigen Handhabung seiner Waffe ein Mittel zur Bezwingung seines „Gegners sehen. Der Glaube an die Treffsicherheit des Gewehres wird ihn „festigen. Es soll auch nicht in Abrede gestellt werden, dass der Mann „in Gelegenheiten kommen kann, wo er ein gezieltes Feuer abgeben „*kann* und wenn er gut ausgebildet ist, es auch abgeben *wird*: in der „Vertheidigung, in guten Deckungen, wenn keine bedeutenden Anstren- „gungen vorausgegangen sind, nach glücklichen, wenig verlustreichen „Affairen, etc., etc.⁴⁾

„In dem heissen Ringen der grossen Schlacht — — — — — da „wird das *Zielfeuer* wohl eine Seltenheit werden”.

De Schrijver (H. v. W.) vreest, en blijkbaar met recht, dat uit zijn betoog omtrent het vuur op het slagveld verkeerde conclusiën zouden worden getrokken ten opzichte der individueele schietopleiding en daarom laat hij onmiddellijk achter de laatstaangehaalde woorden volgen:

„Es wurde hier der Anschauung Raum gegeben, dass unsere Vor- „schriften von dem Manne zuviel fordern, *es mus dies jedoch dahin „richtiggestellt werden*¹⁾ dass damit die Berechtigung dieser Vorschriften „und speciell deren erziehlicher Wert nicht verkannt wird — — — —”.

Men moet voor de tactiek niet zonder voorbehoud te uitsluitend op de uitkomsten der schietbaan letten, voilà tout.

De brochure H. v. W. bevat 34 blzn. en er is nog wel een en ander behartigenswaardig in te lezen (ook in de laatste 14 blzn.), mede over slagveld-vuur:

¹⁾ Ik cursiveer.

²⁾ Bij 6 maanden eersten oefentijd moet dat vertrouwen nota bene in 7 oefeningen komen.

³⁾ Juistheidschutter.

⁴⁾ Het vorenstaande (tot het herhaald enz., enz. inclus, waaraan de Heer S. zich bij mij stootte) geeft zoo geheel weer, wat ik op blz. 621 (bovenste helft) gezegd heb, dat ik waarlijk blijde ben uit de dagteekening van mijn stuk te kunnen *bewijzen*, dat plagiaat in dezen buitengesloten is.

En met H. v. W. is de Heer S. het zoozeer eens!!!

„Sein Feuer (van den verdediger) wird daher in den Anfangsstadien „mehr gezielte Schüsse enthalten als das des Angreifers“ (blz. 33).

En:

„Die Möglichkeit vom Zielfeuer Gebrauch zu machen, ist eine der „hervorragendsten Vortheile des Vertheidigers; es sollte daher sein „Streben sein, dasselbe soviel als möglich anzuwenden“.

Voorts:

„Ein solches gezieltes Weitfeuer wird, so gering auch die Treffwahrscheinlichkeit selbst der besten Handfeuerwaffen ist, noch immer einen „bedeutend günstigeren Erfolg haben, als ein auf nahe Distanzen abgegevenes Fehlschussfeuer“ (blz. 34).

De Heer S. zal zeker de brochure H. v. W. wel eens gelegd hebben naast zijne zoo positief uitgesproken en flink klinkende meening op blz. 45 van zijne brochure „de Nederlandsche Infanterie“.

Ik moet eerlijk bekennen, dat men m. i. over heel wat bezwaren en verschilpunten moet durven heenstappen, om zulk een getuige op te roepen in den strijd om verkorten oefentijd.

Als helper in den strijd voor 6 maandschen dienst zal het, dunkt mij, toch moeilijk gaan om zich één te verklaren met iemand, die (1e, 2e en 3e al., blz. 14 der brochure H. v. W.) spreekt van: „tausende und hundert tausende Uebungen“ in aanleggen en aftrekken.

Ik stap hiervan af, alleen constateerende dat de Heer S. ook deze brochure m. i. niet juist gelezen heeft.

7°. Interessant als bijdrage tot de kennis der juistheid van *lezen* is voorts, wat op blz. 32 van „Cijfers en toelichtingen“ vermeld wordt: „Jammer dat U geen termen hebt kunnen vinden om de bezuinigingen „aan te geven, die volgens U tot eene vermeerdering der Infanterie „met 37.000 man konden leiden“.

En:

„.... ik zie ten minste nog zoo dadelijk niet in, de mogelijkheid om „bezuinigingen ten bedrage van $\pm f 3.000.000$ door te voeren“.¹⁾

„Het aangeven van bezuinigingen is niet zoo moeilijk²⁾; ze door te „voeren is heel wat anders“.

Maar — zoude men geneigd zijn te vragen — wat beduidt dan toch eigenlijk die noot³⁾ bij Bijlage X der brochure „de Nederlandsche Infanterie“, wanneer daarmede niets bedoeld wordt?

Na de kostenberekening van een' mindere onder de wapenen in België, leest men in die noot:

„Volgens dezen maatstaf zou de Nederlandsche oorlogsbegroting be- „dragen $639 \times 23.472 = f 15,003,081$, in plaats van $f 19,331,500$, of om-

¹⁾ Over een woord wil ik niet twisten. Het *doorvoeren* van bezuinigingen is niet eens Luitenants werk; ook niet dat eens Kapiteins, Majoors, enz.

²⁾ Jammer dat de Heer S. dan geen termen vindt om ze aan te geven, waar hij voor zijne organisatie toch ook nog heel wat bezuiniging noodig heeft.

„gekeerd zou men voor f 19,331,500 de dagelijksche legersterkte op
 $\frac{19,331,500}{639} = 30.252$ hoofden in plaats van 23.479 kunnen brengen”.

Op blz. 601 van „De Militaire Spectator 1898” heb ik gezegd:

„Wanneer men niet verder ging dan hetgeen in België geschiedt (ik neem aan dat de berekening van den Heer S. juist is, ¹⁾ dan zoude..... eene versterking der infanterie met 37.000 soldaten „(over 8 lichten) te verkrijgen zijn”. ²⁾

„De Heer S. heeft over het thans gespatieerde (dat toch Z.W.E.G. zelf aangaat) blijkbaar heen gelezen en keert zeer handig de kaart om.

Ik wensch op dit oogenblik niet in te gaan op eene vraag, die aan nieuwsgierigheid doet denken, en zulks te minder waar de Schrijver van de brochure „de Nederlandsche Infanterie” op blz. 28 dier brochure heeft gezegd: „Zonder dan ook *thans* ³⁾ te willen aangeven in welke richting naar mijn meening ³⁾ bezuiniging der legerexploitatie ware te zoeken..... enz.”

Blijkbaar heeft de Heer S. dus zelf wel het een en ander en aangezien Z.W.E.G. thans beweert, dat het niet moeilijk is bezuinigingen aan te geven, wil ik hem het gras niet voor de voeten wegmaaien.

Eene belangrijker zaak is de beantwoording der vraag:

Zijn de thans door den Heer S. gegeven cijfers en ook de berekeningen juist? Zijn de verwachtingen, die worden voorgespiegeld, te verwezenlijken en bestaat er kans dat uitkomsten worden verkregen, welke aan die verwachting voldoen?

Hoewel een vijand van generaliseeren, waar het eene zaak als deze geldt, en liever de zaak tot in bijzonderheden napluizende, zou — wanneer ik hier den lezer *alles* voorlegde — te veel ruimte en te veel tijd worden in beslag genomen.

Een enkel voorbeeld moge worden aangevoerd ten einde den betoogtrant en de waarde van de bewijsvoering (?) in „Cijfers en toelichtingen” beter te kunnen karakteriseeren.

A. De voorgespiegelde legersterkte.

Op blz. 33 van C. en T. staat:

„Liever 200.000 geoefende soldaten dan 100.000; liever 100.000 geschikte infanteristen dan 39.000 zooals wij thans hebben”.

¹⁾ Ik zal thans duidelijkshalve spatieeren.

²⁾ Aangezien ik niet klakkeloos genomen heb de *uitkomst* van noot ³⁾ Bijlage X, welke over 8 lichten 46.991 *hoofden* beteekent, ben ik uit de begrootings berekeningen van den Heer S. gekomen tot de uitkomst 37.071 *soldaten*.

³⁾ Ik cursiveer.

Het is blijkbaar 's Heeren S. bedoeling om ons te verschaffen 100.000 infanteristen. Zie blz. 69 der brochure „de Nederlandsche Infanterie”. 1)

Zal die verwachting niet beschaamd worden? Zal dat getal te bereiken zijn?

Of zij „*geschikt*” zijn, laat ik voor een oogenblik in het midden. Mijne opinie te dien aanzien mag bekend worden ondergesteld. Ik meen thans te kunnen volstaan met te onderzoeken:

1°. of dat getal bereikbaar is;

2°. of die infanteristen te encadreeren zijn.

Over de bijna $1\frac{1}{4}$ ton, waarmede de Heer S. de tegenwoordige begrooting volgens zijne eigen berekening (alleen voor de militie en de vrijwilligers *soldaten*) zoude overschrijden („de Ned. Inf.” blz. 68), zal ik maar niet spreken.

Ik wil alleen — korthedshalve globaal en gebruik makende van de *cijfers van den Heer S.* — even nagaan wat wel het resultaat in het gunstigste geval zou kunnen zijn.

Vooraf moet worden herinnerd, dat de vergelijking (100.000 tot 39.000) niet zuiver door den Heer S. gesteld en de balans geflatteerd is, aangezien:

1°. De 100.000 vertegenwoordigen 12 lichteningen terwijl de 39.000 behooren tot 7 lichteningen.

2°. Voor het verkrijgen van de uitkomst 39.000 van de beschikbare sterkte ad 44.982, zijn afgetrokken: het militiekader; de in O.-I. gedetacheerden; de miliciens, die invallen voor ontbrekende tamboers; 5% voor niet opkomen en ziekte; 420 man voor hulpdiensten, enz. (voor een en ander zie men „de Ned. Inf.” blz. 4).

Van de sterkte, die door zijne organisatie zoude worden verkregen, zijn deze of dergelijke aftrekkingen *niet* geschied.

3°. De herhalingsoefeningen, thans 2×4 weken, worden door den Heer S. gebracht op 2×3 weken. Vermindering van eerste oefening niet alleen maar óók vermindering van herhalingsoefening.

Dit alles echter daargelaten, stel ik de vraag:

Wat moet er met de 61.000 miliciens, die de Heer S. méér beschikbaar denkt te krijgen, 2) toch wel gebeuren? Die zullen toch geëncadreerd dienen te worden, al was het maar in de depôts!

Voor officieren en vast kader werd aangenomen („de Ned. Inf.”, blz. 69) *de tegenwoordige formatie*. Niemand nu zal zoo maar voetstoots aannemen, dat men 100.000 man kan encadreeren met het zelfde kader dat voor 45.000 man (nu is niets afgetrokken) voldoende is.

Nu denke men niet dat de Heer S. de kosten voor dat meerdere kader zal denken te bestrijden uit bezuinigingen op de legerexploitatie. In geen deele. Het daarop te bezuinigen geld dient blijkbaar voor „*andere*

1) 12 lichteningen 98.210 (waaronder militiekader).

vrijwilligers 1.350

99.560

2) Ik zal nu maar bij 61.000 blijven.

„formaties, welke zich als leger in de 2^e en 3^e linie om de bestaande „strijdmacht zouden kunnen groepeeren” („de Ned. Inf'. blz. 69). ¹⁾

Wie zal nu dat kanonnenvleesch in het vuur brengen, waar reeds 55.000 man van het leger in 1e linie verstoken zijn van vast kader?

Ook dit laatste in het midden gelaten, rijst de vraag:

Hoeveel geld zou er nog overblijven van de besparing, die door verkorten oefentijd verkregen wordt, wanneer *daarvan* moet worden betaald hetgeen aan officieren en vrijwillig kader noodig is *méer* dan de tegenwoordige formatie?

Ik zou vreezen dat wij zouden staan voor veel manschappen, voor veel onderdeelen, doch onvoldoende geëncadreerd, of wel voor kaders, maar dan (uit gebrek aan geld) zonder manschappen.

De beantwoording der vraag wordt nog moeilijker, wanneer men op de blzn. 22 en 23 van „Cijfers en toelichtingen” leest, dat het leger in eerste linie slechts uit drie à vier lichteningen bestaat ²⁾.

De rest van de 12 lichteningen moet toch worden geëncadreerd!

Ik stapte over de organisatie-quaestie heen in het artikel in „De Militaire Spectator” van October 1898, omdat ik mij speciaal met de oefenings-quaestie wenschte bezig te houden. Ik meen echter thans met enkele woorden de organisatie te moeten aanroeren, omdat enkelen de meening schijnen toegedaan dat een zesmaandsche oefentijd, die zoo goedkoop is, tot *belangrijke* legeruitbreiding ³⁾ aanleiding zou kunnen geven (wat voor sommigen de zaak aantrekkelijk maakt, vooral waar, zooals ik heb trachten aan te toonen, eene minder juiste groepeerings van cijfers het oog verblindt).

Er zijn ten opzichte der legeruitbreiding overdreven verwachtingen door den Heer SCHÖNSTEDT voorgespiegeld.

Immers, wanneer voor de militia alleen reeds 1¹/₄ ton méer noodig is (*zonder kazerneering*, enz.), hoe hoog zal dan de begrooting van den Heer S. wel moeten worden, wanneer ook eens gedacht wordt aan al het kader. En wanneer men nu eens beperkt ware tot de tegenwoordig toegestane sommen, wat dan? Zouden we dan in het cirkeltje rond-draaien en om het kader te betalen miliciens minder moeten nemen, en omdat er dan zooveel minder soldaten zijn weer onderdeelen gaan supprimeeren, enz., totdat we weer bij het beginpunt van de

¹⁾ Deze *andere* formaties gelden blijkbaar *boven* of buiten de 126.460 hoofden van de formatie in eerste linie. In deze opvatting word ik nog versterkt door de woorden „schutterij of landstorm”, welke als toelichting achter „andere formaties” gesteld zijn.

²⁾ Zou dat ook 5 à 6 moeten zijn? Het zal toch wel niet de bedoeling van den Heer S. zijn om de Inf. van het Leger in 1e linie van \pm 45.000 man op ruim 30.000 man terug te brengen (4 lichteningen à 9500 man = 34.171 man).

³⁾ Let wel dat uitbreiding niet altijd *versterking* is.

Schönstedtsche proefneming zijn? ¹⁾ En wat is er dan gewonnen?

Wij verliezen volgens die methode veel aan geoefendheid, terwijl de winst in getalsterkte niet in verhouding zou zijn tot dat verlies in geoefendheid. Legeruitbreiding is niet altijd versterking der weerkracht.

B. De berekening van den tijd voor oefeningen.

Ik noem hier met opzet niet het woord „oefenprogramma”.

De Heer S. beschouwt de Bijlagen I en II als een uitgewerkt bereedeerd oefenprogramma. Z.W.E.G. houde mij ten goede dat ik in Bijlage II niets anders dan een diensttableau meen te onderkennen, hetwelk door een dag of wat regenweêr of wat overmatige hitte schromelijk in de war kan worden gebracht.

Bovendien gevoel ik niet veel voor *dit* tableau.

Eén greep: de 9e week.

50e, 52e en 54e dag:

7—12 *schietsen*, *exerceeren* en *tirailleeren*, waarna m. i. vooral het geweer meer dan gewone zorg behoeft.

Voor *poetsen* wordt op die dagen uitgetrokken resp. 20, 20 en 0 minuten.

49e dag 7—12 \

51e en 58e „ 7—11 / *exerceeren* en *velddienst*.

Poetsen resp. 50, 60 en 60 minuten.

Het *beginself*, waarop het tableau berust, is mij dan ook niet recht duidelijk. Men zou bij nader bezien zelfs mogen gewagen van eene zekere oppervlakkigheid, die uit des Heeren S'. beide brochures op vele bladzijde valt waar te nemen. Los daarheen geworpen beweringen en beschouwingen mogen mooi klinken, *bewijzen* doen zij niets.

Maar toch er is in Bijlage I eene verdeling van den beschikbaren oefentijd. Jammer daarom dat de Schrijver er zelf slechts eene *ondergeschikte* waarde aan toekent. Immers de opsomming van den voor elk vak *noodigen* oefentijd behoort het uitgangspunt te zijn. Alvorens een sprong te doen, meet men dien toch eerst af. Zoo ook zoude de logische gedachtengang in zake oefentijd moeten zijn:

dát moet de man kennen; dat is in zóóveel tijd te onderwijzen en vast te leggen; daarbij komt zóóveel tijd voor andere zaken — — ergo, zijn — — maanden eerste oefening noodig.

¹⁾ Men vergete niet dat kader *duur* is in verhouding tot soldaten (miliciens). Eén serg.-maj. kost aan *geld*:

Soldij	f 1.77
toelage kleeid.	„ 0.13
	f 1.90 per dag of
	„ 693.— per jaar.

waarbij eerste uitrusting „ 5.—

stel f 700.—

Een milicien van 6 maanden kost volgens S. f 160.—. Men moet dus voor één serg.-maj. dan weer 4.37 mil. laten vallen, hetgeen over 12 lichtingen beteekent 44 man.

Keert men de zaak om, d. w. z. bepaalt men eerst den oefentijd, gaat men dien daarna *verdeelen*, dan — — — ja, dan is het toeval wanneer men in de practijk uitkomt.

Bovendien maakt men dan de geoefendheid ondergeschikt aan den oefentijd en — ik zeide het reeds in het Octobernummer van „De Militaire Spectator” van 1898 — de man *heeft recht* om behoorlijk geoefend voor den vijand te komen; de ouders *hebben recht* dat hunne zonen tot iets meer dan kanonnenvleesch worden opgeleid; en het vaderland *heeft recht* dat voor de persoonlijke offers en de gelden, die het beschikbaar stelt, niet enkel een talrijk, maar voor alles een weerbaar, een slagvaardig Leger worde gevormd, waaraan in de ure des gevaars met vertrouwen de verdediging van den vaderlandschen bodem en de handhaving der onafhankelijkheid kan worden toevertrouwd.

Het zij mij vergund de aandacht te vestigen op het ingezonden stuk van X in de Avondpost van 22 Maart jl. 2^e blad.

Maar nu alweer *Cijfers!*

Ik zal mij bepalen tot het nagaan van hetgeen de Heer S. zegt omtrent:

- 1°. het totaal aantal uren,
- 2°. het schieten,
- 3°. den velddienst.

1°. *Het totaal aantal uren.*

Het totaal van Bijlage I levert 1024 uren, evenals de berekening op blz. 41 der brochure en het uitgewerkte dienstableau in Bijlage II.

Al die uren zijn noodig voor nuttige oefeningen, doch het dienstableau en de verdere berekening stelt veel buiten haakjes. Voor heen en weer marcheeren wordt *geen* tijdverlies berekend; van den eersten tot den laatsten dag begint de oefening te 7 uur v.m. (1 Maart 5 uur v.m. reveille); de inspectiën zijn afgeschafft ¹⁾; baden geeft geen aanleiding tot verlies aan tijd; ziekte en verlof (behalve met Paaschen) schijnen uitgesloten, evenals Israëlitische feestdagen ²⁾; op verlies aan tijd tengevolge van ongunstige weersgesteldheid schijnt niet gerekend; voor oefeningen in het *marcheeren* is geen tijd uitgetrokken, evenmin als voor het leeren overbrengen van meldingen; de dienst van kamerwacht of van schijfzetter moet blijkbaar door anderen ³⁾ worden verricht; voor wachtdienst wordt op geen verlies in tijd gerekend. ⁴⁾

¹⁾ Wellicht herinnert de Heer S. zich toch dat eene proef daarmee genomen is. Wenscht Z.W.E.G. het *opnieuw* te beproeven? Mocht het resultaat *weder* de onmogelijkheid uitwijzen, dan zal op het een of andere vak $26 \times 5 = 130$ uren moeten worden beknibbeld. Omtrent die 130 uren heeft *de practijk* reeds gesproken.

²⁾ Ik merk hier al vast op, dat de Israëlieten niet in den voorpostendienst geoefend worden (af te leiden uit C. en T., blz. 41).

³⁾ Maar door wie? Ik heb geen vrijwilligers.

⁴⁾ Ik zou willen vragen, wanneer miliciens dan toch nooit op wacht trekken, waarvoor dan 10 uur uitgetrokken om hun garnizoensdienst te leeren?

Ja, wanneer dat alles zóó was, zouden de 1024 uren, die in 6 maanden kunnen worden gevonden (volgens de berekening van den Heer S.), ook voor *oefening* kunnen worden besteed en zou men, aannemende dat de laatste kolom van Bijlage I voorstelt den tijd, die noodig wordt geacht voor het onderricht, met de 6 maanden uitkomen, voorloopig natuurlijk daarlatende of de tijd in Bijlage I uitgetrokken voldoende is.

Gelijk men ziet zijn er echter heel wat voorwaarden te vervullen voordat 6 maanden 122 dagen voor compagniesoefening kunnen opleveren.

Aangezien die voorwaarden echter niet vervuld *kunnen* worden, zou ik willen voorstellen na zeer matige berekening er 250 af te trekken, zoodat men op een rendement van 774 uren zou komen.

Hoe de Heer S. komt aan een rendement van 1024 uren?

Op blz. 40, regel 3 v. o., lees ik: „zooals U.W.E.G. zien zult heb ik „gerekend op 140 oefeningsdagen”. Ik heb het gezien maar niet begrepen. Ik kan het met geen mogelijkheid zoover brengen. Maar dat daar gelaten. Laat ons voor een oogenblik aannemen, dat het getal 140 dagen juist is, en dat alzoo de C.-Ct. 122 dagen zou kunnen krijgen van 8 uren (ook in Maart) per dag. Dat zou zijn 976 uren.

Maar neen, zegt Schr., „ik kom tot 1024 uren omdat ik, schrik niet „kapitein, oefeningsdagen van 24 uur invoer”.

Ik ben niet geschrikt van *die* mededeeling; *hetgeen daarop volgt* heeft mij echter verbaasd.

Wellicht, wanneer dan toch iemand schrikken moet, zouden onze brave *niet-Iraëlitische* landgenooten schrikken, wanneer zij vernamen dat hunne zoons des Zaterdagmorgens om 5 à 6 uur zouden uitrukken (het staat er: blz. 41, regel 11 en 12) om alzoo des Zondagsochtends (let wel des ZONDAGS-ochtends) op datzelfde uur ¹⁾ in de kazerne terug te keeren, vuil en vermoeid; en dat hun vrije Zondag zou moeten dienen om kleeding en wapens weer schoon te maken, om eens flink uit te rusten, den verloren slaap in te halen, ten einde 's Maandags morgens om 7 uur weer met frisschen moed en opgewekten geest te kunnen beginnen.

Wellicht zou ook de Heer S. schrikken, wanneer Z.W.E.G. een „non possumus” zou te hooren krijgen en daardoor alweer een aanslag op de tijdsberekening zou worden gepleegd.

Immers door den oefeningsdag van 24 uur naar een ander deel van de week te verplaatsen, komt men heel anders uit. Gesteld men rukt Woensdagochtend uit en men komt Donderdagmorgen thuis, dan verliest men natuurlijk den Donderdagvoormiddag, hetgeen $6 \times 5 = 30$ oefeningsuren beteekent.

Waarop *die* zouden moeten worden gevonden, weet ik niet, aangezien er geen ruimte voor „tegenvallers” is gelaten.

Maar, zou men zeggen, er blijft toch winst in de oefeningsuren te constateeren door het invoeren van dien 24 uren oefendag. Immers

¹⁾ Of later? in verband met het heen en weer marcheeren.

men kan rekenen op 16 uren oefening in den velddienst ¹⁾, terwijl in de overige 8 uren wordt gemarcheerd naar en van het terrein en bovendien, het opslaan van tenten, graven van keukens, latrines, fourageeren, bereiden van het eten, zijn toch ook nuttige zaken die de man leert. ²⁾

Uitstekend, zou ik antwoorden, maar één van beide: óf den volgenden dag wordt des voormiddags gerust en des namiddags gepoetst en dan is de winst 0; óf, wanneer men er alles uit wil halen, wat er in zit, en 8 uur winst wil berekenen, dan wordt de man letterlijk afgebeeld. Prettig vooruitzicht! Om 6 uur thuis, om 7 uur weer uitrukken. In den 24-urigen veldwachtdienst is bovendien haast geen tijd van rust, vooral niet wanneer er een tegenpartij aan te pas komt.

Wanneer men het even narekent, komt men dadelijk tot die conclusie.

Ik hoop niet verkeerd begrepen te worden. Oefeningen van 24 uur worden „als zoodanig” niet door mij bestreden. Ik bestrijd dan ook niet het denkbeeld, dat lang niet nieuw is en reeds herhaaldelijk toepassing heeft gevonden, maar wél de conclusie dat daardoor winst in oefeningsuren zou zijn te verkrijgen.

Wat van grooten invloed is op het totaal der noodig geachte oefeningsuren, dat zijn het aantal en de soort der noodig geachte oefeningen.

Ik wil niet uitweiden over de velerlei zaken, die door den Heer S. eenvoudig achterwege worden gelaten. Eene belangrijke, hoogst gewichtige aangelegenheid mag echter niet onbesproken blijven. Het is het totaal uitsluiten van *marschoefeningen*, en dat voor de Infanterie! ³⁾

Ik heb meermalen de meening hooren uiten, dat nu wij, tengevolge van de hoogere eischen die velddienst, tirailleeren en schieten stellen, zooveel minder tijd hebben dan voorheen om te *leeren marcheeren*, men bij manoeuvres ook veel meer achterblijvers dan vroeger ziet. Wanneer dat zoo is en eenigszins algemeen is, wat zoude dan de toekomst opleveren, wanneer *in het geheel* geen marschoefeningen meer gehouden worden?

Ik trok daarvoor uit (als gewenscht) 180 uren. Die uren worden door S. bespaard op het verblijf onder de wapenen van de militie, maar wanneer dat komt ten koste van de marschvaardigheid van het leger, zal men dat toch wel niet als *winst* willen aanmerken.

Doch laat ons thans overgaan tot:

2°. *Het schieten.*

Hoewel de Heer S. den lezer van „Cijfers en toelichtingen” in het onzekere laat omtrent het oogenblik, waarop Z.W.E.G. zich denkt de schietoefening (naar de schijf) te doen beginnen, meen ik niet ver

¹⁾ Die zijn er ten minste voor uitgetrokken.

²⁾ Die wil ik in gedachten gaarne bij pionieren voegen. De Heer S. deed dat niet. Dit is dus een „meevaller”.

³⁾ Men leze daarover: Organ 1899, blz. 1—95.

van de waarheid te zijn, wanneer ik aanneem dat dit geschiedt op den 50^{en} dag (Bijlage II).

Voor het schieten zijn uitgetrokken:

7 oefeningen à 2 uren = 14
8 „ à 2½ „ = 20
4 „ à 3 „ = 12
3 „ à 4 „ = 12

Totaal 22 oefeningen en 58 uren.

Daarvan wordt 20 maal ten 7 u. v. m. uitgerukt, zoodat de tijd benodigd voor:

het appèl, het nazien der geweren, den marsch naar het schietterrein¹⁾, het onderzoek bedoeld in de 3e al. van § 73 Voorsch. Wap. en Sch.-Oef.,

onder den voor oefening uitgetrokken tijd is begrepen. Alles te zamen is dit minstens een uur.

De sterkte der lichter wordt aangenomen op 66 man per compagnie, terwijl mij met nog geen 40 man 2½ uur noodig bleken om *de geheele lichter* 5 patronen te doen schieten en alleen door combinatie met andere oefeningen behoefde ik slechts op 1 uur *per man* te rekenen. Op meer dan ééne baan kon men dan echter bezwaarlijk schieten met het oog op het onderwijzend personeel.

In de noot (bij Bijlage II) lezen wij:

„Bij de schietoefeningen met scherp wordt verondersteld dat de sectiën beurtelings schieten”. Hierin ligt dus de oplossing. Eene regeling, zooals door mij bij herhaling is medegedeeld en waarbij de rest der comp^{ie} op andere wijze geoefend wordt, is dus ook in de gedachte van den Heer S. opgekomen.

Maar dan staat Z.W.E.G., in dit opzicht *naast* mij (zie blz. 326) en ik sta niet alleen, want ik zag hier niet anders.

Echter moet ik dan bezwaar maken tegen de uitdrukking in de noot (Bijlage II) luidende: „de schietoefening overigens zóó te regelen dat niet „twee geheele morgens, of 10 uur per week, *verloren gaan* (NB!) om per „man 10 patronen te verschieten”.

Alsof zulks *thans* geschiedt bij hen, die toch handelen op de wijze als de Heer S. voorstelt.

De bedoelde noot (Bijlage II) levert eenig gemak op bij het nasporen van het *aantal* individueele oefeningen, die de Heer S. beschikbaar schijnt te stellen voor de *opleiding*. Ik heb de gevolgtrekking gemaakt, dat de oefeningen van langeren duur (2½, 3 en 4 uren) beschouwd mogen worden als de *gezamenlijke* oefeningen, die trouwens ook meer tijd in beslag nemen. Deze zouden dan tot een getal van 15 zijn uitgetrokken, wat van het standpunt van den Heer S., die het gevechtsschieten hoogst nuttig en noodzakelijk acht (ik trouwens óók), niet te veel mag worden geacht.

¹⁾ In vele garnizoenen op ¾ uur en meer van de kazerne gelegen.

Is deze gevolgtrekking juist, dan blijven er 7 oefeningen voor het individueele schijfschieten over.

Alzoo *zeven* (zegge 7) oefeningen!

Daarin moet den man de geheele *opleiding* ¹⁾ als schutter worden gegeven, moet hij vertrouwen in zijn geweer en in zijne eigen schietvaardigheid krijgen (dat kan men hem niet aanpraten); na die 7 oefeningen is de man kant en klaar, wat het juist schieten betreft!

Men *geloove* dat, want *overtuigd* zal men daarvan wel niet zijn.

Ik vrees echter, dat men op die wijze nòch juistheidsschutters nòch gevechtsschutters zal vormen.

3°. De velddienst.

De Heer S. kan alles wat de man van velddienst moet weten — en dan nog wel aan eene lichte van 66 man — onderwijzen in 201 uren ²⁾.

Aan het slot van het Naschrift (Mil-Spect. 1898, blz. 648) heb ik gevraagd:

„Bij verschil van meening omtrent de voor een onderwerp noodigen „tijd verwacht ik ook bij bestrijding eene opgave van cijfers „met bewijs, waarom het niet zooveel minder tijd mogelijk is en hoe „men het kan aanleggen om in *korter* tijd het verlangde te *onderwijzen* „niet alleen maar bij den man *vast te leggen* en zulks niet theoretisch „maar practisch ³⁾.”

Waar het nu een zoo groot verschil geldt (niet minder dan 200 uren) had ik verwacht daarvoor eene afdoende verklaring te vinden. Dát verschil schijnt mij belangrijker dan de 50 uren, die *ad 3°*. op blz. 45 en 46 van „Cijfers en toelichtingen” besproken worden. Ik ben het met het gestelde op die bladzijden niet eens, doch daarover later.

¹⁾ Het gezamenlijk vuur (gevechtsschieten) is geen opleiding meer maar *toepassing*.

²⁾ Bijlage I geeft aan 197 uren. Dit is denkelijk eene vergissing. Het totaal 1024 blijft onveranderd door eene toevallige vergissing in omgekeerden zin: voor schieten is in Bijlage I 120 uur uitgetrokken, terwijl Bijlage II 116 uur aantoot.

³⁾ Aan den Heer DE RIDDER.

Met de laatste zes woorden bedoelde ik, dat het verlangde niet enkel bij de theorie den man werd ingepompt; maar dat zooveel practische oefening werd berekend, dat met grond mag worden aangenomen dat hij, al wat hij weten moet, doorloopen heeft; en verder, dat hij het voldoende herhaald heeft om er „voor goed achter” te zijn. Natuurlijk was het *niet* mijne bedoeling, dat men op grond van practische *ervaring* het bewijs zou leveren dat de geheele opleiding in zes maanden mogelijk is. Dát zoude onbillijk zijn. Een *Compies Comdt* zou het niet eens kunnen omdat hij gebonden is aan andere uren van reveille, enz., dan die de Heer S. voorstelt. Bovendien van den Heer S. zelven, die niet in de gelegenheid is het practisch te beproeven, zou ik niet eischen practische *ervaring*.

De Heer S. heeft het der tegenpartij niet gemakkelijk gemaakt in zijne eerste brochure („de Ned. Inf.”) door, niettegenstaande zijne belofte, het bewijs achter te houden voor de meening dat een soldaat in 6 maanden te vormen zoude zijn. *Hij* heeft aangeboden een bewijs met *cijfers*, doch het niet gegeven. Toen heb *ik* cijfers genoemd.

Ik heb gevraagd bestrijding dier cijfers. Z.W.E.G. geeft een zeer beknopt overzicht en een dienstableau zonder toelichting. De bloote mededeeling toch, dat 201 uren worden uitgetrokken voor velddienst, kan bezwaarlijk gelden als afdoend bewijs, dat die tijd voldoende is om den man in dat vak grondig op te leiden, te minder waar het te onderwijzen personeel op 66 in plaats van op 40 recruten wordt aangenomen.

Welnu, hoe weinig aanlokkend het ook is, ik zal trachten het bewijs te leveren, dat het overzicht berust op misrekening en tot teleurstelling in de practijk *moet* leiden.

De eenige argumenteering voor de velddiensturen vindt men op blz. 41, alwaar, behalve de mededeeling dat velddienstoefeningen zonder tegenpartij een zeer problematiek nut hebben ¹⁾ (wat ieder met Schr. eens zal zijn), te lezen staat (regel 15—11 v. o.):

„Zie van zulk een regeling (oefeningsdagen van 24 uur) stel ik mij voor de oefening van den troep oneindig meer nut voor dan herhaalde velddienstoefeningen tusschen 7 en 12 v. m., *waarbij voor de oefening in den regel slechts 3 uur overblijven en waarbij geen enkel onderdeel der oefening tot zijn recht kan komen* ²⁾”.

Ik heb dadelijk belangstellend Bijlage II opgeslagen, om te zien hoe dan de tijdverdeling voor het onderricht in den velddienst door den Heer S. gedacht is.

Ik heb mijne oogen niet kunnen gelooven. Ik heb herlezen, nog eens gelezen, gerekend, weer nagerekend, maar telkens kwam ik opnieuw tot de ontdekking dat hier een zóó groote strijd is tusschen den Heer S. en zichzelf, dat ik mijn oordeel tot later daarover moet opschorten. Wellicht vergiste ik mij tóch. Ik kan maar niet begrijpen hoe men zichzelf zóó kan tegenspreken.

Bijlage II geeft (behalve de bewuste 6 oefeningen van 16 uur):

		2 oefeningen van 1 uur.	
37	}	2 " " 1½ "	} Volgens blz. 41, regel 11 en 10 v. o., komt hierbij alzoo geen enkel onder- deel der oefening tot zijn recht.
		13 " " 2 "	
		11 " " 3 "	
		4 " " 4 "	
		5 " " 5 "	

Bij twee oefeningen wordt heen *en* weer gemarcheerd en bij de ove-

¹⁾ Het is echter noodig daarmee te beginnen. Bajonetschermen zonder tegenpartij is ook niet veel anders dan gymnastiek, maar vóórdat men tot partij-schermen overgaat moet men den man eerst onderwijs zonder tegenpartij hebben gegeven, al is 't maar kort.

²⁾ Ik cursiveer.

rige (op 3 na) is óf de heen- óf de terugmarsch onder den genoemden oefeningstijd begrepen.

En met die 37 oefeningen is het uit.

Ik vergis mij toch niet. Het staat er!

Het tegenwoordig geslacht kapiteins krijgt een sans-prendre wegens velddienstoefeningen van 7—12, die tekort heeten om iets goeds te leeren, — en, om te bewijzen hoe het dan wél zijn moet, krijgen we als voorbeeld . . . oefeningen, die nog korter zijn!

Doch dat nu daargelaten.

Mogen we aannemen dat de bedoelde 37 oefeningen (heen en weer marcheeren *inbegrepen* te zamen 105 uren) bestemd zijn voor de af-richting van den man in den marschveiligheidsdienst en den ophelderingsdienst? En kan in de voor *oefening* overblijvende (stel 75 à 80) ¹⁾ uren met 66 man beoefend worden al hetgeen zij van die onderdeelen van den velddienst moeten weten?

Ik moet daarbij vooropstellen, dat op theoretische voorbereiding bezwaarlijk zal kunnen gerekend worden. Immers hoe de miliciens (men denke eens aan onze brave boerenarbeiders en schaapherders uit Drente) in $71\frac{5}{12}$ uur ²⁾ theoretisch behoorlijk onderlegd zullen zijn, is mij toch al een raadsel.

Ik zal mij niet te veel in details verliezen, maar toch even zeggen dat bij 6 oefeningen in den voorpostendienst — wanneer men 2 veldwachters à 33 man maakt (de dienst is dan nog al zwaar en het is voor den oudsten sergeant een heele administratie om „de zaak te doen marcheeren”) — aan elk man de gelegenheid kan worden gegeven om *éénmaal* (zegge *één* keer in zijn geheelen dienstdienst) gedurende 2 uur post voor het geweer te zijn bij dag en *éénmaal* bij duisternis (dit laatste niet eens voor allen, daar \pm de helft dien dienst slechts 2×2 uren over dag zal kunnen verrichten). Voor den dienst op dubbelpost en korporaalspost (samen) kan nog niet aan ieder man *één* dagbeurt worden gegeven, d. w. z. dat hij 4×2 uur (waarvan 2 à 4 uur bij duisternis) op post staat ³⁾. In dien tijd moet hij zijne verplichtingen *leeren* en daarmee is het uit. Daarmee moet hij het voor zijn geheele leven doen.

Is de Heer S. daarmee tevreden?

¹⁾ Ik wil niet het voorbeeld van den Schrijver volgen en dus niet op 2 uur voor heen en weer marcheeren rekenen, anders zouden er slechts 69 uren overblijven.

²⁾ De *tijd* is tot in $\frac{1}{6}$ gedeelte van uren nauwkeurig in het diensttableau aangegeven. De *onderwerpen* (waar ik meer benieuwd naar ben) mis ik.

³⁾ Is de lichte slechts 40 in plaats van 66 man sterk, dan wordt de toestand wel iets gunstiger (altijd wanneer men evenveel posten uitzet), maar de dienst is dan onmogelijk 24 uur vol te houden. Stelt men zich met minder posten tevreden dan blijft de toestand als hier omschreven.

En voor den marschveiligheidsdienst (aannemende dat daarvoor alle overige 37 oefeningen bestemd zijn) zal men het met de voorgestelde oefeningen bezwaarlijk verder kunnen brengen, dan dat de man eenige malen bij de spits en een paar maal bij eene doorzoekingspatrouille is ingedeeld geweest.

En den dienst bij de verbindingsrotten, waar zooveel op aankomt, kan de man één, hoogstens tweemaal verrichten.

Ook daarmede tevreden?

Men kan zich niet verschuilen achter het *kader*.

De korporaal, die eene doorzoekingspatrouille aanvoert, kan het zijnen manschappen niet meer zeggen hoe zij te handelen hebben, want de manschappen zijn, wanneer de patrouille *goed* marcheert, *niet* bij hem noch bij elkander; en wachten, tot al die redenaties zijn afgeloopen, daarvan kan niets komen. Uit verschillende gevechtstoestanden is te bewijzen, dat het afmarcheeren der veiligheidstroepen *zeer snel* moet geschieden. Daaruit volgt dat de man *weten* moet en *goed* weten ook, wat hij in verschillende functies te doen heeft, en dat er alzoo geen tijd is hem dit op het oogenblik der toepassing in herinnering te brengen; m. a. w. dat hem een en ander bij zijn *opleiding* tot soldaat geleerd moet worden.

Ik weet niet of de Heer S. wel eens een compagnie gecommandeerd heeft als voortroep gedurende eenigen tijd, bijv. — bij manoeuvres.

Welnu, wanneer de dienst door de *manschappen* niet volgens de, met zorg (maar dat kost tijd), onderwezen beginselen wordt uitgevoerd, dan is het verband allicht maar losjes, heeft de C.-Ct. de compagnie niet in de hand en loopt hij de kans menige patrouille te verliezen, of, wat nog erger is, het gevaar bestaat dat hij zich beveiligd waant en dit in werkelijkheid niet is.

Houdt de hoofdmacht halt, dan stellen zich de patrouilles op als „voorloopige posten”. Ieder man moet snel de beste plaats kiezen. De patrouillecommandant kan het niet overal gaan controleeren. Trouwens hij heeft zijne aandacht bij zoóveel dingen noodig. Men kan hem wel verantwoordelijk stellen, maar zonder goed onderrichte manschappen is de taak *te* zwaar.

Den man moet alles in vredestand onderwezen worden en hij moet zijne verplichtingen hebben *begrepen*. Immers hij moet soms dingen doen, die geheel en al in strijd zijn met hetgeen de natuur of de neiging hem ingeeft.

Een concreet geval.

De spits stoot op den vijand en opent het vuur. De rechter-doorzoekingspatrouille heeft geen vijand tegenover zich, rukt dus voort, doch zal spoedig de spits moeten ondersteunen door vuur. De man vooruit moet voorwaarts en buitenwaarts blijven waarnemen.

Voor dien man bestaat echter de neiging om de kameraden te helpen; het schieten trekt zijn aandacht naar links, het belang der zaak evenwel vergt, dat hij zich daardoor niet laat afleiden, maar voor de beveiliging en waarneming rechts voorwaarts blijft zorgen.

Nu bewere men, dat de man wel zal doen wat hem gelast is. ¹⁾ Ik wil het gaarne gelooven. De geschiedenis leert echter dat de nieuwsgierigheid van schildwachten aan postcommandanten wel eens parten gespeeld heeft. Zoo zou de hierbedoelde rechter-doorzoekingspatrouille wel eens voor eene eigenaardige verrassing kunnen komen te staan, wanneer de commandant niet tijdig werd gewaarschuwd.

Men kan daaraan een gevechtsbeeld vastknoopen waarin de inleiding heel anders verloopt dan het had kunnen zijn, en dat door de schuld van een enkel man. Het zal later door energiek handelen van de grootere afdeelingen wel weer terecht kunnen komen, maar dat kost dan bloed.

Daarom acht ik het gewenscht dergelijke zaken den man practisch te leeren. Laat hij er zelf eens „inloopen”, in vredestijd wanneer het geen kwaad kan, dat bespaart ons veel misère in den oorlog. Hij moet het *doen* en *veel doen*. En *veel doen* kost *veel tijd*!

Het ware misschien wel nuttig deze en dergelijke „Türken” eens te verzamelen; ieder heeft er wel eenige in voorraad. Dat zou heel wat gemak opleveren, bij de opleiding van den man.

Er is een principiëel verschil tusschen den Heer S. en mij waar het de opleiding van den man betreft en deze toch beheerscht eigenlijk het geheele vraagstuk.

De Heer S. heeft blijkbaar steeds en uitsluitend den grooten veldslag voor oogen, waarin niet enkel de man maar ook de compagnieën, enz., aan bepaalde grenzen gebonden zijn. ²⁾ Ik daarentegen houd meer bepaaldelijk het oog gevestigd op het gebruik van kleinere afdeelingen, zelfs van de kleinste troepjes, ja op het zelfstandig optreden van den enkelen man.

Ik heb mij dit voorgesteld, zijnde zulks m. i. het meest in overeenstemming met het optreden van *onze* troepen en met het terrein waarin *door ons* gestreden zal worden, terwijl het bij de beveiligende afdeelingen bijna uitsluitend daarop aankomt.

Zijn onze compagnieën voor dat zelfstandige optreden of in klein verband goed geoefend, dan komt, naar mijne bescheiden meening, de opleiding van de compagnie in grooter verband met een paar regimentsoefeningen en manoeuvres terecht en kunnen wij den grooten veldslag ook wel met vertrouwen tegemoet gaan.

In het Octobernummer van „De Militaire Spectator” 1898, (o.a. blz. 618 regel 12—24, blz. 635 regel 19—13 v. o. en op andere plaatsen) heb ik dat verschil van standpunt reeds aangeduid. De brochure „Cijfers en toelichtingen” is mijne bovenneergeschreven meening komen versterken.

In den grooten veldslag, ja, daar is voor infanterie, die ten aanval oprukt: „rechtvooruit, schieten, en recht achteruit” alzo het voor-

¹⁾ Hij zal het ook wel eens zonder „last” moeten doen, wanneer hij vèr voor was.

²⁾ Zie „Cijfers en toelichtingen” blz. 43, regel 5, en blz. 40, regel 10—12.

naamste. Bij de inleiding van het gevecht is er echter meer ruimte en bij het gevecht van kleinere afdeelingen dan Divisiën en Brigades, alsook bij het verdedigend gevecht, is er meer gelegenheid om toe te passen, hetgeen den Heer S. zoo overbodig schijnt.

Het komt mij voor, dat — gelet op machtsverhoudingen — de zienswijze van den Heer S. niet zonder bedenking kan worden aangenomen. Waar voor ons leger de groote massa's minder op den voorgrond zullen kunnen treden, moeten m. i. hooger eischen worden gesteld aan de geoefendheid der kleinere afdeelingen, zelfs aan de individueele geoefendheid van den man. En waar wij over eene, ook naar verhouding, slechts zwakke cavalerie kunnen beschikken, moet naar mijne meening de infanterie zelve veel meer dan in andere legers voorzien in den verkennings- en beveiligingsdienst en er dus aan de opleiding van den man voor dien dienst veel zorg worden besteed.

In de bladzijden 42—46 van „Cijfers en toelichtingen” wijdt de Heer S. eenige beschouwingen aan de *eischen* aan den man te stellen.

Blijkbaar is het verschil van 150 uren niet alles wat kan worden aangevoerd. Immers op blz. 46, regel 9 en 10, wordt gezegd: „En zoo „zoude ik kunnen voortgaan, maar ik zou dan te veel van Uw geduld vergen”.

Het spijt mij, dat mijn geduld niet op wat zwaarder proef is gesteld. Ik had er den tijd met genoeg voor over gehad. De aangevoerde 150 uren toch beteekenen niets bij het vele dat onverklaard blijft.

Wanneer ik de zaken, waaromtrent het verschil slechts gering is, buiten rekening laat, kom ik tot het volgend overzicht:

Onderwerpen.	Cijfers en toelichtingen Bijlage I en II.	Mil. Spect. 1898.
exerceeren,	159	240
velddienst,	201	440
theorie,	71 ⁵ / ₁₂	135
appèls, rusttijden,	120 ¹)	400
heen en weer marcheeren,		
schieten,	116	241
marschoefeningen.	0	180
Totaal	667 ⁵ / ₁₂	1636

Een verschil dus van bijna 1000 oefeningsuren. Ik breng daarbij beleefd in herinnering, dat de *beschikbare* tijd m. i. door den Heer S. te hoog is getaxeerd (ik schat, dat door den Heer S. op minstens 250 uren te veel is gerekend).

¹) Het is duidelijk dat bij korter tijd het cijfer lager dan 400 moet uitvallen. Ik zou echter durven wedden, dat we in de eerste 6 maanden een heel eind boven de 120 uren komen. Ik vond 400 uren al *weinig*.

Maar laat ik nu eens zien in hoeverre het mogelijk is de opgesomde zaken (blz. 42—46, C. en T.) onbeoefend te laten.

De Heer S. brengt die zaken onder drie categorieën:

- 1°. wat tot de taak van het kader behoort,
- 2°. veel van wat in vreedestijd toch niet beoefend kan worden, ¹⁾
- 3°. zaken die de Heer S. niet noodig acht.

Ad 1°. De Heer S. zegt:

„Leert men den man, hetzij in de tirailleurlinie, hetzij op patrouille „op het commando „Halt” onmiddellijk neer te vallen, dan kent de „man van punt A 7 naar mijne meening al voldoende” enz.

Waarlijk dat is niet veel. Het lijkt wel of de soldaten marionetten moeten zijn.

Maar wanneer bij mij de man op patrouille op het teeken (niet *commando*) „Halt” onmiddellijk neervalt en zijn verstand niet verder gebruikt, dan heeft hij heel veel kans van zijn patrouillecommandant, wanneer die bij hem komen kan, een standje te krijgen, want dan deugt het in 9 van de 10 gevallen niet.

En bij het tirailleeren?

Ja, bij het *werktuigelijk* tirailleeren, maar dat is een quaestie van korten duur. Bij het *toegepast* tirailleeren in de slaglinie — dit wil ik wel toegeven — is 's mans beweegruijnte beperkt. Maar bij de inleiding van het gevecht, als 't ware eene voortgezette verkenning, dáár komt den *man* een richtig gebruik maken van het terrein in hooge mate te pas. Dáár tirailleert hij veelal niet in een groep. De manschappen der patrouilles moeten (verband met elkander houdende en onder het bereik van stem of teekens van den patrouillecommandant) „vooruit scharrelen”. In 's mans voordeel is het dan, wanneer hij een vluggen blik op het terrein heeft; want hij *moet* vooruit.

En wanneer door den voortroep groepen of halve groepen ter versterking worden gezonden, die in de ruimte tusschen de patrouilles vooruitgaan, dan is voor de groepen en ook voor de tirailleurs de keuze van terrein en dekking vrij wat ruimer dan voor de later volgenden in de *slaglinie*.

Bij elke inleiding tot een gevecht komt dat vlug en oordeelkundig gebruik maken van het terrein te pas (Voorschr. Velddienst § 240, 11, 13 en 14).

En verkeerden de gevechtspatrouilles, enz., niet in dezelfde door mij bedoelde omstandigheden?

Men moet het den menschen, en *allen* menschen leeren, want wie weet welke taak aan zijne compagnie of aan een gedeelte daarvan zal worden aangewezen, en wat hangt er dikwijls niet veel van den enkelen man af.

De 40 uren voor de beoefening van die belangrijke zaak schijnen *mij* toe niet verloren of nutteloos, noch overbodig te zijn, waar het toch

¹⁾ Iets is noodig of het is het niet. De Heer S. neemt aan dat het noodig is; welnu, dan moet het ook onderwezen worden. Het kan in den regel wel.

vaststaat dat door flink en goed optreden der voorhoede ¹⁾ voordeelen kunnen worden behaald en punten van aanbelang worden bezet, of dit aan den vijand kan worden belet, terwijl een en ander later misschien stroomen bloeds zou kosten.

Ook de Recrutenschool, Hoofdstuk III, geeft aanwijzingen, waaruit volgt dat voor de *soldaten* nog gelegenheid genoeg is om het geleerde in toepassing te brengen, ook al zijn zij niet bij *patrouilles* ingedeeld.

De Heer S. wil het hun ook wel leeren ²⁾, maar dan bij den velddienst.

Moet dat nu ook al in die 75 à 80 uren? Ik vrees dat de oefening in den *velddienst* daaronder niet weinig zou lijden, wanneer men die details dan moet gaan onderwijzen. ³⁾ Men behoort er wel op te letten, maar dat is iets anders. Bij de *velddienstoefening* moet de man het geleerde toepassen.

Omtrent A 9 zegt de Heer S. (blz. 43): „Het richten in het terrein „komt natuurlijk bij oefeningen in het tirailleeren tot zijn recht”.

Ik vind het nog niet zoo heel natuurlijk, dat die zaak daar tot zijn recht zou komen, om de eenvoudige reden dat men dan met heel iets anders bezig is.

Men kan wel „aan” en „vuur” commandeeren en *ongeveer* zien of de menschen geen fouten van een graad of tien maken. ⁴⁾

Verscherpt men de *contrôle* bij het tirailleeren, dan ontaardt de gevechtsoefening in eene individueele richtoefening, die voor één groepscommandant niet gemakkelijk is, althans zeer tijdroovend. Allicht komt er dan niet veel van het tirailleeren zelf. ⁵⁾

Ik zou dus niet gaarne die 20 uren schrappen, te minder daar dit onderricht op het schietterrein kan worden gegeven aan de sectie, die spoedig moet schieten (het is niet vermoeiend, heel nuttig en opwekkend).

¹⁾ En dit geschiedt in de eerste plaats door de op zeer ruime afstanden verspreide *patrouille-menschen* en *voortroep-menschen*, die toch maar niet flamberge au vent op den vijand moeten, noch kunnen instormen.

²⁾ Dus is het dan toch noodig?

³⁾ Dat zou zoo ongeveer zijn, alsof men bij de beschrijvende meetkunde het rechtlijnig teekenen wil onderwijzen.

⁴⁾ Maar hoe *contrôleert* men het?

Het onderwijs in deze sluit *contrôle* in zich. Vandaar dat ik dan ook het woordje „richt*contrôle*ur” daar plaatste. Voor het doel leende ik er een paar richt*contrôle*urs van andere compagnieën bij.

⁵⁾ Het is hier alweer de quaestie van *onderricht* en *toepassen*. Dat er bij het tirailleeren verder zooveel doenlijk op gelet moet worden is duidelijk. Een van mijne collega's laat bij het tirailleurvuur zelfs den man (als ware hij voor de schijf) zacht zeggen: rechts, links, te hoog, te laag.

Een uitstekende gedachte. Dat houdt den man aan het goed richten (al zal er wel een enkele onderloopen, die den groepscommandant een romannetje opdischt) en het bevordert tevens de *kalmte* van den tirailleur.

Belangrijk, om daaromtrent eens iets te lezen, zijn de „Gespräche zweier Infanteristen” van Oberst REGENSPURSKY.

Is dat „bezighouden” zou ik den Heer von SCHMID willen vragen.

Ad. 2°.

Omtrent A¹² en A¹³ beweert de Heer S., dat de daarvoor uitgetrokken 30 + 10 = 40 uren zouden kunnen wegvallen, omdat het in vreedetijd toch niet beoefend kan worden.

Dit komt mij voor een hoogst eigenaardige redeneering te zijn.

Iets is noodig of niet noodig.

Dat de Heer S. het nog niet heeft zien doen, spijt mij, maar is dat nu een bewijs dat het niet beoefend kan worden?

Ach, men kan soms met een goed woord zooveel gedaan krijgen, wanneer men iets wil doen, mits men het doe op een oogenblik waarop het den eigenaar geen nadeel berokkent. Dit is echter in den regel des winters. Daarvoor moet men natuurlijk te voren afspraken maken.

Een voorbeeld.

Ik meen in 1887, werden bij een manoeuvre Leidschendam en Veur aangevallen. De verdedigers hadden de huizen bezet en vuurden uit ramen enz. Evengoed als men dat in een dorp kan gedaan krijgen (ik meen dat dit niets kostte), kan men ook wel eens eene hoeve bezetten en is er zeker niets tegen, eene verhakking te maken, mits men op een gelegen oogenblik komt. Daarom is de C.-Ct. wel eens niet bij zijn Comp^{ie}. te vinden, wanneer er oefeningen zijn, die hij heeft vastgesteld en die hij aan zijn luitenants kan overdragen. *Voorbereiding* van oefeningen is ook een nuttig werk en dat behoort mede tot de taak van den C.-Ct.

Dat echter ter zijde.

Wil de Heer S. iemand van meer autoriteit dan die ik, als eenvoudig kapitein, heb?

Welnu, ik herinner mij, dat de tegenwoordige kolonel PRINS mij verhaalde, in de buurt van Delft, huizen in staat van verdediging gebracht te hebben; met zijne compagnie door en over alles te zijn gegaan, zonder dat dit tot kosten aanleiding gaf.

Heeft de Heer S. dus nog nimmer iets anders zien doen dan „greppeltjes en putjes graven”, dan is zulks zeer jammer. Hij vrage eens bij zijn eigen bataljon en zal daar wel een collega vinden, die hem nadere verhalen uit Delft kan doen.

Het door mij aanbevolene gebeurde misschien meer dan men denkt.

Daarom, nu Z.W.E.G. zelf bekent nog niet voldoende te hebben rondgekeken, geve hij ons toch niet ten aanhoore van het Nederlandsche volk een brevet van onbekwaamheid of van — wat nog erger is — plichtverzaking. Wellicht zal zijn oordeel zich wijzigen, wanneer hij zelf eene compagnie geoefend heeft. Dan zal hij tevens zien hoeveel moeite, zorg, overleg en tijd zulks kost.

Dat ik aan veldtroepen geen werkzaamheden leer, die tot de speciale oefeningen behooren voor de vesting-infanterie ¹⁾, is nog al duidelijk.

¹⁾ C. en T., blz. 44, regel 13—19.

Wanneer daarvoor tijd *overbleef*, zou ik de eerste zijn om te zeggen: waarlijk de miliciens kunnen wel wat vroeger naar huis, want dat hebben ze niet noodig en om hun dingen te leeren, die ze niet noodig hebben, daarvoor zijn hun tijd en 's lands' geld te kostbaar.

Ik stem toe dat bij *manoeuvres* het in toepassing brengen van het geleerde in A¹³ niet veel en tot dezen zomer ook A¹² zeer spaarzaam geschiedde (in 1891 werd de Drieberg wel versterkt, zelfs voor etagevuur ingericht, maar dat was bij den verdediger en daar kon dus getraceerd worden). Dezen zomer hadden wij eene ruimer vergunning. Wanneer dit ook in de toekomst mag worden verwacht, zal er — ook bij den aanval — wel meer gegraven worden.

En kan men dan op het *kader* rekenen voor traceeren? Wanneer eene tirailleurlinie neervalt of een voortroep in stelling komt om den opmarsch te dekken, en de manschappen van de schop gebruik moeten maken om zich te dekken, zou er dan sprake kunnen zijn van traceeren? De menschen moeten geleerd hebben liggende te graven, opdat dit vrijwel onopgemerkt voorbij ga.

En dat zal zoo ook wel gaan gebeuren. Het eenige wat aan de manschappen of liever gezegd aan het kader nog weleens verweten zal kunnen worden, is dat er vooreerst *niet spoedig genoeg* toe overgegaan wordt, maar dat zal een gevolg zijn van het jaar in jaar uit geldige verbod „er mag niet gegraven worden”. Dat zit er nog te vast in.

Langzamerhand zal het wel vlugger gaan, want dan raakt de schuchterheid er wel uit.

Maar, zooals gezegd, van traceeren kan daarbij niets komen. De uren voor die oefeningen schrappende, weet ik zeker dat er ook van het *graven* niets zal komen, en dat zou bloed kosten in oorlogstijd, wees daar zeker van. Het zal stroomen bloed kosten eer in oorlogstijd datgene er in zit, waarvan in vreedestijd geen gewoonte is gemaakt.

En daarom is het te hopen dat ook z.m. (lees: zoo mogelijk) bij alle garnizoenen gelegenheid tot graven, als bedoeld in A¹² (vooral voor den aanvaller), moge worden gevonden.

Misschien heeft Z.W.E.G. ook nog nimmer — behalve bij de oude zwemschool in den Haag — polsbruggen (zoogen. Sabronbruggen) zien slaan. Had ik dat geweten, ik had hem eene invitatie gezonden om de manoeuvre in 1897 eens meê te maken.

Maar 't is waar, er was *kader* bij. Het *slaan* van de brug moet echter door soldaten geschieden en wanneer die 't niet kennen, gaat de polsbrug te water met en benevens hen die er over gaan.

Mijn menschen in '97 kenden het goed. In 1898 had ik er geen tijd voor om 't hun anders dan op het exercitieveld over een droog slootje te leeren. Maar dat is het eiereten niet.

Ad. 3°. De critiek op A¹⁰ is wezenlijk niet onaardig om te lezen.

Versplinterde hersenpannen, vergruizelde beenderen, alsmede de schietvaardigheid van Jansen en Pietersen worden hier ingevoerd Zelfs de bokschutters worden niet vergeten

De zaak is echter anders.

Het ligt voor de hand dat ik mij niet voorstel met de miliciens de verwondings-quaestie te behandelen Wel echter dient de man te weten welke der op het terrein aanwezige voorwerpen hem dekking tegen vuur verschaffen en welke niet. Men kan het er toch niet op laten aankomen, denkende de man zal het wel merken: wordt hij door de dekking heen getroffen dan deugde die dekking niet ¹⁾.

Voorts dient hij te weten op welke doelen hij nog behoorlijk uitwerking heeft, opdat zijn geschiet iets meer dan munitie-verspilling zij (§ 80 Voorschr. Wap. en Sch.-Oef.). Men vergete niet, dat de man slechts 120 patronen meêvoert, die spoedig genoeg verschoten zijn, en dat munitie-aanvulling een moeilijke zaak is.

Dat de man z.m. ²⁾ *opgelegd* schiet, is hem geleerd. Trouwens reeds 20 jaar geleden wisten zij dat, en zag ik bij manoeuvres manschappen, die de schako als steun voor het geweer gebruikten. Die „bokschutters” zijn dus al oud.

De wetenschap hoe en waarop hij schieten kan, zonder patronen te vermorsen, moet den man grondig worden geleerd, anders onttaardt het tirailleurvuur in een nutteloos geknal. En die wetenschap moet den man niet ingepompt worden door hem cijfers van buiten te laten leeren (dan had ik het immers bij de theorie moeten brengen), maar de man moet het *zien*, véél zien, evenals hij ook *zien* en *begrijpen* moet het nut van gezichtsdekkingen (één klasse achter een heg, één op de vlakte en dan omwisselen).

En daarbij kan worden *toegepast* het schatten van afstanden (dat moet de man niet enkel staande leeren, maar ook liggende achter eene dekking), enz.

Men moge deze geheele oefening, die trouwens op blz. 72 regel 8—10 C. S. wordt geëischt, beschouwen als de voorbereiding voor het individueel gevechtsschieten.

De nalezing van de §§ 171 en 172 Wap. en Schietoefeningen wordt beleefd aanbevolen. Ook als voorbereiding tot het tirailleurvuur zou ik die oefeningen ongaarne missen.

Wanneer men het *onderricht* alweer uitstelde tot de *toepassing* aan de orde is, zou men voor dat individueele gevechtsschieten meer tijd moeten vragen, dan daarvoor met den besten wil beschikbaar gesteld *kan* worden.

¹⁾ Dat doet mij denken aan die kinderjuffrouw, die een thermometer onnoodig vond voor het kinderbad. Zij dompelde het kind in het water: werd het kind blauw dan was het te koud, werd het rood, dan was het te warm.

²⁾ Ik bedoel zoo mogelijk.

Wanneer de man individueel mag vuren?

Ja, dat hangt er van af wat men onder individueel vuren verstaat. Rekent men daaronder niets dan het vuren van het individu, dan geven o. a. § 171 en 172 Wap. en Sch.-Oef.; punt 11, 13 en 14 Voorschr. Veldd. daarop het antwoord. En daarbij komen ook wel afstanden te pas, waarbij de man een ander vizier dan standvizier moet kiezen.

Doch breidt men de idee „individueel vuur” uit tot de gevallen, waarin den man de vrijheid gelaten wordt zijn schot af te geven of niet (zie punt 193 R.S. en punt 73, zoomede de voorlaatste alinea van punt 80 C.S.), dan valt daaronder ook het tirailleurvuur, hetzij zulks voor de geheele linie wordt gecommandeerd hetzij dit door enkele manschappen wordt afgegeven.

Volgt men de laatstbedoelde zienswijze, dan geeft de 4e alinea van punt 73 C.S. het antwoord op de door den Heer S. gestelde vraag:

„Het zal dus in hooge mate van de degelijkheid¹⁾ en strenge vuur-discipline van den troep afhangen, of men van de voordeelen, die het „tirailleurvuur aanbiedt, reeds op de uiterste middelbare afstanden kan „gebruik maken”.

Wil de Heer S. die voordeelen prijsgeven door *minder* degelijk geofende troepen voor den vijand te brengen? Mij wél. Ik hoop echter dat onze infanterie de bestreden 40 uren voor die opleiding moge behouden. Men zou het den man in korter tijd kunnen *vertellen*, maar — dit ben ik met den Heer S. eens — men moet den man geen getalletjes doen onthouden. Hij moet het van de practijk hebben en die kost wat meer tijd, doch vormt zijn oordeel. Hij moet er „kijk op krijgen.”

Waarlijk, wanneer alles den man in de 7 individueele schijfschietoefeningen (ik wil er nog wel een paar individueele gevechtsoefeningen bij denken) moet worden bijgebracht, vrees ik dat de uitkomsten er in de toekomst niet beter op zullen worden en nog wel een flink eind *beneden* $\frac{1}{4}$ à $\frac{1}{2}$ % zullen dalen.

Wanneer onze stamgenooten in de *Transvaal* niet méér voorbereiding hadden gehad, dan de Heer S. onzen miliciens toedenkt, zouden de Engelschen er met veel minder kleerscheuren zijn afgekomen en — wat nog erger zou geweest zijn — het zou er te Pretoria reeds lang heel ander uitzien dan thans.

Ik erken het, niet elk schot kan een eendvogel zijn en er gaat heel wat lood door de lucht dat geen kwaad doet.

REGENSPURSKY zeide, blz. 20 (Gespräche, etc.):

„Viel geschossen wird seit den letzten zwanzig Jahren überall; in „Egypten, in Chile, in Bosnien und in Bulgarien sowie im griechisch-türkischen Kriege. Aber das *Treffen* steht überall in einem höchst „traurigen Missverhältnisse zur aufgewendeten Munition”.

Welnu laat ons trachten méér resultaten te krijgen door een steeds beter opleiding. Dat schijnt mij rationeeler, dan dat wij ons moedeloos

¹⁾ Van de goede voorbereiding, van de geoefendheid.

gaan neerleggen bij die treurige $\frac{1}{4}$ à $\frac{1}{2}$ ‰. Dit toch zoude hetzelfde zijn alsof men afstand wilde doen van eene behoorlijke opleiding voor het gevecht: omdat nu eenmaal de krijgsgeschiedenis leert, dat in elk ernstig gevecht de troepen op de wanordelijkste wijze door elkander geraken. Moet men daarom zeggen: ge ziet, het helpt toch niet; schaf dus het leger af en voer den oorlog alleen met vrijbuiters.

Wat de mogelijkheid betreft om het 10 tal uren uit te sparen, bedoeld in A³ (gezondheidsregelen, enz.), daaromtrent kan ik kort zijn. Ik had ze kunnen brengen onder A²⁴ (dit dan 10 uur meer).

Aangezien van de geregelde toepassing dier regels voor een goed deel in oorlogstijd de marschvaardigheid der Infanterie afhankelijk is, mag daarvoor eene opoffering van 10 uur per jaar in vreedstijd niet veel worden genoemd.

En dat die toepassing niet door den man zelfstandig moet geschieden, wil er bij mij niet in. De Heer S. trekt een grooten wissel op het ideale in de sectie- en escouadecommandanten, waar hij van hen verwacht, dat zij, na een zwaren marsch, nog eens theorie over gezwollen voeten zullen houden. Wanneer Z.W.E.G. het dan toch noodig vindt, waarom het dan uit te stellen tot een oogenblik waarop men de meeste kans heeft dat het achterwege blijft, of dat de menschen te „op” zijn om er naar te luisteren. En dan moeten de sectiecommandanten de kantonnementen *rondgaan* om schoenen en sokken te inspecteeren. Wanneer er toch geïnspecteerd moet worden in den hier bedoelden geest, zou ik dan nog liever de bloote voeten doen nazien. Doch vergeet niet, dat die sectiecommandanten óók over een afstand van 28 KM. ransel, geweer, patronen, enz., hebben vervoerd. Wanneer men dergelijke dagelijkse inspecties *na* den marsch 6 dagen volhoudt, vrees ik dat er geen sectiecommandanten meer zullen zijn om te inspecteeren. *Vóór* den afmarsch zie men die na; in den ransel heeft de man den voorraad om defecte sokken te vervangen.

Summa summarum spijt het mij, dat niet méér van mijn geduld gevergd is.

Tot het doen vervallen van de 150 uren, die de Heer S. behandelt, voel ik mij in geen deele aangetrokken. En aangezien *deze* besproken werden en de overige \pm 900 *niet*, mag ik, menschelijkerwijs redeneerende, aannemen dat wij nu reeds gehad hebben de zaken, die naar het oordeel van den geachten bestrijder, het gemakkelijkst en met de meeste overtuiging te weerleggen waren.

De Heer von SCHMID verklaart in zijn artikel in „Het Militair Blad” niet onvoorwaardelijk te zijn ingenomen met mijne berekening. Onder zekere voorwaarden dus wél. Dat is een stap tot den vrede.

Het is jammer dat Z.W.E.G. de voorwaarden niet duidelijk om-

schrijft, evenmin als de gronden, waarop zijne overtuiging berust, dat de opleiding in veel korter tijd mogelijk is. Wel wordt beweerd, dat ik te veel verg van de kennis van den soldaat en dat in het moeielijke ook het gemakkelijke begrepen is.¹⁾ Dit is eene *grootte* (!) waarheid; maar even waar is het dat, door iemand het moeielijke te leeren zonder vooraf het gemakkelijke te hebben begrijpelijk gemaakt, men de meeste kans heeft nog meer tijd te moeten vergen voor beide te zamen, dan wanneer men den meer natuurlijken weg bewandelt. Paedagogisch is het niet en het schijnt mij evenmin practisch.

Hoe het zij, het *bewijs* wát te veel vergegd wordt, blijft de Heer von SCHMID evenzoo schuldig als zulks het geval is met den Heer SCHÖNSTEDT.

Resumeerende is ééne zaak mij onbegrijpelijk, en juist dát is hier de hoofdzak.

Het gevecht, de strijd is moeielijker geworden, omdat de werking van het vijandelijke vuur is verhoogd; — tengevolge van het gemakkelijk werkende mechanisme der geweren is de vuursnelheid vergroot, maar daardoor ook de kans op munitieverspilling, wat veel vuurdiscipline en veel zelfbeheersching bij den man noodig maakt; — aan het moreel en aan de gehoorzaamheid moeten, tengevolge van de moorddadigheid van het vuur, hooger eischen gesteld worden dan ooit te voren; — de veiligheidsdienst eischt, veel meer dan vroeger, het optreden van kleine infanterieafdeelingen, tengevolge van de grooter dracht der geweren; — terwijl tactvol optreden tot van de kleinste onderdeelen (van deze zelfs in de hoogste mate) moet worden verlangd, wil de aanvoerder omtrent 's vijands plannen en sterkte iets te weten komen om zijn eigen maatregelen te kunnen nemen; — met het oog op honderderlei omstandigheden is een verrassend openen van de oorlogen waarschijnlijk, en, in verband met de snelheid van mobiliseeren, kan en zal er ook wel naar gestreefd worden de beslissing zoo spoedig mogelijk te doen vallen, zoodat dus aan het voltoeien der geoefendheid na de mobilisatie en voor de eerste beslissende ontmoetingen met den vijand wel geen denken kan zijn.

Ondanks de grootere moeielijkheden, aan den aanval en aan de verdediging verbonden, is echter *op het slagveld* de taak der infanterie dezelfde gebleven als in de dagen van Hannibal, Frederik den Grooten, Napoleon en van de grooten aanvoerders in '70/'71 en '77/'78; terwijl *buiten* het slagveld de infanterie veel van het werk, dat vroeger aan de cavalerie kon worden opgedragen, moet overnemen en dus ook in die richting haar taak is verzaard.

Hoewel dat alles nu zou doen denken aan de noodzakelijkheid van nog meer zorg voor de opleiding, van steeds hooger eischen aan samenhang en discipline, wordt door den Heer SCHÖNSTEDT en ook (hoewel minder positief) door de Heer von SCHMID gesproken van het stellen van geringer *eischen* aan de geoefendheid van den man.

¹⁾ Een oogenblik dacht ik aan „de philosophische eieren” van STARING.

Heeft men eene betere *methode* en kan men daarmede tijd winnen, dat is iets anders. De Heer VON SCHMID werkte in die richting, hoewel m.i. de gevolgen door Z.W.E.G. te hoog zijn aangeslagen.

Hoe echter het stellen van zoo uiterst geringe eischen aan de geoefendheid van den man, als door den Heer SCHÖNSTEDT geschiedt, in overweging gegeven kan worden, is en blijft een raadsel, waarvan Z.W.E.G. de oplossing nog niet gegeven heeft. Niettegenstaande ik mij toch waarlijk genoeg heb blootgegeven, heeft de Heer S. — het breekijzer ter hand nemende — *slechts* 150 uren aangetast (eene kleinigheid, waar zulke groote verschillen bestaan). Hetgeen hij meende te kunnen wegnemen, komt *mij* bovendien voor in geenen deele gemist te kunnen worden. Ondertusschen, de lezer beslisse zelf en stelle de ter zake door den Heer S. aangevoerde argumenten (blz. 42—46 van „Cijfers en toelichtingen”) tegenover de mijne op blz. 357—363 van dit artikel.

Omtrent de rest liet de Heer S. ons in het onzekere, evenals omtrent de oefenmethode, die eventueel gunstige resultaten zou moeten opleveren.

Op grond van een en ander meen ik dan ook, dat in 6 maanden niet méér dan eene veel te oppervlakkige en min of meer summiere opleiding mogelijk is, wat, in verband met hetgeen ik op de vorige bladzijde als mijne meening neerschreef, mij toeschijnt in geenen deele aanbevelenswaardig te zijn.

W. H. VAN TERWISGA.

De Veldtenue voor Infanterie-Officieren.

Het zij mij vergund met een enkel woord den Heer D. te antwoorden op zijn ingezonden stuk in den Mil. Spect. van April jl., waarin hij een paar zaken behandelt, naar aanleiding van mijn opstel „De tenue van officieren”, voorkomende in het Decemhernummer van den jaargang 1898.

Gij meent, geachte Heer D., dat een sjerp-koppel, zooals ik dien wenschte, voor dikke menschen een bezwaar oplevert. Ik wil dit wel erkennen, zij het dan ook dat het tragi-komische tafereel, dat Gij ophangt van den buikigen, loopenden, looppas-doenden, „dravenden” en slootje springenden luitenant, geen krachtig bewijsmateriaal levert, daar het toch niet aangaat om de bruikbaarheid van een dergelijk uitrustingsstuk te doen beoordeelen door zwaarlijvige lieden. „Contenter tout le monde et sa belle mère” schijnt volgens de Franschen zeer lastig te zijn; zoo zal 't even moeilijk wezen een velduitrusting te bedenken, die practisch is voor mageren, zoowel als voor dikken. Men moet hierbij den normaal gebouwden man voor oogen houden. Ik wijs U dan ook op de „Feldbinde” van de Pruisische officieren van alle wapens, die bestaat uit een ± 4 cM. breeden band van zilverdraad met zwarte strepen en waaraan de veldkijker en revolver met patroentasch worden gedragen (De sabel wordt aan een afzonderlijken koppel onder de jas bevestigd). Meermalen werd mij door Pruisische officieren verklaard dat men zeer ingenomen is met deze „Feldbinde”, welke een paar jaar geleden voor veldtenue in de plaats kwam van de sjerp met kwasten (welke thans alleen in parade- en galatenue gedragen wordt) en van den lijfriem. Ik meen dat dit oordeel, uitgesproken door officieren, welke er o. a. reeds eenige malen groote manoeuvres mede hadden gemaakt, meer waarde heeft dan Uwe bezorgdheid voor onze dikbuikige collega's en superieuren. Ik wil echter toegeven, dat het beter is het dragen van de sabel aan den sjerp-koppel, of wel aan een afzonderlijken band onder de jas, aan den vrijen wil der officieren over te laten.

Gaarne ben ik met U eens dat de beste plaats om de revolver te dragen is achter en niet vóór de heup. Ook sta ik aan Uwe zijde waar Gij de kapiteins, waaronder wij in ons Hoofdwapen plus minus een negentigtal hebben die den 50-jarigen leeftijd bereikt hebben, wilt ontlasten van het dragen van de musette.

Hoordet Gij nooit klagen over den band van de overjas? Ik daarentegen des te meer. Mogen wij de geruchten voor waar aannemen, dan schijnt 't het plan van den Minister van Oorlog te zijn, dat malle ding

te doen vervallen en te vervangen door sluitpatten. Gelukkig! Uw denkbeeld om onzen lossen mantel gerold over de musette mede te voeren en de overjas in de compagnieskar te bergen, juich ik van gansch harte toe.

De vraag, door U gesteld: „Aan wien de schuld dat onze militaire kleermakers meestal zoo'n slecht snit hebben”? geloof ik te mogen beantwoorden met: „deels aan ons zelve, omdat wij niet lastig genoeg voor hen zijn en meestal maar aannemen wat zij goed vinden ons te leveren, en deels aan sommige superieuren, aan wie het onverschillig is of hunne onderhebbende officieren, behalve model en zindelijk, ook goed gekleed zijn.”

Waar Gij mij verwijt, dat ik het stilzwijgen bewaarde over zoo gewichtige zaken als de broek en het schoeisel van den Infanterist, moet ik bekennen dat de schijn tegen mij is, doch ik liet deze uitrustingsstukken onbesproken, wijl ik meende dat de behandeling er van niet op zijn plaats was in een opstel, dat uitsluitend handelt over de tenue van officieren. Wil echter niet denken dat ik tevreden ben met den vorm van de „salonbroek” onzer Infanterie, evenmin met haar onmogelijk schoeisel. De invoering van een iets wijdere broek, waarmede o. a. gemakkelijker kan geknield worden en grijs linnen slobkousen met ± 20 cM. hooge rijgschoenen, welke aan de buitenzijde door middel van haken geregen worden en voorzien zijn van z. g. zwemvliezen, een en ander zoowel voor officieren als voor den overigen troep, ziedaar naar mijne meening een schrede op den weg, die voert naar eene doelmatige veldtenue voor de Infanterie. Een paar jaar geleden werd bij een der Grenadierbataljons een proef met dergelijke slobkousen genomen; zoowel de officieren als de onderofficieren en manschappen waren, naar men mij mededeelde, zeer ingenomen met dit uitrustingsstuk. De slechte kwaliteit linnen schijnt (?) echter oorzaak geweest te zijn, dat de slobkousen veroordeeld werden. Inderdaad zeer jammer. Het ware te wenschen dat de proef nog eens genomen werd.

DEN HAAG, 19 April '99.

X.

Manifest van het Bestuur der Koninklijke Vereeniging van Nederlandsche Scherpshutters.

Aan de Nederlandsche mannen en jongelingschap!

Welke ook de gevolgen mogen zijn van de beraadslagingen en besluiten der eerstdaags te 's Gravenhage bijeenkomende internationale ontwapenings-conferentie, voor ons Nederlanders blijft het ten allen tijde een verheven taak, te waken voor de handhaving van ons ongeschonden zelfstandig volksbestaan.

Een der zaken, die daartoe het meest kunnen bijdragen, is, dat de natie geoefend zij in het schieten, en het leger, in de ure des gevaars, door alle weerbare mannen kan gesteund worden.

Tot het verleenen van dezen steun zich, in tijd van vrede, deugdelyk voor te bereiden, mag derhalve niet verzuimd worden, en bestaat het middel, tot vorming van een goed in het schieten ervaren volk, in het houden van schietoefeningen, het opleiden voornamelyk van het opkomend geslacht tot goed geoefende schutters.

Teneinde nu de vrijwillige schietoefeningen in den lande tot grooten bloei te brengen en een nuttig effect daarvan te doen uitgaan, heeft de Minister van Oorlog dezer dagen eenige maatregelen vastgesteld, die de grootste waardeering verdienen en waarvan de beste verwachtingen mogen worden gekoesterd. Deze onder de algemeene aandacht te brengen, rekent het bestuur der Koninklijke Vereeniging van Nederlandsche Scherpshutters zich tot plicht.

De Minister van Oorlog heeft dan bepaald, dat elke bestaande of nieuw opgerichten schietvereeniging een zeker aantal onzer nieuwe voortreffelijke geweren M. '95 *in bruikleen* kan ontvangen, met *kostelooze* verstrekking van 150 patronen per jaar voor elk lid dat aan de schietoefeningen met dat geweer deelneemt, en voorts, dat tegen betaling van den kostenden prijs, door die vereenigingen en hare leden, geweren M. '95 *in eigendom* kunnen worden verkregen (de prijs is bepaald op f 36,75 per stuk), alsmede tegen betaling eene grootere hoeveelheid patronen.

De groote beteekenis dezer regeling ligt in het feit, dat van nu af in leger en burgerij de schietoefeningen met *hetzelfde* geweer zullen kunnen plaats hebben, waardoor een der meest onmisbare grondslagen is gelegd om leger en volk nader tot elkander te brengen, het aanzien van en de sympathie voor de vrijwillige schietoefeningen te verhoogen en voor

de schietvereenigingen een nieuwe en schoone toekomst te ontsluiten.

Terwijl de in den lande bestaande schietvereenigingen niet zullen nalaten te streven naar eene richtige vervulling van de haar door den Minister toegedachte verhevene taak: een werkzaam aandeel te nemen in de opleiding des volks tot goed geoefende schutters, wier bekwaamheid in het schieten de weerbaarheid der natie en de kracht van ons leger ten goede komt, veroorlooft voornoemd bestuur zich, in verband met het voorafgaande, tot allen die willen en kunnen medewerken, om het schieten met ons militair geweer eene volkszaak te doen worden, met aandrang het verzoek te richten: Wilt U aansluiten bij een of meer der in Uwe woonplaats gevestigde schietvereenigingen en aan hare schietoefeningen deelnemen, of nieuwe schietvereenigingen oprichten, bij welk laatste het bestuur der Koninklijke Vereeniging van Nederlandsche Scherpschutters gaarne bereid zal zijn van advies te dienen.

In het bijzonder vestigt het bestuur daarop de aandacht onzer aanstaaende miliciens en aspirant-leden van het reservekader, van de verlofgangers van dit kader en der militie, en in het algemeen van Neêrlands jongelingschap en jonge mannen, wien het toeroept: toont Uwe fierheid als zonen van een vrij volk dat zijne onafhankelijkheid lief heeft en duurzaam wil bewaren; toont met daden Uwe liefde voor *Koningin en Vaderland*; oefent U tot meesters in het schieten, opdat, wanneer, wat God verhoede, de Koningin u roept aan de grenzen, op de forten of in de verdedigingsliniën, uw kogel zijn doel niet misse.

Bedenk, een volk het juistschieten machtig is onoverwinlijk!

Daarom ook, ouderen, geeft een voorbeeld aan de jongeren, deelt met hen den schietstand, betwist elkander den voorrang in geoefendheid, en gij zult niet alleen een groot nationaal belang bevorderen, maar tevens genieten van een schoone, mannelijke, nationale sport.

*Het Bestuur der Koninklijke
Vereeniging van Nederlandsche Scherpschutters,*

- W. VAN WANING, *President*, te Hoorn.
 S. J. VAN DEN BERGH, *Vice President*, te 's Gravenhage.
 Mr. A. W. F. H. SÄNGER, *Penningmeester*, te Groningen.
 REMI DE BLOCK, te Amsterdam.
 P. FENTENER VAN VLISSINGEN, te Helmond.
 H. J. J. HOLTUS, te Helmond.
 J. VAN MENS, te Rotterdam.
 C. F. MORBOTTER, te Hees.
 Mr. H. SILLEM, te Amsterdam.
 A. A. H. SWEIJS, te Rotterdam.
 L. G. VERVOOREN, te 's Gravenhage.
 T. C. VUURMAN, te Delft.
 C. A. WERTHEIM, te Amsterdam.

Vereeniging van Nederlandsche Scherpschutters.

Opgericht 15 Juni 1890. — Gevestigd te Amsterdam.

BESCHERMVROUWE HARE MAJESTEIT DE KONINGIN-MOEDER.

HOORN, den 13 April 1899.

Aan
*de Besturen der Vereenigingen tot vrijwillige oefening
in den Wapenhandel in Nederland.*

Het verheugt ons U bij deze de aangename en gewichtige mededeeling te kunnen doen, dat de Minister van Oorlog, bij beschikking van 8 dezer, IVe afd., n°. 9, heeft goedgevonden, gehoor te geven aan de wenschen, uitgedrukt in ons aan Zijne Excellentie gericht request, U in afdruk toegezonden bij onze circulaire van 2 Februari j.l.

Ongetwijfeld zal door U met groote ingenomenheid van den inhoud dier beschikking, hierachter afgedrukt, worden kennis genomen, en van ganscher harte ingestemd met onze den Minister betuigde gevoelens van oprechte hulde en diepgevoelde erkentelijkheid, voor de zoo uitnemende wijze waarop Zijne Excellentie een der meest onmisbare grondslagen heeft gelegd om leger en volk nader tot elkander te brengen; het aanzien van en de sympathie voor de vrijwillige schietoefeningen te verheffen en voor de schietvereenigingen eene nieuwe en schoone toekomst te ontsluiten. Dat ons aller gemeenschappelijk doel dan zij: de schietvereenigingen meer en meer in dienst stellen van- en te doen beantwoorden aan de verhevene taak haar door den Minister toegedacht: een werkzaam aandeel te nemen in de aankweeking van vele en goede schutters, wier bekwaamheid in het schieten de weerbaarheid der natie en de kracht van ons leger ten goede komt, gedachtig aan de waarheid, *dat een goed in het schieten ervaren volk onoverwinnlijk is.*

Met den meesten aandrang wekken wij U op Uwe beste krachten aan de bereiking van dat schoone doel te wijden. Laat het Uw onvermoeid streven zijn Uw ledental te *vertienvoudigen*, richt U in dat tegen matige contributie aspiranten en verlofgangers van reservekader en militie, alsmede aanstaande recruten, onder Uwe leiding, zich in het schieten oefenen en tot bekwame schutters vormen kunnen, en Uwe vereeniging zal, tot Uwe grootste voldoening en als belooning voor Uwe vele moei-

ten en zorgen, groeien en bloeien, met eere genoemd en gekend en door de gansche burgerij gesteund worden.

De middelen hiertoe aan te wenden, zijn velerlei. Tot de voornaamste mogen gerekend worden:

1°. het geven van publiciteit in de plaatselijke bladen van de door den Minister uitgevaardigde gunstige bepalingen, en van de naar aanleiding daarvan door U genomen maatregelen, om aan het doel dier bepalingen te beantwoorden. Bij de redactiën dier bladen zal het U gewis niet moeilijk vallen hulp en steun te vinden, alsook om de resultaten Uwer bemoeiingen gestadig onder de oogen van het publiek te brengen en de jongelingschap op te wekken aan Uwe schietoefeningen deel te nemen.

2°. dat in Uwe vereenigingen in het vervolg geen andere geweren worden toegelaten dan ons voortreffelijk geweer M. 95, alsook niet gedoogd, dat hieraan veranderingen of hulpmiddelen, welke ook, worden aangebracht, met uitzondering evenwel, wat de *eigen* geweren betreft, van den korrel, die naar het gezichtsvermogen van den schutter, desgewenscht, door een minder spitsen korrel, doch van denzelfden vorm en gelijke hoogte, kan worden vervangen. In verband hiermede veroorlooven wij ons op te merken, dat de *in bruikleen* verkrijgbare geweren geacht moeten worden hoofdzakelijk bestemd te zijn voor degenen die slechts tijdelijk of bij wijze van proef of nu en dan aan de schietoefeningen deelnemen, waarvoor ook de door de vereeniging aan te koopen geweren kunnen dienen, doch geenszins voor liefhebbers, die zulks geregeld doen, tenzij zij volstrekt onvermogen zijn op eigen kosten zich een geweer aan te schaffen. De maatstaf, waarnaar het aantal in bruikleen te verstrekken geweren berekend wordt, duidt dit voldoende aan.

Regel zij derhalve, dat ieder lid zich een geweer met toebehooren aanschaffe, waarvan de kosten gering zijn, in aanmerking genomen het genoegen en de voordeelen van steeds met eigen wapen te kunnen schieten.

3°. het zooveel mogelijk uitschrijven van wedstrijden en de deelneming hieraan, *onbeperkt, zoo ruim mogelijk*, opentestellen.

De in gemeld opzicht aan te wenden middelen zouden nog met vele andere vermeerderd kunnen worden, doch meenen wij dit aan het beleid der vereenigingen te kunnen overlaten, ofschoon het ons doelmatig wil voorkomen, dat tusschen de schietvereenigingen in den lande, tot onderlinge hulp en voorlichting, meerdere aaneensluiting en samenwerking kome.

De omstandigheden tot het in het leven roepen eener daartoe leidende organisatie gunstig achtende, verzoeken wij de vereenigingen die in beginsel tot medewerking in deze bereid zijn ons daarvan vóór den 1en Mei a.s. kennis te willen geven.

Ten slotte hebben wij de eer, naar aanleiding van sub. 3 en 11 van bovengenoemde beschikking, U hierbij een drietal formulieren aan te bieden, ten dienste van eventueele aanvragen, van Uwe vereeniging of van Uwe leden, tot bekoming van geweren en patronen *tegen betaling*.

Geene leveringen hebben plaats dan bij aanvraag volgens formulier, dat gratis verkrijgbaar is, en tegen voorafgaande of gelijktijdige overmaking van het gevorderde bedrag. Voor degenen die er gebruik van wenschen te maken, zijn wij bereid wekelijks of maandelijks gelden op rekening der aanschaffing van een geweer met toebehooren in ontvangst te nemen, en de toezending hiervan te doen geschieden zoodra de vereischte som aanwezig is.

Aangezien de Vereeniging van Nederlandsche Scherpschutters geene middelen te harer beschikking heeft, tot bestrijding der onvermijdelijke uitgaven uit hare bemoeiingen ten deze voortvloeiende, en het billijk is dat die kosten door belanghebbenden gezamenlijk worden gedragen, is de vergoeding deswege voorloopig bepaald op 2% van de noteering der goederen, waarvan de levering wordt gewenscht.

Voorts doen wij nog opmerken, dat de prijs der *tegen betaling* verlangde patronen is gesteld op f 6,— per 100 stuks, — zijnde ongeveer de prijs dier patronen met inbegrip van de huls, welke door ons aan het Rijk moet worden betaald voor het geval er geen hulzen worden ingeleverd, — van welk bedrag evenwel f 2,— wordt gerestitueerd voor elk 100-tal van patronen no. 1 afkomstige hulzen, dat ingeleverd wordt.

Eindelijk nog brengen wij ter algemeene kennis, dat *nà* 1899 op door de Vereeniging van Nederlandsche Scherpschutters uit te schrijven schietwedstrijden met geen andere geweren zal worden geschoten dan met ons Nederlandsche geweer M. 95, en hieraan geene veranderingen of hulpmiddelen zullen worden toegelaten dan wat de vervanging van den korrel betreft, door een van zwaarder model, doch overigens van denzelfden vorm en gelijke hoogte.

In het vertrouwen op Uwe krachtige medewerking, ondertee kent met kameraadschappelijken groet,

Het Bestuur
der Vereeniging van Nederlandsche Scherpschutters.

W. VAN WANING, Voorzitter.

AFDRUK.

IVe Afd. Nr. 9.

's Gravenhage, 8 April 1899.

Medewerking te verleenen aan Vereenigingen tot vrijwillige oefening in den wapenhandel.

De Minister van Oorlog,

Het wenschelijk achtende, meerdere medewerking te verleenen aan Vereenigingen tot vrijwillige oefening in den wapenhandel;

Heeft goedgevonden, als vervolg op de Beschikking van 30 September 1897, IVe Afd., N°. 67 (R.M. 1897, blz. 509) het navolgende te bepalen:

1°. Aan elk lid van eene Weerbaarheidsvereeniging, zal desverlangd tegen betaling een geweer M. 95 met toebehooren worden verstrekt.

De prijs daarvan bedraagt:

het geweer *zes en dertig gulden vijf en zeventig cent* (f 36,75);

een schroevendraaier *zeven en twintig cent* (f 0,27);

een pompkoord *vijf en twintig cent* (f 0,25);

een banddrijver *een en dertig cent* (f 0,31);

een monddeksel *zestien cent* (f 0,16);

een staartstukborstel *vijftien cent* (f 0,15).

Worden voor de geweren alle of enkele der hierboven genoemde toebehooren verlangd, dan moet zulks bij de aanvraag worden vermeld.

Voorts kan ook een bajonetscheede met drager worden verstrekt, tegen den prijs van *acht en vijftig cent* (f 0,58).

2°. Ook aan de Vereenigingen zelve zullen, op aanvraag, enkele geweren M. 95, toebehooren en bajonetscheeden, tegen de sub 1 genoemde prijzen, in eigendom worden afgestaan.

3°. De aanvragen om geweren M. 95 en toebehooren en om bajonetscheeden met dragers, op grond van het sub 1 en 2 bepaalde, moeten door de Besturen der betrokken Vereenigingen worden gericht aan het Bestuur der Vereeniging van Nederlandsche Scherpschutters (adres: den Heer W. VAN WANING, Voorzitter dier Vereeniging te *Hoorn*) en met laatstgenoemd Bestuur worden verrekend.

4°. Het Bestuur der Vereeniging van Nederlandsche Scherpschutters verzamelt de sub 3 bedoelde aanvragen en richt aan het Hoofd der magazijnen van de Artillerie-Inrichtingen aan de *Hembrug* eene algemeene aanvraag om geweren M. 95 en toebehooren, onder overlegging van eene quitantie, waaruit blijkt, dat het voor die wapenen enz. verschuldigde bedrag bij een der Rijksbetaalmeesters is gestort.

Genoemd Bestuur richt voorts, onder toezending van eene quitantie wegens storting van het bedrag in 's Rijks Schatkist, eene algemeene aanvraag, om bajonetscheeden met dragers aan den Directeur der Centrale Magazijnen van Militaire Kleeding en Uitrusting te *Amsterdam*, die, na de verstrekking, de quitantiën van storting, alsmede de voor ontvangst ondertekende inventarissen, aan het Departement van Oorlog zendt.

5°. Het Hoofd der magazijnen van de Artillerie-Inrichtingen aan de *Hembrug* is gemachtigd, de sub 4 bedoelde geweren M. 95 en toebehooren aan het hem door gemeld Bestuur op te geven adres te verzenden.

De bescheiden op de verrekening betrekking hebbende, waaronder de quitantiën van storting van het vereischte bedrag, moeten door genoemd Hoofd aan het Departement van Oorlog worden ingezonden.

De toezending geschiedt voor rekening der aanvragers in wapenkisten, welke vrachtvrij aan het voornoemde Hoofd moeten worden teruggezonden.

6°. De Directeur der Centrale Magazijnen van Militaire Kleeding en Uitrusting is gemachtigd, de sub 4 bedoelde bajonetscheeden met dragers aan het hem door meerbedoeld Bestuur op te geven adres te doen verzenden.

7°. Het Bestuur der Vereeniging van Nederlandsche Scherpschutters is gehouden aan het Departement van Oorlog opgaven te zenden van de Vereenigingen en personen, die geweren M. 95 tegen betaling hebben bekomen, met vermelding van het aantal geweren.

8°. Aan de Weerbaarheidsvereenigingen zal, onder de voorwaarden en bepalingen, vermeld in de Beschikking van 30 September 1897, IVe Afd., N°. 67 (R.M. 1897, blz. 509) voor elke tien leden een geweer M. 95 met schroevendraaier, pompkoord, monddeksel en staartstukborstel *kosteloos* in bruikleen worden verstrekt, met dien verstande, dat alleen voor de Vereenigingen, wier ledensterkte 20 bedraagt twee-, wier ledensterkte 30 bedraagt, drie geweren enz., in bruikleen zullen worden gegeven.

9°. Indien de in bruikleen verstrekte geweren M. 95 en geweren M. 71 in de maand October van elk jaar te bestemder plaatse *niet* ter inspectie worden aangeboden, zal onverwijld bevel tot inlevering dier wapenen volgen. De Inspecteur der Infanterie zal daartoe in het begin van November aan het Departement van Oorlog eene opgave zenden van de Besturen der Weerbaarheidsvereenigingen, die ten deze aan hunne verplichtingen niet hebben voldaan.

10°. Aan de Vereenigingen, waarbij op grond van het bepaalde sub 1, 2 en 8 geweren M. 95 aanwezig zijn gekomen, zullen, volgens de bepalingen, vermeld in de sub 8 genoemde Beschikking, voor elk lid, dat aan de schietoefeningen met dat geweer deelneemt, jaarlijks *kosteloos* 150 scherpe patronen N°. 1 worden verstrekt.

11°. Aan leden der Vereenigingen en aan de Vereenigingen zelfven, die zulks wenschen, zullen patronen, boven en behalve het sub 10 genoemde aantal, worden verstrekt, tegen betaling van *vier gulden* (f 4,—)

de 100 stuks, zijnde de prijs van de patronen, na aftrek van de waarde der daarvan voortkomende hulzen.

De aanvraag en verrekening van die patronen moet geschieden op overeenkomstige wijze als voor de tegen betaling te verstrekken geweren M. 95 sub 3, 4 en 5 is bepaald.

Door het Bestuur der Vereeniging van Nederlandsche Scherpschutters kunnen *voor de eerste maal* hoogstens veertigduizend scherpe patronen N°. 1, tegen den prijs van vier gulden per honderd stuks, en met overlegging der quitantie van storting van het vereischte bedrag, aan het Hoofd der magazijnen aan de *Hembrug* worden gevraagd en is deze gemachtigd alsdan die patronen af te geven.

Bij volgende aanvragen zullen echter door genoemd Bestuur zooveel hulzen van verschoten scherpe patronen N°. 1 in de magazijnen aan de *Hembrug* moeten worden ingeleverd als het aantal aan te vragen patronen bedraagt.

Hieruit volgt, dat de hulzen der verschoten, *tegen betaling*, verstrekte scherpe patronen N°. 1 door de belanghebbende Vereenigingen en personen aan meergenoemd Bestuur moeten worden opgezonden.

12°. Het is verboden uit de *in bruikleen* verstrekte geweren M. 95 met andere dan de van Rijkswegen verstrekte patronen te schieten, of die patronen in andere dan de sub 1°, 2° en 8° bedoelde geweren aan te wenden.

Indien blijkt, dat tegen dit verbod gehandeld wordt, zullen de in bruikleen verstrekte geweren M. 95 van de overtreders teruggenomen en hun geen patronen voor zoodanige geweren meer verstrekt worden.

De Minister van Oorlog,

(get.) ELAND.

Voor eensluidend afschrift,

*De Secretaris-Generaal van het Departement
van Oorlog,*

(get.) KRAMER.

De opleiding in het schieten.

Onder bovenstaanden titel levert de Heer A. VAN ALPHEN DE VEER een hoogst belangrijk opstel in den Militairen Spectator van April 1899.

De Schrijver constateert zeer terecht dat de schietopleiding nooit te veel zorg vorderen kan; bovendien geeft hij eenige voorstellen tot wijziging van de voorbereidende oefeningen.

Maar overigens — wat een ijdele illusies!

Zeker: de schietoefeningen moeten den manschappen aangenaam gemaakt worden — het voorschrift, daarenboven, eischt dit. Het is goed daarop nog eens te wijzen.

Zeker: hoofdzakelijk hangt het van den officier(-leider) af welken graad van geoefendheid in het schieten zijn compagnie bereikt.

Maar — in hoeveel garnizoenen van ons land blijkt elk streven naar dat aangename vruchteloos, in hoeveel gevallen ook is die leider vrijwel machteloos?

„ waar de officier bij de schietoefeningen zijn beste krachten inspant, waar hij de grootste belangstelling toont voor elk schot, de uitwerking daarvan nauwkeurig nagaat, den schutter opwekt het volgende te verbeteren, de fouten van het vorige met hem bespreekt, met geduld er den man aan houdt de schietregels goed toe te passen, daar zal hij uitstekende resultaten verkrijgen. En niet alleen de belangstelling van den man, die voor de schijf staat, moet hij weten te trekken, ook de anderen moeten zich voor ieder schot interesseeren alsof het een concours gold; zij moeten er vrij hunne opmerkingen over kunnen maken en hierin worden aangemoedigd”.

Ja — als 't mogelijk ware!

Maar hoe, als het terrein, de ruimte, de tijd dit alles niet toelaten?

Hebt ge wel eens, lezer, de schietoefeningen geleid in een garnizoen, waar zich slechts één baan bevindt, waar achter U de volgende compagnieën staan te popelen van ongeduld en U op de hieltrappen verlangen naar een beurt? Waar de tijndeeling van den dag in sommige drukke periodes moet geforceerd worden om iedere compagnie twee malen 's weeks te doen schieten, 't geen niet geschieden kan zonder de uren van uit- en inrukken, alsmede die van de maaltijden ¹⁾,

¹⁾ Vooral dit laatste lijkt me zeer verkeerd. Een compagnie, die gewoon is om half een te eten, al om half elf tot eellust te dwingen en om elf uur te doen uitrukken, teneinde de baan niet ongebruikt te laten — zulk een maatregel beneemt de oefening al van te voren het „aangename”, daargelaten nog eventueele overwegingen van hygiëne, geregelde levenswijs, etc.

belangrijk te verschuiven? Waar nu en dan het terrein — door kwelen grondwater doorlopend al moerassig — overstroomd wordt, zoodat zijn tijdelijke onbruikbaarheid oorzaak wordt dat er op de eerstvolgende schietdagen wonderen moeten gebeuren? Waar elk schot moet afgegeven worden langs, tusschen en door een samenstel van houten timmeringen, ijzeren kokers, grintschermen, traversen en balkramen; waar de aanwijzing nog ouderwets en tijdroovend geschiedt op een vaste schijf, door den uit den waarnemingspost te voorschijn komenden korporaal; waar een complicatie van vernuftige bepalingen noodig is om de veiligheid der omgeving te verzekeren? Waar, kortom, alle geur en kleur van de schietoefening af is, waar het zenuwachtige, gejachte, kunstmatige het aangename tot nul reduceert?

Ge zult dan begrijpen waarom ik den Heer v. A. d. V. ijdele illusies toeschreef.

Waarlijk — in vele gevallen hangt het niet alleen van den leider af, welken graad van geoefendheid in het schieten de compagnie bereikt, wèl van den ongelukkigen toestand waarin sommige onzer garnizoenen verkeerden, goede oefeningsterreinen missend in 't algemeen, een goede schietbaan in 't bijzonder. Het verbod om den troep gedurende het schieten „ bezig te houden”, werkt veel goeds uit, doch wordt in zulke garnizoenen weer geneutraliseerd ¹⁾. Alles toe te passen, wat in de door mij hierboven geciteerde alinea wordt aanbevolen, is daar, door gebrek aan ruimte en tijd, een onmogelijkheid ²⁾.

Waar men in plaatsen woont, die uit een militair oogpunt zoo stiefmoederlijk bedeed zijn, zal meer dan ooit aan de voorbereidende schietoefeningen tijd en aandacht moeten gewijd worden; men zal met het schieten niet voorbarig moeten aanvagen, en zich vooral niet laten leiden door ijverzuchtige beweegredenen ten opzichte van een andere compagnie. Die vliegenafvangery komt nog te dikwijls voor.

En overigens moet daar, nog meer dan elders, de lust in het schieten aangemoedigd worden. Daargelaten of dwangmiddelen de juiste richting hierbij aangeven, ben ik het met den Heer v. A. d. V. volkomen eens, dat wedstrijden en belooningen een machtigen factor vormen ter vermeerdering van het animo; het komt mij echter beter voor de eerezucht dan de hebzucht van den man te prikkelen, en derhalve geen geldprijzen, doch medailles of voorwerpen van nut en kunst voor de beste

¹⁾ Apropos van „bezighouden” komt het mij voor, dat dit nog maar al te dikwijls gebeurt, niettegenstaande het verbod. Men vergeet nog steeds, dat recrutenschool van 9—12, met twee korporaals, geen nut heeft, en dat, bij eene de handgrepen beoefenende klasse, de op de plaats rustende guides meer lust bij het werk zouden houden als men ze liet inrukken.

²⁾ Hoe de Heer v. A. d. V. de discussie wenschte te leiden over ieder schot, waarvoor ook de anderen zich, volgens hem, moeten interesseeren, is mij niet duidelijk. Als de heele compagnie achter den schutter elk schot staat te critiseeren, rijst ten eerste de vraag of dan de gewoonte verkeerd is de omgeving van den schutter zoo rustig mogelijk te houden, en wekt het ten tweede twijfel of ook deze nieuwe belangstelling lang gaande zal blijven.

schutters uit te loven. Eenmaal in het jaar zou dan een groote bataljonswedstrijd moeten gehouden worden, waarbij alles present wordt gelast, de officieren eveneens gelegenheid hebben onderling hun schietvaardigheid te meten, en de prijzen met eenig vertoon van feestelijkheid worden uitgereikt.

Het vuren met losse patronen zou ik, evenals de Heer v. A. d. V., willen schrappen, daar er bij die oefening geen contrôle is op de richting. De oefening in snelvuur, met exercitie- of losse patronen, mag dan ook, zoolang zij bestaan blijft, alleen waarde hebben als middel tot verhooging van de technische vaardigheid, de machinale bediening van het geweer. De juistheid van het schieten zal er niet door gebaat worden; integendeel geeft zij den schutter den indruk, dat niet het aantal treffers maar het aantal schoten hoofdzaak is.

Of het juist gezien is, dat bij de oefening in § 105 den man geleerd moet worden op het commando „vuur” den vinger geleidelijk te sluiten, is m. i. aan twijfel onderhevig. Begint de schutter inderdaad dat sluiten eerst op het commando „vuur”, dan zal gewoonlijk het schot eerst vallen wanneer het commando reeds niet meer gehoord wordt, of wel hij vervalt door overhaasting in rukken. Streng genomen zou deschutter op het commando „aan” precies dezelfde handelingen moeten verrichten als wanneer hij zelfstandig vuurt; de groote moeilijkheid bestaat er dan echter in het commando „vuur” te doen samenvallen met het oogenblik waarop het schot wil afgaan. Er is hier een tegenstrijdigheid en het komt mij daarom voor, dat het salvovuur een leerschool is in het rukken; vraagt echter de Heer v. A. d. V. mij welke oplossing ik in deze zou willen geven, dan kan ik niet anders voorstellen dan de afschaffing van bedoelde vuursoort.

Wat de menschen aangaat die niet kunnen leeren het linkeroog afzonderlijk te sluiten, 't is waar dat deze steeds blijven brekebeenen, en men dus beter deed hen af te keuren. De middelen ter verhelping van dat gebrek, in het Voorschrift W. en S. aangegeven, werken niet veel uit de politiemuts schuin of met neergeslagen voorklep over het linkeroog te schuiven is nog het eenige waarbij soms baat is te vinden ¹⁾.

Erger is het evenwel, dat zooveel manschappen worden goedgekeurd, die in den dienst slechte oogen blijken te hebben, bij enkelen nog gepaard met kleurenblindheid, die op tien pas de zwarte roos in de flaubertschijf slechts vaag en hun treffers in het wit geheel niet zien; voor wie de ringschijf op honderd meter alleen met behulp van lorgnet of bril duidelijk waarneembaar is. Zij belemmeren het onderricht, houden de anderen op en worden nooit goede schutters: ook zij behoorden te worden afgekeurd.

Eveneens zijn minder geschikt de manschappen, wier armen en han-

¹⁾ Voor het geval schako of kepi gedragen wordt, bevestige men aan de voering daarvan een zwart lapje, dat bij het schieten langs het linkeroog ahangt en overigens binnen in het hoofddekseel wordt geborgen.

den steeds beven; hun dit door geschikte gymnastische oefeningen af te leeren blijkt veelal ondoenlijk.

Ten slotte wil ik herhalen, dat het artikel van den Heer VAN ALPHEN DE VEER mij zeer belangrijk toeschijnt: mij persoonlijk bracht het daarenboven veel leering en menig nieuw gezichtspunt.

Het blijft mij echter voorkomen, dat de daarin vervatte beginselen geen toepassing kunnen vinden in plaatsen, waar de chefs aan handen en voeten gebonden zijn door terreinen, die de door mij opgesomde bezwaren in het leven roepen; waar gezamenlijke oefeningen niet gehouden kunnen worden; waar gemis aan ruimte en tijd tot langdurig verblijf in kou en motregen dwingen; en waar bovendien — hetgeen nog een nieuw punt van overweging komt uitmaken — een eventueele uitbreiding of verbetering waardeloos zou blijven, zoolang gemis aan een voldoende getal manschappen zelfs het leveren van een corvée voor een enkele schietbaan onmogelijk maakt.

April 1899.

J. T.

BOEKBEOORDEELING.

Beiträge zur Geschichte der k. u. k. Genie-Waffe. Nach den vom k. u. k. Obersten des Genie-Stabes HEINRICH BLASEK hinterlassenen Manuscripten und Vorarbeiten. Im Auftrage des k. u. k. Reichs-Kriegs-Ministeriums zusammengestellt und bearbeitet durch FRANZ RIEGER, k. u. k. Oberst, Commandant des Infanterie-Regimentes No. 50. I. Theil. Abschnitt 1 u. 2. Mit 13 Plänen. Wien, 1898. Herausgegeben von der Redaction der „Mittheilungen“ im k. u. k. technischen Militär-Comité. In Commission bei L. W. SEIDEL u. Sohn. (Prijs: f 8. Genie-officieren van vreemde legers genieten 30% korting bij bestelling door de Redactie der „Mittheilungen“, Wien, VI Getreidemarkt, No. 9.)

„Kaum ist ein Mittel so sehr geeignet den militärischen Geist zu heben, die edelsten Kriegertugenden: Liebe zu Kaiser und Vaterland, Fahrentreue, Muth und Opferwilligkeit zu beleben, als der Rückblick auf die ruhmvolle Vergangenheit jenes Truppenkörpers, welchem der Soldat als Familienmitglied angehört; vor allem aber ist es die Erinnerung an jene Tage, wo das Geschick mit den höchsten Forderungen an den Soldaten herantrat, wo er die Probe der Tüchtigkeit als Mann und Krieger bestand und willig Gut und Blut für Kaiser und Vaterland opferte, an die Tage, wo er im ernstesten Kampfe sich bewährte“.

Met deze woorden begint het Voorwoord, dat de overleden Kolonel BLASEK reeds voor een nog niet geheel afgesloten manuscript had gereed gemaakt, toen de dood hem te midden van zijn arbeid wegnam. Hij liet meerdere bijna voltooide handschriften na, waarin de vruchten van een omvangrijken arbeid waren neergelegd en die hij had betiteld als „Beiträge zur Geschichte der k. u. k. Geniewaffe“. Het Rijkministerie van Oorlog droeg den Kolonel RIEGER, die vroeger tot het wapen der Genie behoorde, op deze nagelaten geschriften zorgvuldig door te zien en een voorstel te doen voor de publicatie daarvan; de bovenstaande uitgave is hiervan het gevolg geweest.

Het werk bevat in twee lijvige deelen (samen 1350 bladzijden groot 8°, met 2 portretten en 13 plans) het eerste gedeelte eener geschiedenis van het Oostenrijk-Hongaarsche Wapen der Genie, of liever van de drie korpsen, waaruit dit is ontstaan: het Ingenieurkorps, het Sappeurkorps en het Mineurkorps, tot hunne vereeniging in 1851. De voort-

zetting van het werk, de geschiedenis der beide Genieregimenten en van den Staf der Genie na genoemd jaar omvattende, blijft een lateren geschiedschrijver voorbehouden.

In Oostenrijk was reeds vóór het einde van den dertigjarigen oorlog een soort geniekorps gevormd, doch het eigenlijke ontstaan van het Ingenieurkorps moet worden gerekend van 1717, toen Keizer Karel VI Ingenieurscholen te Weenen en te Brussel stichtte. Een vaste organisatie kreeg het korps echter eerst in 1747. Het Sappeurkorps werd in 1760 opgericht; het stond met het Ingenieurkorps onder een gemeenschappelijk oppercommando.

Het Mineurkorps, als afzonderlijke troepenafdeeling in 1716 gevormd, behoorde tot 1772 bij de veldartillerie. In genoemd jaar werd het onder het oppercommando van het Ingenieur- en Sappeurkorps gebracht. In 1851 werden de drie afzonderlijke troepenafdeelingen tot een enkel korps vereenigd, dat alleen ten opzichte van de dienstverrichtingen was gesplitst in den Staf der Genie en de Genietroepen, eene organisatie die tot voor weinige jaren heeft bestaan.

Deel I van het bovenstaande werk is gewijd aan het geschiedkundig overzicht van de organisatie en den dienst in het algemeen der drie korpsen. Het behandelt de sterkte, indeeling en uitrusting gedurende het tijdvak vóór 1851, geeft vele details omtrent de inwendige regelingen, opleiding, uniformen en verpleging, en wisselt de meer dorre onderwerpen veelvuldig af met belangwekkende bijzonderheden omtrent de toenmalige dienstverhoudingen en biographische mededeelingen aangaande officieren van beteekenis; ook instructiën en verordeningen worden besproken en niet zelden is de lezer verwonderd daarin beginselen neergelegd te zien, die wij veeleer van onzen tijd zouden hebben geacht. Zoo lezen wij bijv., dat reeds vóór 1760 bij het Ingenieurkorps een Weduwen- en Weezenkas bestond, waarin elk officier bij bevordering zijn traktementsverhooving over 3 maanden moest storten. De in 1814 verschenen „Verfassung der k.k. Ingenieur-Academie in Wien” zegt o. m.: „Alle Lehrer und Vorgesetzte des Institutes haben sich zu bestreben durch Lehre und Beispiel der Jugend ehrfurchtsvolle Achtung für Religion, Reinheit der Sitten, Güte des Herzens und allgemeine Menschenliebe einzuflossen, und ihr alle Tugenden, welche den Soldatenstand ehrwürdig machen, nämlich hohes Ehrgefühl, Vaterlandsliebe, Anhänglichkeit an den Landesfürsten, Muth und Entschlossenheit zu erwecken und zu erhalten und sie mit dem Gedanken an Selbstverläugnung und Entbehrungen aller Art vertraut zu machen”. De Schrijver van ons boek teekent daarbij aan: „Klarer und besser dürfte sich kaum das Ziel, welches der Officier anzustreben hat, in so wenigen Worten zum Ausdruck bringen lassen”. Merkwaardig en nog altijd te behartigen is ook de volgende zinsnede uit genoemde „Verfassung”: „Man bestrebt sich übrigens genau mit der Zeit fortzuschreiten, indem man alles neue in den Unterricht aufnimmt insoferne es auch das bessere und zweckmässigere ist, worin doch allein das Fortschreiten mit der Zeit vernünftigerweise bestehen kann. Man

sucht der Jugend die erlernten Gegenstände dadurch aangenehm zu machen, dass man ihr, so oft es sich thun lässt, die Anwendung und den Nutzen derselben zeigt. Man wählt unter mehreren Beweismethoden gewöhnlich die einfachste und fasslichste und vermeidet es sorgfältig die Jugend mit zu vielen Ansichten des nämlichen Gegenstandes zu belästigen, indem eine langjarige Erfahrung gezeigt hat, dass bei der auffallenden Verschiedenheit ihrer Talente die meisten Zöglinge alle bunt durcheinander mengen und keine vollkommen erfassen. Ueberhaupt bestrebt man sich, den Unterricht so einzuleiten, dass dadurch der höchste Zweck erreicht werde, der von einer Lehranstalt billig gefordert werden kann, der doch offenbar nicht darin besteht ihre Schüler als vollendete Gelehrte zu verlassen, sondern sich daarop beschränkt sie soweit auszubilden, dass sie es ohne weitere Beihülfe durch Selbstunterricht werden können". Woorden, die in eene instructie voor het militair onderwijs ook heden nog een goed figuur zouden maken!

Maar het zou ons te ver voeren op deze wijze de vele interessante punten aan te wijzen, die tusschen de schijnbaar droge stof zijn ingelascht.

Deel II behandelt de werkzaamheid en het gebruik der korpsen in vrede en oorlog. Behalve de fortificatorische werkzaamheden in vredes-tijd, treedt hier natuurlijk het oorlogsgebruik vooral op den voorgrond. In 't kort wordt de deelneming van de korpsen aan de verschillende oorlogen, die de Oostenrijksche monarchie te voeren had, beschreven, waarbij de vestingoorlogen meer uitvoerig worden besproken. Intusschen is alleen het tijdvak von 1848—'51 voor de drie korpsen volledig opgenomen; het manuscript was voor het voorafgaande gedeelte slechts ten deele voltooid. Uitvoerig wordt o.a. de vestingoorlog tijdens den Lombardisch-Venitiaanschen opstand en den Italiaanschen oorlog in 1848, alsmede die tijdens den opstand in Hongarije-Zevenburgen in 1848—'49 behandeld en daar deze gebeurtenissen hier te lande betrekkelijk weinig in details worden bestudeerd, moge er hier op gewezen worden, dat zij menige belangwekkende en leerzame episode bevatten.

Aan beide deelen zijn een aantal belangrijke bijlagen toegevoegd, waaronder verschillende historische documenten, die voor 't eerst het licht zien, en meerdere weinig bekende plans van vestingen, afkomstig uit de Oostenrijksche militaire archieven.

Uit het bovenstaande blijkt voldoende, dat wij hier te doen hebben met een zeer belangrijk werk, dat niet alleen een welsprekend getuigenis aflegt van het schoon en eervol verleden van het Oostenrijksche Geniewapen, maar tevens den onvermoeiden en degelijken arbeid en de omvangrijke archief- en bronnenstudie van den te vroeg ontslapen talentvollen Schrijver in het licht stelt. Ook hem, die het werk met zooveel zorg voor de pers gereedmaakte, komt een woord van oprechte waardeering toe. Moge ook al een groot deel van den inhoud meer uitsluitend voor de officieren van het eigen leger van belang zijn, zoo zullen toch ook onze officieren ongetwijfeld met belangstelling van menige bladzijde kennis nemen.

C. J. S.

Beschouwingen omtrent eene wettelijke regeling van legervorming, in verband met de regeling van den verplichten krijgsdienst door VERO. Amersfoort, VALKHOFF en VAN DEN DRIES, 1899.

Dit geschrift van de hand van iemand, die eene kleine halve eeuw in alle graden en rangen van het leger heeft doorgebracht, omtrent een zoo belangrijk onderwerp verdient zeker de aandacht. De S. is blijkbaar niet gewoon veel doekjes om de zaken te winden; hij zegt de dingen, zooals hij ze vindt, en daardoor wellicht naar den smaak van sommigen wel wat al te openhartig.

Beslist tegenstander van verkorten eerste-oefeningstijd wordt door hem bij een duur van den dienstplicht van 12 jaar, waarvan 7 actief en 5 reserve, en een contingent van 11.250 man (voor het leger) een stelsel van legervorming ontworpen, waardoor beschikt zou kunnen worden over:

een veldleger van.....	± 52.000 man	
een bezettingsleger van ±	31.600	„ en
een landweer van.....	± 45.000	„ .

De voor den krijgsdienst geschikten, welke niet bij het leger worden ingedeeld, zijn aan oefenplicht onderworpen; de duur van den oefenplicht bedraagt mede 12 jaar, zoodat verkregen worden:

oefenplichtigen der 1 ^e categorie	108.900,
idem „ 2 ^e „	71.200.

Door het invoeren van verschillende bezuinigingen wordt het bereiken van de hierboven aangegeven legersterkte mogelijk geacht, zonder het budget van oorlog te verhoogen.

Daargelaten of men het noodig oordeelt, dat wij in oorlogstijd over een totaal van 308.700 strijdbare mannen zullen moeten beschikken — wat wij niet doen — en afgezien van het meer of minder wenschelijke van sommige der voorgestelde bezuinigingen — waarmede wij geenszins *in alle opzichten* instemmen — achten wij deze beschouwingen van belang, omdat daarin aangetoond wordt, dat een stelsel van legervorming, *zonder verkorting van oefeningstijd*, te ontwerpen is, zonder de grenzen van het voor ons in financieelen zin bereikbare te overschrijden. Dat aan dit stelsel bezwaren kleven, wij zijn de eersten het te erkennen, maar die zullen noodwendig voorkomen bij elk stelsel, waarin men met beperkte middelen in velerlei eischen moet voorzien. Hier wordt althans op de geoefendheid, een der hoofdzaken, *zoo niet de hoofdzaak*, niet bezuinigd, en dat achten wij reeds veel. Daarom bevelen wij dit geschrift gaarne ter lezing aan, al wijken onze meeningen omtrent verschillende onderdeelen van die van den S. af.

Ter aankondiging ontvangen:

Het gevecht te voet der Cavalerie, door J. M. H. VAN LELYVELD. Eerste-Luitenant 2de Regiment Huzaren *Haarlem*, 1899. DE ERVEN LOOSJES.

La Chine. Expansion des grandes puissances en Extrême-Orient (1895-1898). *Paris*, 1899. Librairie Militaire CHAPELOT ET Co.

Handleiding voor den Volontair bij het Instructie-Bataillon en in het algemeen voor hen die zich wenschen te bekwamen voor den graad van Korporaal bij de Infanterie. Samengesteld door J. A. H. ABELEVEN, Luitenant bij het Instructie-Bataillon. Eerste stuk. Overgangsexamen van C naar B van de theorie. Kampen, 1899. LAURENS VAN HULST. Prijs f0.25.

Tijdschrift voor Geschiedenis, Land- en Volkenkunde, onder redactie van Dr. M. G. DE BOER, Leeraar a/d 4de H. B. S. te Amsterdam, en R. SCHUILING, Leeraar a/d Kweekschool van Onderwijzers te Deventer. Veertiende Jaargang. Derde aflevering. *Groningen*, 1899. P. NOORDHOFF.

Leidraad voor het lezen en het gebruiken van topographische kaarten, het vervaardigen van terreinschetsen op het oog en den pas, van copieën of calques en van oleaten. Voor Leger en Schutterij, bewerkt door C. G. KAMERLING, Kapitein der Infanterie. Met één plaat. *Haarlem*, 1899. DE ERVEN LOOSJES.